

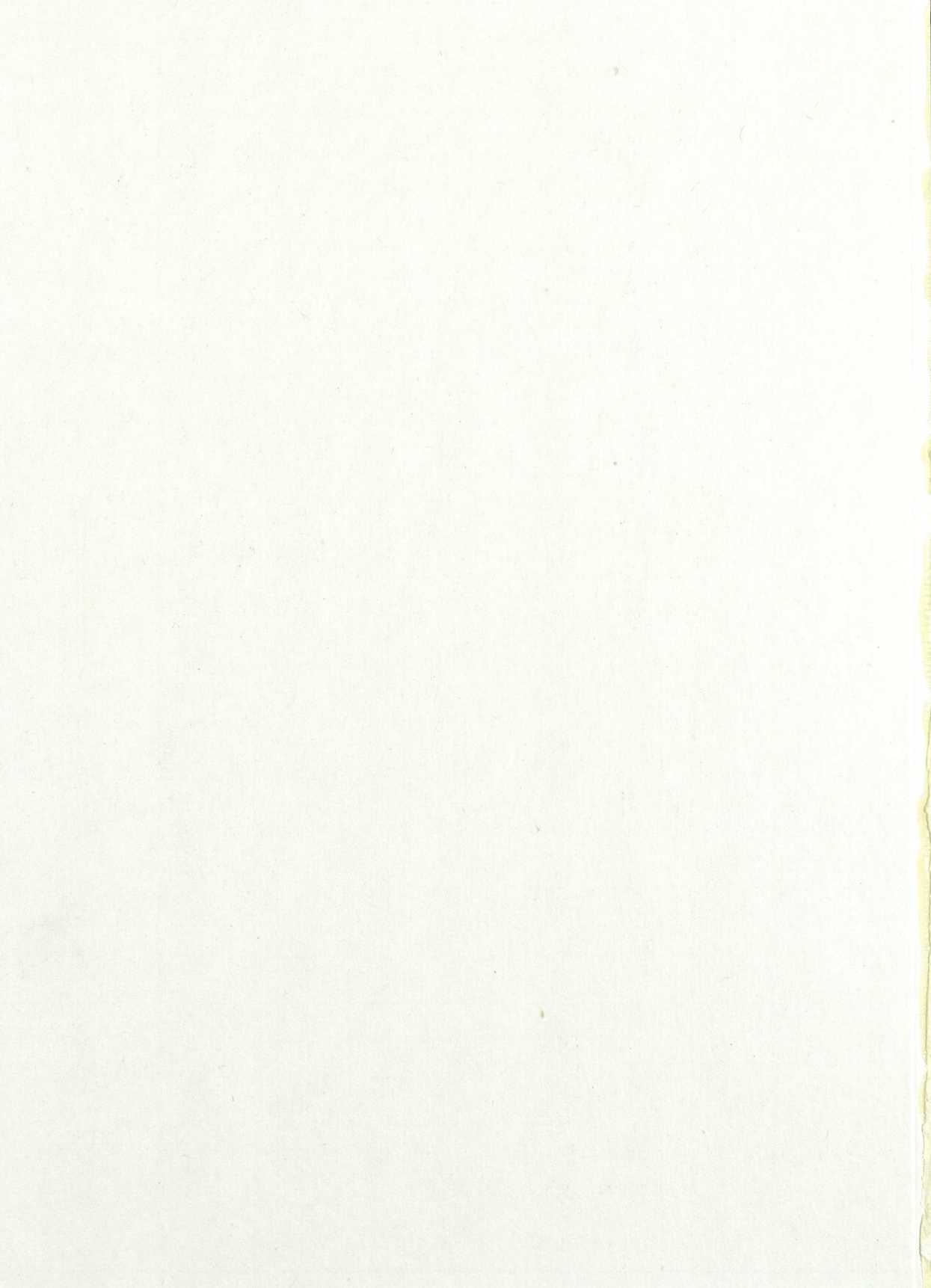

Joan Busquets i Antoni Simon

GIRONA AL SEGLE XVII

Quaderns d'història de Girona

Quaderns d'història de Girona

Joan Busquets
Antoni Simon

GIRONA AL SEGLE XVII

AJUNTAMENT DE GIRONA
DIPUTACIÓ DE GIRONA

BUSQUETS i DALMAU, Joan
Girona al segle XVII

ISBN 84 - 86812 - 33 - X

I. Simon i Tarrés, Antoni II. Girona. Diputació
Provincial III. Girona. Ajuntament
1. Girona -- Història -- S. XVII
946.71 Gi Girona "16"

Quaderns d'història de Girona

Col·lecció assessorada pels departaments d'Història de l'Estudi General de Girona, l'Associació Arqueològica de Girona, el Cercle d'Estudis Històrics i Socials de Girona, el Centre de Recerques Paleo-Eco-Socials, el Servei d'Investigacions Arqueològiques i l'Institut d'Estudis Gironins.

Edició:

Servei Municipal de Publicacions de l'Ajuntament de Girona.

Placeta de l'Institut Vell, 1. Tel. (972) 20 92 04

Unitat de Publicacions de la Diputació de Girona.

Pujada de Sant Martí, 5. Tel. (972) 20 67 23

Consell de Direcció:

Joan Boadas, Narcís Castells, Jordi Cuadras,
Miquel Fañanàs, Joan Pluma, Carles Sapena.

Cap de redacció i maquetació:

Josep Clara.

Disseny de la col·lecció:

Enric Marquès

Assessors lingüístics:

Rosa Gallart i Fermí Sidera

Fotocomposició:

Imatge i Lletre, S.A. Rambla de la Llibertat, 6, 3r.
Girona

Muntatge i impressió:

Palahí, Arts Gràfiques. Canonge Dorca, 1
Girona

Fotogravats fotocrom:

David Coll. St. Agustí, 21, baixos.
Girona

Enquadernació:

Constitució. Carrer de la Constitució, 19.
Barcelona

Primera edició en català: abril de 1993

ISBN: 84 - 86812 - 33 - X

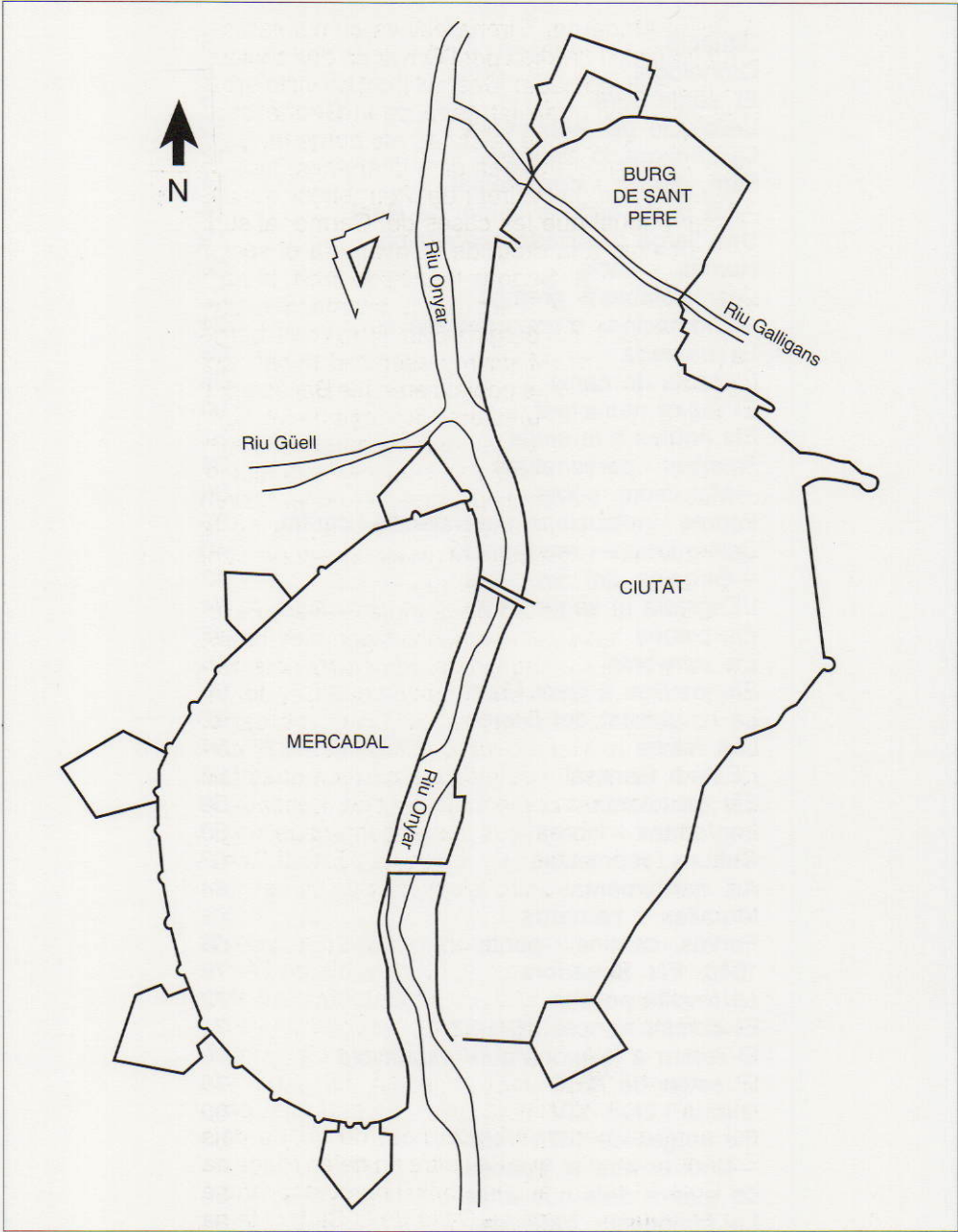
Dipòsit Legal: GI - 109 - 93

PORTADA

Detall de la portada principal de Sant Feliu de Girona, bastida durant el segle XVII.

ÍNDIX

Situació	5
Cronologia	6
El segle XVII	8
L'evolució del poblament	10
La immigració francesa	12
Fam, guerra i desnatalitat	14
—La pesta segons Jeroni de Real	16
Una llarga davallada econòmica	18
Homes i oficis	20
L'esmicolament gremial	22
—Ordinacions d'una confraria	24
La moneda	26
La taula de canvi	28
El règim municipal	30
Els nobles a la ciutat	32
Famílies i personatges	34
—Matrimoni noble	36
Pobres i institucions d'assistència i caritat	38
Delinqüència i marginació	40
—Gironins del Sis-cents	42
L'Església al segle XVII	44
Els bisbes	46
Els convents	48
Els jesuïtes a Sant Martí	50
La religiositat del Barroc	52
Les festes	54
L'Estudi General	56
Els estudiants	58
Impremtes i llibres	60
Cultura i mentalitat	62
Art monumental	64
Muralles i baluards	66
Portals, camins i ponts	68
1640. Els Segadors	70
La revolta política	72
El domini francès 1641-52	74
El retorn a la monarquia espanyola	76
El setge de 1653	78
Girona i Lluís XIV	80
Els setges de 1675 i 1684	82
—L'odi envers el francès	84
La guerra dels nou anys	86
La conquesta francesa	88
En el canvi de segle	90
—Vocabulari	92
Bibliografia i procedència de les fotografies	94

SITUACIÓ

A l'Edat Moderna, Girona estava completament emmurallada i dividida per l'Onyar en dos sectors: la Ciutat i el Mercadal. Des del punt de vista urbà, no havia canviat gaire de la Girona baix-medieval. Al nord de la ciutat, els burgs de Sant Feliu i de Sant Pere eren dins la muralla, mentre que els barris de Pedret i del Pont Major quedaven fora, igual que les cases del Carme, al sud.

La ciutat, a la dreta de l'Onyar, era el sector urbà més poblat. Segons la talla de 1651, hi residien més del 60 per cent dels habitants. Si hi afegim la població del burg de Sant Pere i dels barris de Pedret i el Pont Major, representa el 18 per cent més. Els carrers més poblats eren les Ballesteries (76 famílies), els Ciutadans i la Plaça de les Cols (la Rambla). El Mercadal, el barri nou de Girona, aplegava només el 20 per cent de la població. Convents, hortes i molins fariners caracteritzaven aquest sector urbà, travessat per l'aigua de la sèquia Monar i dominat pel gran convent de Sant Francesc.

Els barris del nord de la ciutat —Sant Feliu, Sant Pere i Pedret— eren habitats per menestrals; els del sud per comerciants. Els noms dels carrers ho expressen prou bé: plaça de l'Oli, del Vi, de les Cols, de les Olles, de les Castanyes, carrer de la Neu, de Mercaders, de l'Argenteria. El carrer de les Ballesteries unia els barris menestrals del nord amb els comercials del sud. L'escala de Sant Martí, construïda al començament del segle XVII, va fer possible el pas des de l'Estudi General i Sant Domènec cap a la plaça de l'Oli i el centre de la ciutat.

Nobles i ciutadans habitaven a la plaça del Vi i al carrer dels Ciutadans, i també als de l'Albereda i Nou (avui, Nou del Teatre). Juntament amb l'actual Rambla, aquests carrers eren el centre de la vida gironina. Però la Rambla era molt diferent. Un edifici amb arcada, al nivell del carrer de l'Abeurador, la partia en dues. La part alta, prop del pont de pedra, rebia el nom de Voltes dels Esparters, mentre que de l'altra en deien Plaça de les Cols. El centre administratiu i burocràtic també era en aquest sector. La Casa de la Ciutat i la de la Generalitat eren a la plaça del Vi, i el carrer de la Cort (la Cort Reial) l'ocupaven notaris i escriptors.

CRONOLOGIA

1581

Per iniciativa dels Agullana, arriben a Girona els jesuïtes i s'instal·len a l'antiga canònica de Sant Martí Sacosta. Inici del Col·legi d'Humanitats i de Filosofia. Es registra una onada de fundacions religioses: caputxins (1581), agustins (1584), carmelites descalços (1591), mínims (1611) i caputxines (1630).

1598

Inici del regnat de Felip III de Castella.

1599

Creació del seminari conciliar, pel bisbe Arévalo Zuazo.

1599-1617

Grans emissions municipals de menuts, després comprats a baix preu per Barcelona. Endeutament municipal i procés inflacionista.

1601

Admissió de l'estament militar en els càrrecs municipals.

1609

Benedicció oficial de l'edifici de l'Estudi General. La primera pedra s'havia posat el 1561 i les classes havien començat el 1572 en locals provisionals.

1617

Comencen a estampar-se impresos al taller de Gaspar Garrich. A mig segle comença el treball de la impremta de Jeroni Palol.

1621

Inici del regnat de Felip IV de Castella.

1626-32

Corts a Catalunya inacabades. Olivares intenta imposar, sense èxit, la "Unió d'Armes".

1630-31

Greu crisi de subsistències.

1631 i 1637

Jeroni de Real surt elegit jurat en cap. Serà jurat quatre vegades més, la darrera el 1680.

1635-37

Girona esdevé capital interina del Principat. L'administració virregnal i l'audiència reial reben ordre d'abandonar Barcelona, com a mesura de càstig dictada per Olivares.

1640

Revolta dels camperols a la Selva. Incendi de l'església de Riudarenes (30 de maig). Nit de pànic i revolta social a Girona; assalt als convents i a l'hospital (28 de maig). El jurat en cap, Pau Escura, fuig de la ciutat i s'amaga. Els segadors entren a Barcelona i mor el virrei (7 de juny).

1640-41

Revolta política. Convocació de les corts per Pau Claris (setembre 1640). Lluís XIII, proclamat rei dels catalans (1641).

1641-52

Girona i Catalunya romanen incorporades a França.

1643

El bisbe de Girona, Gregorio Parcerro, és expulsat del Principat per desafecte al règim francès.

1650

Pesta a Girona. La pesta dura un any, amb un total d'un miler de morts.

1651

Talla de població. Girona no arriba als 6.000 habitants.

1652

Girona es reincorpora a la monarquia hispànica. El 10 d'octubre es rendeix lliurement al virrei marquès de Mortara, que entra solemnement a la ciutat per Palau-sacosta. Carta elogiosa de Felip IV als jurats.

1653

Entre els partidaris del complot anti-francès de Vic sobresurt el noble gironí Diego Sarriera. Al final de la guerra és executat, el 22 de juny de 1653.

1653

Setge de Girona (de juliol a setembre). La ciutat resisteix fins que Joan d'Àustria hi entra victoriós.

1654

Ordre dels caps militars que han defensat Girona que siguin derruïts tots els edificis construïts fora muralla, ja que són perillosos en cas de setge. Així, són enderrocats els convents del Carme i de Santa Clara, i també l'"Hospital nou" de Santa Caterina.

1654

Joan d'Àustria concedeix la reforma

del Consell Municipal, que passa de 80 a 60 consellers.

1659

Tractat dels Pirineus i mutilació de Catalunya. Girona esdevé la primera plaça forta i queda exposada a noves invasions.

1665

Inici del regnat de Carles II de Castella.

1675

Setge de Girona pel general Shomberg. Pau de Nimega (1679).

1679

Festes d'inauguració del segon hospital de Santa Caterina, el 28 de desembre.

1683

Mor el cronista Jeroni de Real, als 87 anys.

1684

Nou setge dels francesos, dirigit pel mariscal Bellefonds. Pau de Ratisbona.

1690

El bisbe Miquel Pontic proposa la construcció de l'escalinata de la Catedral.

1694

Batalla del Ter. Nou setge de Girona. La ciutat capitula sota l'exèrcit comandat pel general Noailles. Girona, francesa (1694-1698).

1700

Mort de Carles II. Fi de la dinastia dels Àustries.

El segle XVII

EL segle XVII és, arreu d'Europa una època de grans convulsions i trasbalsaments. La Guerra dels Trenta Anys, la pugna per l'hegemonia d'Europa entre les monarquies francesa i espanyola, el cicle de revoltes i revolucions dels anys quaranta i les agressions de l'imperialisme francès de Lluís XIV en la segona meitat del segle es combinen, almenys des del final del Cinc-cents, amb un canvi general cap a una conjuntura crítica manifestada en el descens de la producció agrària i manufacturera, el despoblament de les ciutats, la davallada de les activitats comercials i les doloroses escomeses de grans fams i epidèmies.

Els historiadors han parlat de l'existència d'una *crisi general europea* del segle XVII interposada entre dos períodes de creixement, els segles XVI i XVIII. Però, darrerament aquest concepte ha estat molt qüestionat. No tot el segle es veié afectat per fams i pestes, ni tampoc totes les regions d'Europa es comportaren homogèniament en les seves trajectòries demogràfiques i econòmiques; així mateix, iguals matisacions implica una anàlisi dels distints sectors de l'economia. Finalment, l'agitada història política i social del Sis-cents no s'ha d'interpretar únicament sota l'etiqueta d'una «crisi», sinó que es tracta d'una època de forts trastorns i canvis, tant positius com negatius.

L'evolució catalana en el Sis-cents està marcada, d'una banda, per les notòries oscil·lacions i transformacions

que experimentaren les bases econòmiques i humanes del Principat en aquella època i, de l'altra, per l'impacte de la profunda crisi social i política que significaren la Revolta de 1640 i la Guerra de Separació de la monarquia espanyola dels anys 1640-1652.

Per a Catalunya, l'etapa d'expansió posterior a la crisi baix-medieval es perllonga fins ben entrat el segle XVII. És en el període central d'aquesta centúria quan el conjunt del Principat entra en un cicle clarament depressiu, que té en la gran pandèmia de pesta de 1650-1652 un punt clar de referència. Sabem que des del moment crític de 1620 el comerç mediterrani experimenta una regressió general, circumstància que enllaça amb una sèrie de males anyades al camp, res-

La crisi i el redreç de Catalunya durant el segle XVII es pot deduir de la portada d'aquest llibre i del de la pàgina del costat.

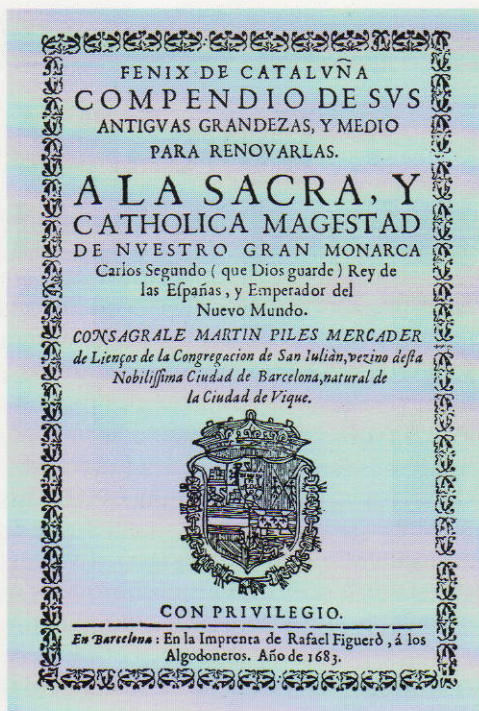
COMPARACIO DE CATHALVNYA A B TROYA.

Ab Llicencia, en Barcelona, en la Estampa de
Jaume Romeu, Any 1641.

ponsables de greus caresties, com la de 1629-1631. Per altra part, la Guerra dels Segadors i la lluita per l'hegemonia d'Europa entre les monarquies francesa i espanyola convertiren Catalunya en un continu camp de batalla entre 1635 i 1659, mentre que la vinguda de gent de l'altra banda dels Pirineus s'atura radicalment als voltants de 1630, cosa que indica un nivell de saturació poblacional en funció dels recursos disponibles.

En contrast, els darrers anys del segle XVII veieren un sensible redreç de la demografia i l'economia del Principat. Els índexs de naixements puguen notablement a partir de 1680 i, paral·lelament, es comença a desenvolupar una agricultura especialitzada i dedicada a l'exportació. L'extensió dels conreus de la vinya, l'ametlla i l'avellana, juntament amb la fabricació rural de l'aiguardent, van fer que moltes comarques del litoral i del pre-litoral del Principat superessin l'estadi d'una agricultura de subsistència. Al mateix temps, l'activitat mercantil dels ports de Barcelona, Mataró o Salou es va incrementar notablement com a conseqüència d'una creixent intervenció en el comerç americà i d'unes bones relacions amb Holanda i Anglaterra. Com a símbol d'aquest renaixement econòmic, es pot agafar l'obra de l'advocat i mercader N. Feliu de la Peña, el qual en el *Fénix de Cataluña* (1683) compara el Principat amb l'au mitològica que resorgeix de les seves cendres per recobrar, en aquest cas, l'antiga esplendor comercial dels temps medievals. Ara bé, tal com tindrem ocasió de demostrar sobradament, aquest model català no és enterament aplicable a la ciutat de Girona ni, en general, a les comarques del nord-est del Principat, puix que les guerres amb la França de Lluís XIV impossibilitaren qualsevol redreçament.

D'altra banda, la Revolta de 1640 va significar un intent de resistència contra les tendències, propugnades pel govern de Madrid durant el valiment del comte-duc d'Olivares, d'anar cap a una nacionalització castellana de la Monarquia i d'augmentar la pressió fiscal a les províncies perifèriques per tal de finançar els enormes costos de la política imperial dels Àustries espanyols. El moviment de separació política que es barrejà amb la revolta popular i pagesa de la primavera de 1640, portà, en darrer terme, el lliurament de Catalunya a la monarquia francesa de Lluís XIII i Richelieu. Tot aquest procés creà profundes fractures en el si de la societat catalana i desencadenà una llarga guerra que, a més de delmar i empobrir els pobles i les viles del Principat, acabà portant la mutilació de Catalunya pels acords signats en el Tractat dels Pirineus de 1659.

L'evolució del poblament

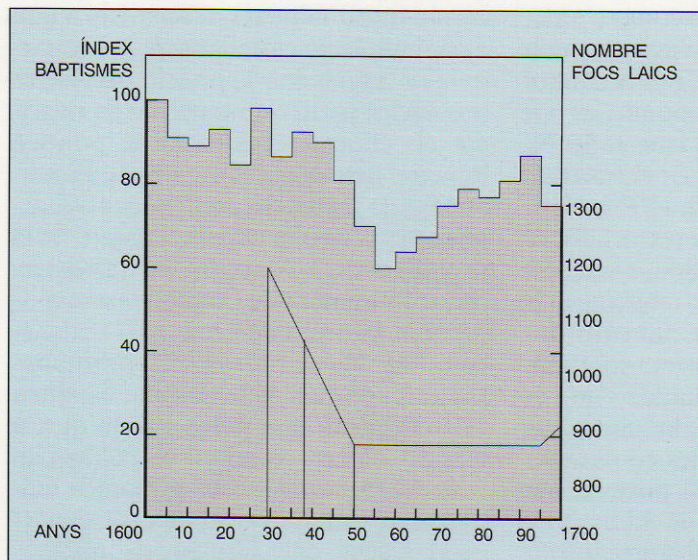
DURANT el segle XVII, la demografia gironina va experimentar una etapa de clara regressió. Després de la fase de creixement de la segona meitat del segle XVI, motivada fonamentalment per un fort contingent immigratori —tant d'origen francès com de pobladors de les comarques de les rodalies—, els índexs de natalitat van arribar a unes cotes màximes durant els anys 80 i 90, i s'inicià llavors una etapa d'estancament que es convertí en profunda davallada a partir de la dècada dels anys quaranta del segle XVII.

El canvi de signe demogràfic que ja s'entreveu en els anys 20 i 30 del

Sis-cents —abatiment de les activitats comercials i artesanals, greu carestia del 1630-31 i aturada de la vinguda de gent de l'altra banda dels Pirineus— culminà amb la profunda crisi del període 1640-1660, conseqüència dels efectes negatius de la Guerra de Separació i de la gran pandèmia de pesta de 1650.

Tal com s'observa en els quadres i en el gràfic que recullen l'evolució dels baptismes de la parròquia de Sant Feliu i la trajectòria poblacional que suggereixen els diferents fogatges i talles, els 1.292 focs laics, més els 204 d'eclesiàstics, de 1631 (aproximadament uns 6.000 habitants) impliquen un nivell poblacional només lleugerament inferior als màxims del final del segle XVI i inici del XVII; però, a partir d'aquesta data, l'ensorrament és ben visible, i en el 1651 el nombre de focs laics va quedar reduït a 884, és a dir, que en el curs de vint anys s'havia produït un decreixement del 31,5 per cent.

Durant l'últim terç del segle XVII, a diferència del que va passar en altres

Gràfica de la trajectòria del poblament a la Girona del segle XVII.

comarques i ciutats catalanes, on el redreçament del comerç i els progressos del sector agrari van anar acompanyats d'una sensible alça demogràfica, a Girona el pes de les guerres amb la França de Lluís XIV —amb els setges de 1675, 1684 i 1694— comprometeren la plena recuperació dels estralls passats. Així, en opinió, expressada pels volts de 1680, del cronista Jeroni de Real, «voler tornar la guerra per estas parts y que la dita ciutat vol obrar com té acostumat en servey de sa monarchia, un any altre y altre, y no es rahó se li atenuen les forças de manera que vinga ésser com una taronja sense such». I, en acabar-se la centúria, Girona s'hagué convertit en una ciutat derruïda, en el sentit literal de la paraula. En el Consell General celebrat el mes d'agost del 1700, els consellers es van plànyer «per ésser tan notòria la falta de casas en esta ciutat per qualsevols famílies de tots estats».

Paralel·lament a la davallada demogràfica, el procés de creixença de la ciutat, que havia conegut una fase de certa puixança en la segona meitat del Cincents, es va estancar en el segle XVII. Durant aquesta centúria, les construccions i obres més importants —ultra les de caràcter religiós— foren les esmerçades en la consolidació i reparació de les muralles i baluards; en canvi, les nombroses destrosses ocasionades pels setges i guerres en edificis civils i de particulars a penes foren reparades, tal com constatà un anònim viatger l'any 1660: «Totes les cases de les rodalies es troben enrunades i res no està encara refet». Per interessos gairebé sempre aliens als gironins, el caire militar i defensiu que agafà la ciutat en el segle XVII va obstaculitzar enormement els progressos de la societat civil.

Oscil·lacions demogràfiques

L'evolució de la natalitat és un bon indicador de les oscil·lacions del poblament, que en aquest cas contrastem amb la trajectòria suggerida per les talles i els fogatges fins ara estudiats del segle XVII.

Trajectòria del poblament (focs laics)

Anys	Focs
1631	1.292
1639	1.183
1651	884
1695	881
1702	924

Parròquia de Sant Feliu

Quiquennis	Baptismes	Índex
1600-04	833	100
1605-09	754	90
1610-14	743	89
1615-19	780	93
1620-24	708	85
1625-29	822	98
1630-34	719	86
1635-39	774	93
1640-44	755	90
1645-49	678	81
1650-54	586	70
1655-59	493	59
1660-64	539	64
1665-69	570	68
1670-74	625	75
1675-79	660	79
1680-84	655	78
1685-89	680	81
1690-94	726	87
1695-99	625	75

La immigració francesa

LA immigració de gent francesa cap a terres del Principat constitueix un dels fenòmens socio-demogràfics més rellevants de la història de Catalunya dels temps moderns. En paraules de Jordi Nadal, «la immigració de francesos fou un empelt decisiu per a la renovació de la soca indígena. Podem parlar d'un balanç demogràfic positiu dels segles XVI i XVII gràcies a l'onada migratòria francesa. Aquesta s'atura pel 1625, demostrant una saturació del Principat en funció dels recursos disponibles».

Durant els anys finals del segle XVI i l'inici del XVII —quan aquest corrent migratori va tenir la seva etapa de plenitud—, tota una sèrie de notícies ens parlen de l'existència d'un important contingent de gent de l'altra banda dels Pirineus en el món gremial gironí. Així, arran de la campanya militar francesa de 1597 al Rosselló, el gremi dels abaixadors proposà, el 7 de novembre, de reformar els mecanismes d'elecció de càrrecs a la seva confraria, remarcant que, mentre hi hagués guerra contra França, no podien ser elegits per a cap càrrec els individus de nacionalitat francesa. El mes de maig de l'any següent, la confraria dels Sants Quatre Màrtirs va decidir de prendre unes mesures semblants, puix que «...en la confraria dels Sants Quatre Màrtirs, vulgarment dita dels fusters, picapedrers i mestres de

Totes les parròquies de la ciutat enregistraren la presència de francesos

cases de dita ciutat, de les tres parts les dos són estrangers y de nació francesa». Altrament, els registres de matrimonis de la parròquia de la catedral ens informen que, en els anys 1600-1601, dels 33 homes que s'hi casaren especificant en les actes llur origen, 5 eren procedents de França, és a dir, un 15 per cent.

Així mateix, de 1605 a 1640 el bisbat va portar uns llibres de dispenses de proclames matrimonials per assegurar la solteria dels forans que es casaven a la demarcació episcopal gironina. Va semblar un procediment més seriós per als estrangers, que no eren coneguts per la comunitat, aportar testimonis de persones que no pas la simple proclama oral en la missa dominical de la parròquia. A partir d'aquests registres, hom pot veure com tres quartes parts dels 1.512 forasters que s'instal·laren en les terres del bisbat entre 1604 i 1640 eren procedents del «regne de França», i és ben significatiu que els primers llibres

de dispenses matrimonials portin el títol de *Llibre de informacions per casar-se francesos*. Es tracta fonamentalment d'una immigració masculina i jove, que venia en bona edat de treballar i reproduir-se. A la ciutat de Girona, el component sòcio-professional dels immigrants francesos ens mostra que tant arribava gent d'ofici especialitzat —sastres, perreuers, espasers i serradors, particularment— com joves que aportaven únicament la seva força de treball i venien a servir com a criats, mossos o jornalers.

Gràcies als treballs de Jordi Nadal i Emili Giralt, coneixem bé les causes, abast, cronologia i procedència d'aquest corrent migratori. Per explicar la vinguada al Principat d'aquesta allau de gent nascuda a les terres del Llenguadoc, el Bearn, la Bigorra..., podem distingir uns mòbils de repulsió, que impel·liren els meridionals francesos a deixar el país d'origen, i uns factors d'atracció, que propiciaren que Catalunya en fos la destinació. Entre els primers cal destacar la sobre població crònica del Pirineu i Pre-pirineu francès, amb una gran desproporció entre la densitat humana i els mitjans de subsistència; així mateix, la rivalitat políticoreligiosa entre catòlics i protestants, que omple la història francesa del segle XVI, va revestir al sud de França caràcters molt durs, els d'una guerra civil que paralitzà el tràfic i el comerç, i forçà la població a l'emigració. Pel que fa a les causes d'atracció, cal relacionar-les fonamentalment amb la situació derivada de l'encongiment demogràfic català dels segles baix-medievals. Al començament de l'època moderna, Catalunya era un món per omplir i amb uns salaris molt atractius per als immigrants francesos. Tots aquests factors es van veure reforçats per la proximitat del

territori català, per l'afinitat lingüística i pels lligams històrics entre la Corona d'Aragó i l'Occitània.

El testimoniatge d'un francès

Sobre la integració o rebuig d'aquest contingent de població d'origen francès per part de la gent catalana o gironina, en sabem ben poc. En tot cas, els enllaços matrimonials i l'adscripció a gremis i confraries ens fan pensar que, almenys a mig i llarg termini, s'anaren esborrant els sentiments de prevenció o d'hostilitat envers els nousvinguts; puix que entre catalans i francesos les antigues rivalitats militars i comercials havien anat covant greuges i ressentiments, tal com es pot apreciar en el text que Bartomeu Joly, conseller del rei de França Enric IV, ens deixa sobre el seu viatge a la Catalunya de l'any 1603:

«La gent d'aquesta ciutat de Girona i de tot el país dels voltants fan mofa dels francesos amb ximpleries, mirant-nos de cap a peus com si fóssim gent de l'altre món, tractant d'esbrinar qui som i d'on venim, tot tafanejant els nostres gestos, aspecte, vestit, botes i esperons, la mida dels quals els sorpren moltíssim, sense avergonyir-se ni deixar-nos petja, fins a veure'ns rústicament beure i menjar; de la mateixa manera espien en les nostres cambres a la nit amb la candela, en veure les portes obertes a la francesa. En fi, són estúpids per naturalesa, fins a injuriar-nos pels carrers, anomenant-nos gavatzos».

Fam, guerra i desnatalitat

EN les ciutats de l'època moderna, el problema de l'abastament de subsistències constituïa una qüestió fonamental per als governs locals. Quan es produïa una collita insuficient —cosa freqüent en una agricultura cerealícola, tècnicament rudimentària i fortament dependent del factor climatològic—, apareixien els fenòmens de la inflació de preus, l'agabellament i l'especulació.

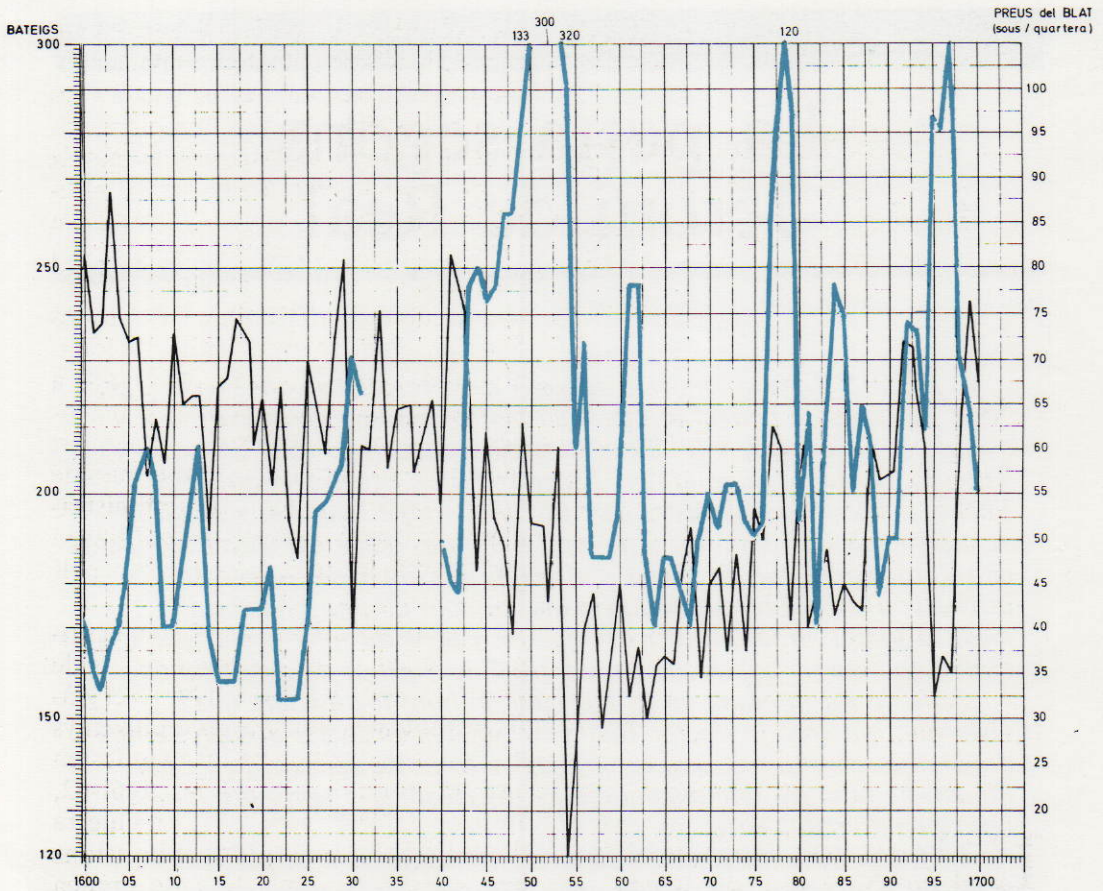
Davant aquestes periòdiques crisis de subsistències, els jurats gironins arbitraren diversos mecanismes per tal de salvaguardar la ciutat de la manca de proveïments. En els anys d'escassetat de 1630-31, essent jurat en cap el cronista Jeroni de Real, la corporació gironina es mobilitzà d'una manera gairebé modèlica per afrontar la greu i general carestia que assolà en aquell temps tots

els territoris de la Ibèria. Diversos membres de la municipalitat gironina, acompanyats del veguer, recorregueren les comarques de la Selva i l'Empordà confiscant el gra de les pagesies; al mateix temps, es dictaren tota una sèrie d'ordinacions prohibint treure blat fora de la vegueria i perseguint l'agabellament i l'especulació amb els queviures. Finalment, l'abril de 1631, quan l'estretor es féu més aguda, s'organitzà el racionament del blat a la ciutat, i va fer-se a l'efecte un inventari detallat de persones, famílies i existències de gra. Aquest racionament durà fins a mitjan mes de maig, en què arribaren els subministraments de cereal procedents de Còrsega i Sicília que havien estat negociats pels jurats.

La crisi de 1630-31 només fou la primera de les grans caresties del segle XVII. Tal com es pot observar en el gràfic adjunt, des de la dècada dels anys quaranta els preus del blat manifesten alces notòries en 1643-54, 1661-62, 1677-79, 1684-85 i 1695-97. La Guerra de Separació i les posteriors invasions dels exèrcits de Lluís XIV de França provocaren el despolament de les pagesies, arruïnaren collites, trencaren les vies de proveïment i obligaren la ciutat i les comarques de les rodalies a mantenir i allotjar nombrosos contingents de tropes, tant franceses com espanyoles.

Les conseqüències demogràfiques d'aquesta època de contínues penúries i preus alts es deixaren sentir en l'augment de la mortalitat, atès que el maridatge entre pesta i crisi de subsistències ocasionà imponents destrosses en 1650 i 1653. Però, encara fou més feixuga a llarg termini la negativa incidència de les repetides i brusques caigudes de la natalitat després dels períodes damunt esmentats de forta alça dels preus. Així,

Evolució dels bateigs a la parròquia de Sant Feliu i del preu del blat, segons R. Alberch i N. Castells.

hom pot observar que després de 1653 (cota màxima del preu del blat, que arribà a 320 sous la quartera), l'any 1654 tan sols anota 120 bateigs, la xifra més baixa de tot el segle; tota la segona meitat del segle XVII és plena de baixes i caigudes de la natalitat, que dificultaren qualsevol redreç de la demografia gironina.

D'altra banda, és molt possible que aquest dèficit en el subministrament de subsistències fos un dels factors explicatius de l'elevada mortalitat infantil de Girona, fet que constitueix un dels trets més específics del comportament demogràfic de la ciutat de Girona durant aquesta època. Així, a la parròquia de

Sant Feliu, les defuncions dels albat (nens morts a una edat inferior als deu anys) arribaren a representar un 49 per cent del total d'òbits de la mateixa parròquia en el període de 1601-1645. El descens d'aquest tipus de mortalitat, per si sol, podia rebaixar molt notablement la mortalitat global i, consegüentment, fixar un punt de partida per a un creixement sostingut de la població, però a la Girona del segle XVII no sembla pas que es produís cap indicatiu en aquest sentit.

La pesta segons Jeroni de Real

«**A** VINT de abril morí lo infermer de l'Hospital ab dos bonys, y per haver-se apagat lo mal a sa muller y a una germana sua y a la dona qui.l cubrí, y la dita a sa nora y eixa a una casa d'en Thomàs, corder, a la volta dels Esparters, y de aqueixa a altra d'en Rocha, corder, y a un mestre de casas que y tapà la porta, y lo dit a sa muller y a dos criatures y de aquí a d'altras casas del carrer Nou, y anant discorrent per dit carrer y altres de la Ciutat. Lo origen se atribueix a un pobre que se havia dat un colp ab una podadora y tenia lo jonoll ab tal putrefacció, que incorporà dit infermer. Digué's també que hauria comprada roba infecta de Tortosa de algun soldat.

Isqué lo dit infermer en lo Hospital de hont los doctors que.l visitavan, qui eran lo doctor Balthesar Soler y lo doctor Joseph Duran, donaren intelgentia de que era contagi y tenia los senyals de ser-ho, donant-ne rahó als administradors de dit Hospital y après als Jurats, uns donant credit, altres no. (...)

Se feu visita a la ciutat ab metges y cirurgians, y en particular en lo carrer Nou, hont estava més apagat lo mal, y los malalts que tenian febra sens bonys los feyan aportar a l'Hospital General y los del mal corrent al de la Misericòrdia, que per dit efecte trageren los pobres que y habitaven, posant-hi confessors y cirurgians».

Els jurats i els notables fugen de la ciutat, mentre que els malalts pobres són desplaçats a construccions provisionals. S'organitza l'assistència benèfica.

«La gent que tingué possibilitat se n'anà fora, ahont tenia comoditat o li davan purga, si bé de orde del Real Concell se impedia, tement no anassen devés Barcelona (...).

Els particulars molts se'n foren anats a purgar y après entraren a alguna vila a treballar llurs oficis fins poder tornar dins la ciutat. Molts no tingueren possibilitat en poder-ho suportar y axí se anaven

detenint o abarracant-se per alderrador de ciutat, que fou ocasió se'n moriren molts més que no hagueren en haver tingut lloc.

Vehent la ciutat el ser forsa en haver de sustentat la gent abarracada per llur pobresa y tenint tant a falta de blat, per no haver-hi ningú posat dintre y també per los qui restaven, alcansà que lo Veguer lo anàs secrestant per la Selva y el fes portar als pals, a set lliures deu sous la quartera. També, considerant que los de las barrachas era gent menesterosa, mogué los ànimos de alguns a que se'ls donàs a cada hu un pa de una lliura de pes y un sou, y es reduí a tres-cents cada dia. (...) El puesto de las barrachas era per tot lo circuit, de Vilarroja a las fonts de Monticalvari, de Sant Daniel; en particular cercaven los llochs cerca de rius o fonts, fou gran misericòrdia que tot lo temps que estigueren no ploqué, que com no tenian possibilitat de fusta, les feyan de ramas y casas de pocha resistència».

Processons i pregàries amb motiu de sequera i de la pesta.

«Per haver-hi tant gran axut per los esplets y també en Tortosa pesta declarada, se comensà a traure lo Sanctíssim Sagrament per las isglésias, anant als oficis los jurats, assistint-los la tersera part de las confrarias dels ofitials, y lo dimecras se feya un ofici a Sant Narcís y professó fins a los Quatre Cantons. Després se ordenà que las donas, per carrers, ab minyonas vestidas de blanch, aportant un Cristo, tinguessan una hora d'oratió. Y havia també sermó ab concurs de molta gent.

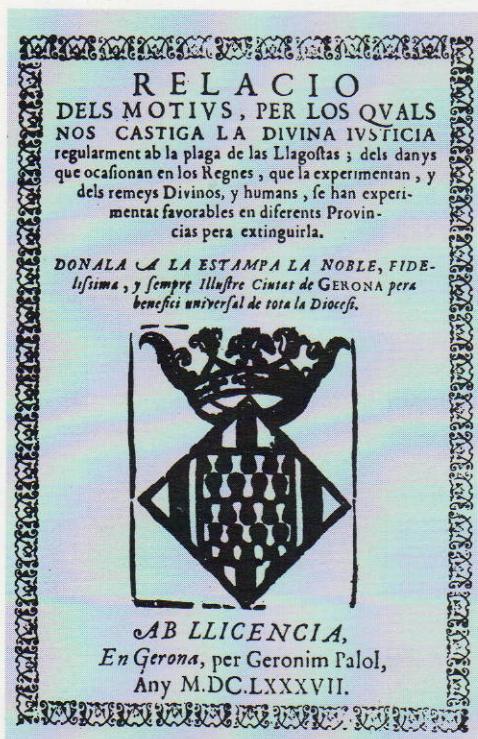
Se feu una solemne professó ab los caps de Sant Grato y Santa Eufrosina, y las reliquias dels Sants Quatre Màrtirs, y a l'església de Sant Feliu prengueren lo cap del sant, portant-ho tot junt ab un beart quatre capellans, assistint-hi los jurats ab tàlem, atxetes, convents y confrarias. Lo carrer de las Ballestarias, ab lo Christo de la Sanch y la imatge de Santa Anna, capellans y molta gent, anaren a la capella de Sancta Anna de Montfullà; hagué-y vint-y-set disciplinats. A la tarda ploqué un poch.

Se feu una professó del Viacrucis, partint de Sant Francesc fins a Monticalvari, anant-hi los frares ab los de la tercera regla, aportant un la creu y dient las oracions del Viacrucis, fent una plàtica un religiós a la sima de la montanya. Fou de molta devotió».

(Crònica, ps. 150-154, 158-159)

Una llarga davallada econòmica

*El 1687 una plaga de llagostes
afectà les terres gironines.*

DURANT el darrer terç del segle XVI, tot i la brillantor que proporcionava una notable activitat edilícia, amb el bastiment de l'Estudi General a la plaça de Sant Domènec, l'eixamplament de la plaça de les Cols, o la construcció de grans residències senyoriales com la casa de l'Ardiaca o la casa Ribot, hi havia símptomes inequívocs que les bases productives, comercials i financeres de l'economia gironina havien entrat en una etapa crítica: en la documentació municipal es repeteixen expressions com aquesta: «Vuy dia la draperia, principal tracte d'aquesta ciutat, va molt a la rohina».

Efectivament, des del final del segle XVI, el comerç i la indústria gironines presenten senyals de crisi que són comuns a l'economia peninsular: la inflació monetària, l'ensorrament de les activitats productives i el triomf de la competència estrangera. Per intentar mantenir el tremp expansiu anterior i finançar la municipalització de les carnisseries, peixateries i molins, el Consell de la ciutat inicià una política de grans emissions de moneda de billó amb baix contingut d'argent i, per tant, amb un valor nominal molt superior al valor intrínsec de l'aliatge. Les 241.000 lliures que sortiren de la seca de Girona entre 1599 i 1617 —quantitat equivalent a més de quaranta vegades el pressupost anual ordinari de la municipalitat— proporcionaren enormes beneficis a curt termini. Però ben aviat apareguren els fenòmens de l'alça de preus i la consegüent pèrdua de competitivitat de les manufactures autòctones, la depreciació del billó i l'atresorament de les monedes d'or i argent, i la crisi de les finances municipals, les quals, acostumades a pagar els seus deutes i censals amb les emissions de billó, després no trobaren creditors davant de la depre-

ciació d'aquest. Un memorial sobre la situació monetària del Principat, fet amb motiu de les Corts de 1626, comparava Girona amb Castella —on la inflació del billó havia desballestat l'economia durant el segle XVII— afirmant: «No deix de reparar en lo de la ciutat de Gerona ahont se veu lo dia de vuy lo dany tant notable que causa esta moneda: perque sent esta ciutat després de Barcelona, la més poblada, més rica de gent y de grans faldas, per hont era abundantíssima y barata, la tenen los menuts en gran apreto y molt empeñada».

Les conseqüències de la Guerra de Separació i de les contínues invasions franceses durant la segona meitat del segle XVII van agreujar la situació: setges i destruccions, contribucions i allotjaments, despeses per refer les fortificacions i les muralles, fugida de comerciants i mercaders cap a llocs més segurs... Pels volts de 1680, el cronista Jeroni de Real es lamentava de com «ha vingut esta ciutat tant a menos per ocasió de la guerra que és lo mateix que un foch abrasador» i, segons un memorial adreçat al rei Carles II després del setge de 1684, als gironins només els restava «el valor y la vida para continuar en sacrificarlas al servicio de V.M.». En l'escrit s'enumeraven els diferents donatius, contribucions, lleves... amb què la ciutat havia servit la Corona des de l'any 1652, el cost de tots els quals sumaria l'enorme quantitat de 130.000 lliures. Si abans de finalitzar la centúria del Cinc-cents Girona era —juntament amb Barcelona i Perpinyà— un dels nuclis urbans més dinàmics del Principat, el 1700 ens trobem davant d'una ciutat feble i exhausta que ha quedat completament al marge del redreç econòmic català de les darreres dècades del segle XVII.

Un memorial al rei

Redactat pels jurats l'any 1633 per tal d'excusar el pagament del dret del «quint» a la Corona, aquest memorial refereix la desventurada situació de la ciutat en els termes següents:

«Està tant exhausta que no.s troba qui vulla acceptar los officis de dita casa per rahó de la anuitat dels salaris, y ha arribat a tant que per a trobar jurats y regidors, que són los caps de la República, se ha tingut de fer statut penal ordenant que, aquell qui serà extret en jurat y reusàs acceptar, pagàs de continent dos-centes lliures(...).

«No.s troba qui vulla dexar un diner a dita Ciutat a censal sinó és que los particulars de ella obliguen llurs propis béns y encara volen que entre dits particulars fermen dita obligació de béns la gent més rica y hacendada de dita Ciutat (...) y per estar en tal grau se'n són anats molts particulars de art mecànica y altres a viure en altres poblacions, perquè en totas las cosas de la vida humana necessàries hi ha excessius drets. En lo tocant al vestir y altres robas són los drets del General y en lo tocant al menjar y béurer són los drets de la Ciutat, de manera que los habitants de dita Ciutat no calsan ni beuen cosa que casi la tercera part del que pagan no sían mals y drets de Ciutat o General, de manera que vuy en die faltan en dita Ciutat més de dos centas casas de habitants de les que hi havie 30 anys fa».

Arxiu Històric Municipal de Girona,
Manual d'Acords de 1633, entre fols.
116 i 117.

Homes i oficis

DURANT l'Antic Règim, l'adscripció professional significava per a qualsevol individu quelcom més que la simple definició laboral del seu estatus econòmic. Els gremis o confraries en què s'agrupaven els artesans i altres professionals de les ciutats i viles exercien múltiples funcions dins d'aquella societat: com a corporacions econòmiques que controlaven els diversos sectors productius, com a entitats amb projecció religiosa i assistencial...;

La pujada de Sant Martí connecta amb el carrer dels Ciutadans, on vivien les classes privilegiades.

els gremis, però, també eren òrgans representatius davant les autoritats polítiques, dotats de responsabilitats molt concretes d'ordre fiscal administratiu i de control social; fins i tot en el terreny militar, el gremi era la base de les milícies urbanes que es formaven davant l'amenaça de perills interiors o exteriors.

A Girona, com a la majoria de les ciutats de l'època medieval i moderna, la població s'agrupava per barris i carrers seguint les pautes definides per la posició social i l'ofici. Segons una talla de l'any 1651, estudiada per Josep Clara, els barris de Sant Pere, Pedret i el Pont Major aplegaven un agrupament important de blanquers, revenedors i picapedrers, que devien treballar a les pedreres de Montjuïc. El barri del Mercadal era especialment poblat de paraires, teixidors i hortolans. El centre de la ciutat i el barri de Sant Feliu reunien l'activitat comercial, alimentària, del vestit i metal·lúrgica, i eren residència dels homes de ciència, de l'administració i de les classes privilegiades. L'adscripció de determinats oficis a uns carrers concrets era vàlida per al cas dels argenters a l'Argenteria (10 individus), la dels notaris i escrivans a la Cort Reial (7 individus) i la de les classes privilegiades als carrers dels Ciutadans, la Força i l'Albereda.

Una primera aproximació (merament quantitativa) al món del treball gironí del segle XVII, la podem fer a partir de les distintes talles i lleves que ens informen per a aquesta època sobre els oficis dels caps de casa de la ciutat. El quadre adjunt, que reflecteix l'evolució dels sectors socio-professionals gironins en les dates de 1594, 1651 i 1695, ens mostra, en primer terme, una regressió o un estancament de les xifres absolutes de població activa en gairebé

Al barri de Sant Pere hi vivien blanquers i picapedrers.

Distribució dels caps de casa

	1594		1651		1695	
	núm. abs.	%	núm. abs.	%	núm. abs.	%
<i>Agricultura i ramaderia</i>	13	1,2	20	2,3	24	2,6
<i>Alimentació</i>	89	8,1	103	11,6	114	12,7
<i>Comerç i transport</i>	82	7,8	78	8,8	46	5,1
<i>Tèxtil i vestit</i>	278	26,6	159	18	109	12,1
<i>Metall</i>	67	6,4	70	7,9	65	7,2
<i>Cuir</i>	101	9,7	103	11,7	100	11,1
<i>Construcció</i>	88	8,4	78	8,8	85	9,4
<i>Administració</i>	58	5,5	35	4	31	3,4
<i>Oficis diversos</i>	84	8,1	132	14,9	124	13,8
<i>Altres i no especificats</i>	186	17,8	106	12	189	21

tots els sectors productius, retrocés evidentment lligat a la davallada demogràfica de la ciutat; així mateix, les dades percentuals detecten al final del segle XVII un nombrós grup de classes passives: el 1695 —només un any després que Girona patís un terrible setge a mans dels exèrcits de Lluís XIV— l'apartat sòcio-professional anomenat «d'altres» és ple de vídues, que en nombre de 165 representen gairebé una cinquena part dels caps de casa censats. Segonament, les estadístiques del quadre ens permeten d'apreciar l'ensorrament del sector tèxtil, que havia estat en els temps baix-medievals i en el segle XVI la principal base econòmica de la ciutat. Finalment, podem constatar com, en finalitzar la centúria del Sis-cents, Girona s'havia convertit en un centre econòmic limitat a atendre les necessitats d'un mercat laboral o comarcal, puix que ni es detectava cap especialització en els sectors productius ni el nombre d'artesans i professionals dedicats a cadascun d'ells no permetia suposar altra cosa.

L'esmicolament gremial

DESPRÉS de l'època d'esplendor baix-medieval i de l'inici del temps modern, al llarg del segle XVII es van perfilant en el si de les corporacions gremials una sèrie de factors negatius, símptomes inequívocs de llur decadència, sobretot econòmica. En primer lloc, l'avenç de les formes d'organització capitalista del treball anaren imposant unes realitats econòmiques força diferents de les ordenacions i reglamentacions teòriques dels gremis, els quals es trobaven amb problemes per proveir-se de primeres matèries i havien de donar llibertat per fer-ho als seus membres. L'excessiva compartimentació dels oficis era una altra contrarietat tant tècnica com econòmica, i també la dificultat per vendre: en darrer terme calia acudir a comerciants o corredors de canvi. Per últim, els marges de benefici eren escassos i calia recórrer a la venda de productes diversos. Aquestes limitacions situaven el comerciant-manufacturer en una posició molt més avantatjosa que la del simple artesà. I aquesta fou la principal contradicció dels gremis: malgrat el seu caràcter exclusiu, es veien obligats a competir amb forces productives cada cop més avançades. La situació, a més, s'aguditzava per la poca flexibilitat de l'estructura gremial, la qual feia impossible la seva adaptació al nou sistema a conseqüència de la

El carrer de les Ferreries Velles mostra l'aire de la Girona gremial.

manca de capitals i de la dependència envers el capital comercial.

Paral·lelament a la llarga crisi econòmica, les institucions gremials gironines patiren en el decurs del segle XVII un procés d'esmicolament que comportà nombroses divisions i subdivisions entre els gremis i confraries existents. En el tèxtil —sector tradicionalment capdavanter de l'economia gironina— podem veure com el 1603 els davantalers se separaren dels teixidors; aquests darrers s'escindiren el 1610: teixidors de lli, per una banda, i teixidors de llana, per l'altra; finalment, els teixidors de la seda i els velluters sortiren de la confraria dels teixidors de lli l'any 1617. Procés d'atomització que també podem apreciar en altres sectors; així, per exemple, el 1646 els corders i espartenyers se separaren dels esparters, cinters i sedassers.

Aquesta fragmentació es dona malgrat la disminució del nombre d'arte-

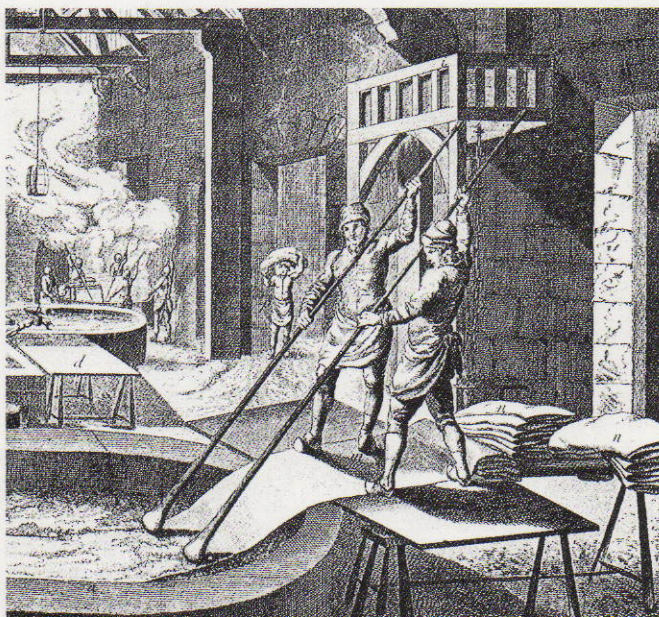

sans i de població activa en general que, tal com hem vist, reflectien les xifres dels fogatges i talles de l'època i que confirmen diversos oficis i memorials adreçats per les confraries al Consell de la ciutat. El 1699 el gremi dels assaonadors es queixava «dels pochs confreres són en ella [la confraria] y per tanta pobresa que tenen», i demanava a continuació que s'augmentessin els drets d'examen per ingressar a la confraria de 8 a 10 lliures per poder-ne sufragar les despeses. Durant la segona meitat del segle, llibreters, barreters i altres oficis havien elevat al Consell peticions semblants.

Com cal interpretar aquest doble procés, en aparença contradictori? Creiem que, davant la pèrdua de competitivitat en relació amb les mercaderies foranes —estrangeres o no—, per les raons apuntades al capítol anterior, els gremis reaccionaren amb un proteccionisme que fins i tot traslladaren a dins de les mateixes corporacions, atès que els rivals comercials podien estar

tant entre els mercaders que introduïen a la ciutat productes forans com en els mateixos confreres que exercien oficis afins dins el mateix gremi; en una època de retrocés de la demanda —per la gran davallada demogràfica de la ciutat— i de forta competència, hi devia haver molts mestres que no dubtaven a acceptar encàrrecs, tot i que no fossin de la seva especialitat, per tal de tenir feina.

Passant balanç, la manca d'iniciatives per renovar unes bases econòmico-socials que, almenys durant la segona meitat del segle XVII, ja estaven en declivi tant en un context català com europeu, i les dificultats pròpies de la trajectòria històrica gironina durant aquest període, comportaren que dels gremis gironins no en sortissin les bases per escometre un procés de modernització industrial i comercial semblant al que altres ciutats catalanes, com Barcelona o Mataró, iniciaren precisament en aquest període de trànsit del segle XVII al XVIII.

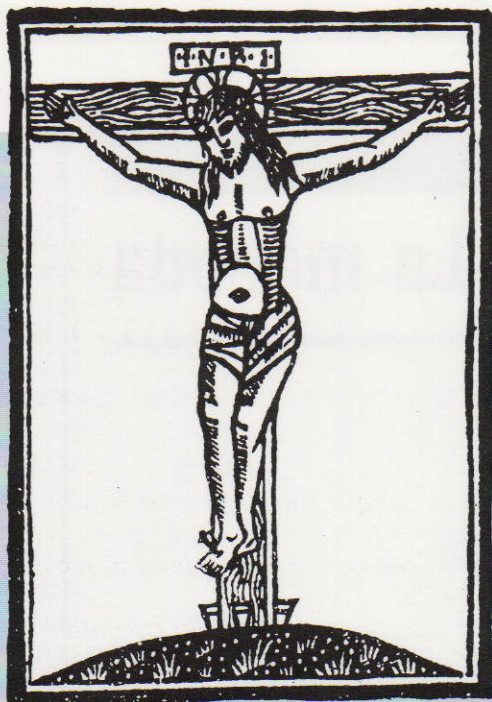
*Tintura d'una peça tèxtil,
segons un gravat de
l'Enciclopèdia de Diderot.*

Ordinacions d'una confraria

***E**L document que tot seguit reproduïm, datat el 28 de maig de 1611, correspon a les ordinacions de la confraria dels mestres teixidors de lli i de la seda, confraria que és el resultat de la divisió dels teixidors de lli i seda dels teixidors de la llana, que fins el mes de juny de 1610 estaven agrupats en una sola corporació. El document és il·lustratiu d'alguns trets característics de les associacions gremials (reglamentació que afavoria l'endogàmia professional, monopoli sobre un determinat sector productiu, vessant religiós i social d'aquestes entitats) i també reflecteix alguns dels problemes econòmics que són propis d'aquestes corporacions en l'època que els tractem (competència de mercaderies estrangeres i del sistema de treball a domicili fet pels artesans dels pobles de les rodalies).*

«Primerament deslliberen i ordenan que tots los que se examinaran y se hauran de examinar desta hora al devant de algú de dits oficis de texidor de lli o de seda hagen e sían tinguts y obligats a pagar als sobreposats, qui vuy són y per temps seran de dita confraria, per llur examen y entrada de son offici en lo qual se examinarà, vuyt lliuras, exceptas emperò los fills de mestres, que aquells sols hagen de pagar per llur examen y entrada de dit llur offici de dita confraria vint reals (...).

Ítem, que qualsevol persona de qualsevol grau o condició que sia, tant home com dona, que tindrà desta hora al devant ningun gènere de filampua o draps de lli o de cànem o de cotó dins la present ciutat y en los límits della per a vendre, no essent mestre examinat o no essent muller dexada de mestre, haja oy sia tinguda y obligada en donar y pagar per cada cana de la tal filampua o dels draps de lli o de cànem o de cotó que.s trobava per vendre en poder de la tal persona que no serà de l'offici, un diner; ab tal emperò que la tal filampua o tal drap de lli o de cànem o de cotó hage de ser fet y textit per algú dels mestres de dit offici de la present ciutat o llímits della, que provant-se al contrari, so és, que la dita filampua, o tal drap de lli o de cànem o de cotó, se sia fet o feta fora de la present ciutat de Gerona, so és los mestres de fora, que en tal cas la tal persona en poder de la qual se serà trobada tal filampua o drap de lli, de cànem

o de cotó, hage de pagar un sou per cana per quiscuna vegada y per quiscu que farà lo contrari, sots pena de tres lliuras de la qual pena ne hage la tercera part lo official executant, altre tercera part lo acusador y la restant tercera part la dita confraria (...).

Ítem, attès que en la present ciutat y sos llímits della hi ha molts mestres examinats de dits oficis de texidors de lli y de seda y que aquells, eo part d'ells, estan sense tenir la mitat del temps fahena per a treballar per lo gran abús que los texidors de lli que estan fora ciutat y dels llímits della confreres y non confreres fan en venir y aportar-se'n de la present ciutat y dels habitants della molta fahena. Però delliberan y ordenan que expressament no puga ningun texidor de lli que estiga y habite fora ciutat y dels llímits della desta hora al devant portar-se'n ningun gènere de fahena de la dita ciutat ni dels llímits della sots la dita pena exigidora com dalt està dit (...).

Ítem, deslliberan y ordenan que qualsevol confrare eo mestre examinat de dita confraria qui faltará desta hora al devant a consells, a soterrars, combregars, vespras o aniversaris que quiscun any se han de fer y celebrar, sia tingut y obligat en pagar aquell tal que y faltará en quiscun dia de dits consells, soterrars, combregars, vespras o aniversaris, un sou, ab tal emperò que lo tal mestre sia convidat y avisat per lo tal efecte exhigidó per los sobreposats y pabordes de dita confraria (...))»

Font: Arxiu Històric Municipal de Girona, Sec. IV,I, Gremis, lligall núm. 9.

La moneda

La moneda catalana al segle XVII

Monedes de compte

1 lliura = 20 sous

1 sou = 12 diners

Or

*dobla de dues cares o trentí = 60
sous. Des de 1618 s'estabilitzà a 66
sous*

*ducat o escut o mig trentí
florí (batut de 1614 ençà) = mig
ducat*

*onzè = tercera part d'un trentí,
conegut per onzè perquè valia 11
rals.*

Plata

ral = 2 sous

mig ral = 1 sou

sisè = 6 diners

Coure

ardit = 2 diners

menut = 1 diner

LA moneda essencial del sistema monetari català durant les èpoques medieval i moderna fou el diner i els seus múltiples: el sou (12 diners) i la lliura (20 sous o 240 diners). Aquest grup de tres valors derivava del sistema monetari carolingi i fou comú als països de la Corona d'Aragó. Es tractava d'unitats monetàries de compte, que posaven en relació les distintes peces d'or, plata i coure que circulaven pels països de la Corona.

A Catalunya, des del final del segle XII fins a l'inici del segle XVIII, a més dels amonedaments reials hi havia encunyacions de moneda local, tant de caràcter civil com eclesiàstic, la qual cosa donava una complexitat extrema al sistema monetari català.

Girona només ocasionalment, o per causa de guerres o setges, emeté moneda reial, l'amonedament de la qual estava normalment centralitzat a Barcelona. Un d'aquests moments en què Girona es convertí en taller reial fou durant la Guerra de Separació del segle XVII, en què s'emeteren peces de cinc rals i cinc sous, d'argent, i sisens d'aram en quantitats molt elevades, i el 1653 s'encunyaren peces de quatre rals d'argent.

Pel que fa a la moneda local, els primers amonedaments es feren en temps del rei Ferran II. Arran d'un privilegi atorgat l'any 1481, Girona obtingué llicència per batre 200 lliures de menuts, gravant-hi les armes de la Ciutat. A partir d'aquesta data se succeïren periòdicament les llicències i les encunyacions gironines. Segons les dades subministrades per J. Botet i Sisó, durant el regnat de Ferran II Girona encunyà moneda per valor de 10.500 lliures; en el regnat de Carles I, per valor de 22.000 lliures, i en el regnat de Felip II de Castella, per 9.000 lliures.

Monedes gironines del temps de l'alçament contra Felip IV de Castella.

Fou a partir del començament del segle XVII que es dispararen les emissions gironines. L'any 1599, Girona s'alliberà de la servitud d'haver de fer la moneda a Barcelona, i sobre la base d'una concessió reial de 10.000 lliures, n'emeté més de 100.000 en menuts. Segons interpreta Miquel Crusafont, els jurats gironins assajaren de proveir el mercat català de moneda divisionària davant els positius resultats dels intents anteriors i el dèficit de moneda menuda en el mercat català que hi havia en aquells moments. Però aquesta iniciativa expansiva es veié afectada per la competència de les emissions dels menuts banyolins i dels ardits de la ciutat de Barcelona, la qual es decidí des del 1612 a proveir el mercat català de moneda menuda amb massives emissions d'ardits, amb barreja de plata i, per tant, molt apreciats.

Girona, que en menys de vint anys havia fabricat més de 128.000 lliures de menuts, es veié obligada a partir de 1617

a recollir-ne bona part (89.112 lliures), perquè eren rebutjades arreu; aquesta circumstància provocà un greu endeutament municipal i un negatiu procés inflacionista.

Durant la Guerra dels Segadors, i després d'estar 24 anys sense batre, la necessitat de pagar les tropes envia-des al Rosselló a costa de la ciutat imposà de nou l'encunyament de sisens de sis diners, per un total de 133.000 lliures, entre 1641 i 1645. Però, l'any 1645, davant del rebuig generalitzat de les emissions gironines, la ciutat hagué de recollir més del noranta per cent de la moneda emesa, la qual fou venuda posteriorment a Barcelona a preu d'aram.

Aquesta nova experiència va marcar la fi definitiva de la moneda local gironina. En endavant, només en situacions excepcionals —com en els setges que repetidament patí la ciutat en la segona meitat del Sis-cents—, Girona fabricà moneda, i aquesta fou sempre d'argent.

La Taula de Canvi

AL final del segle XVI la ciutat de Girona, com altres ciutats de Catalunya i d'arreu d'Europa, posà en marxa la seva *Taula de Canvi*. El 28 de febrer de 1568, en un Consell General, en foren aprovades les ordinacions. La fundació venia del temps d'Alfons el Magnànim, quan la reina Maria, muller i lloctinent del monarca, el 23 de gener de 1448 concedí aquest privilegi a la ciutat. Però no es pogué posar en pràctica, de moment.

La Taula de Canvi de Girona era situada al costat mateix de la Casa de la Ciutat. Arribà a ser la més important després de les de Barcelona i de Perpinyà, i una de les que van durar més temps.

Tanmateix, la *Taula de Canvi i de Comuns Dipòsits de la Ciutat de Girona* tenia una funció econòmica força limitada. Fonamentalment, desenvolupava funcions de dipòsit, com un lloc segur per guardar-hi els cabals i els joiells, però sense activitats pròpiament bancàries, com el préstec amb interès, ja que els seus estatuts ho prohibien expressament.

Els noms de les famílies de mercaders, ciutadans i nobles de Girona apareixen contínuament —i durant llargs anys es van repetint— en els llibres *major* i *menor* de la Taula. Allí hi ha consignades les operacions i pagaments de les successives generacions dels Sacnomina, Real, Perpinyà, Bahurt, etc. Els grans mercaders, com Pau Real, per exemple, feien servir la Taula per al seus pagaments o cobraments, sovint amb altres comerciants de Girona o de Barcelona, especialment en les vendes a l'engròs d'arròs i de blat. Després, amb Jeroni de Real, nét de l'anterior, els pagaments encara es diversificaren més. La Taula li servia per a activitats tan diferents com ara pagar la quota de la Confraria de Sant Jordi o fer un paga-

La Taula de Canvi era oberta a l'edifici situat al costat mateix de la Casa de la Ciutat.

Els llibres majors de la Taula de Canvi consignen les operacions i els pagaments dels gironins.

ment a un pagès de Fontclara, des d'una operació amb l'abadessa de Sant Feliu de Cadins fins a diversos negocis amb botiguers de Barcelona.

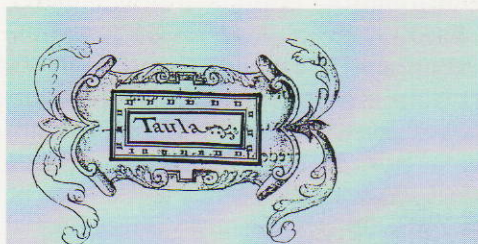
Al capdavant de la Taula hi havia el *tauler* o *administrador*, càrrec que era elegit pels jurats, amb sis funcionaris més. Tots aquests càrrecs eren incompatibles amb qualsevol funció pública a la ciutat, i també els era prohibit de tenir interessos en qualsevol banca privada; també estaven obligats a una total discreció sobre els comptes o moviments que enregistraven. Els llibres eren portats amb tota cura, i avui constitueixen un fons que és pràcticament inexplorat.

Però la Taula de Canvi era sobretot una eina per a la política econòmica del Consell que governava la ciutat. Sovint havia de contribuir a eixugar el dèficit pels endeutaments de la Casa de la Ciutat, amortitzant amb els seus fons el deute o bé administrant les noves en-

cunyacions de moneda local i controlant-ne la posada en circulació. El 1653 es creà el *Banc de la Ciutat*, que depenia de la Taula de Canvi. Fou una mesura molt apropiada. Tot amb tot, haver de vetllar per l'economia municipal posà la Taula en una situació de crisi. Agreujada per les dificultats de després de la Guerra de Successió, la Taula de Canvi hagué de ser tancada. Malgrat això, prossegueix un poc temps com a caixa de dipòsits forçosos, és a dir, els que s'havien de fer obligatòriament a la Taula per raó de procediments judicials, o bé per motius contractuals o legals. També s'hi havien de guardar els dipòsits públics, com ara els de confraries, gremis i col·lectius i els de la mateixa administració municipal. Funcionava, doncs, com a tresoreria municipal, fins que fou definitivament tancada, amb un deute considerable, per la Reial Ordre de 5 de març de 1738.

El règim municipal

Taula de les bosses dels jurats i altres càrrecs del municipi.

B	ossa de Jurats de ma major	fu. III.
	Bossa de Jurats del bras militar	fu. XIII.
	Bossa de Jurats de ma mijana	fu. XXIII.
	Bossa de Jurats de ma menor	fu. XXXII. y. 21.
	Bossa de mostelaphis	fu. XLIII.
	Bossa de misfatis de cort de ma major	fu. LI.
	Bossa de misfatis de cort de ma mijana	fu. LX.
	Bossa de prom mercades de ma major	fu. LXXV.
	Bossa de prom mercader de ma mijana	fu. LXXXI.
	Bossa de ballas de ma major	fu. LXXXV.
	Bossa de balles de ma mijana	fu. LXXXIX.
	Bossa de fotes balles.	fu. LXXXVII.

A Catalunya, les ciutats s'havien organitzat de manera més semblant a les italianes i mediterrànies que no pas a les de Castella.

A Girona els habitants estaven dividits en tres categories: ciutadans de mà major, de mà mitjana i de mà menor. El nivell era imposat pel rang professional i sobretot per la fortuna, amb la corresponent solidaritat i defensa d'interessos dins de cada grup social. Els ciutadans honrats, i habitualment també els juristes i metges, constituïen la mà major; els mercaders i artesans, la mitjana; els membres dels diversos oficis integraven la mà menor. Evidentment, la divisió en categories repercutia en l'estructura del govern municipal. Aquest disposava principalment de dues institucions:

Els jurats formaven l'executiu i exercien el càrrec per un any. Jurat, cònsol, conseller o paer és el nom que adoptaren les ciutats catalanes per als seus magistrats. Al capdavant del govern municipal gironí hi havia el *jurat en cap*. El 1576, per raons d'ordre pràctic, Girona reduí el nombre dels jurats, que passaren de sis a quatre.

El Consell General representava tots els gironins. Estava integrat per 80 prohoms. El 1654, amb una altra reforma, el nombre de consellers es reduí a 60.

Al segle XVII, doncs, el municipi era governat per quatre jurats i un consell general de 60 persones: 6 nobles, 18 ciutadans honrats, 18 mercaders i 18 menestrals.

La composició del consell era clarament injusta. Les classes urbanes inferiors —«la mà menor»— eren considerades matemàticament com les altes i tenien menys d'una tercera part dels consellers, quan de fet representaven el 80 per cent dels habitants de la ciutat. Tanmateix, el *jurat en cap* havia

de ser per força un ciutadà de la mà major.

L'extracció de càrrecs es feia per la festa de *Ninou* o Cap d'Any, amb el sistema de «sac i sort», introduït a Catalunya al segle XV.

A més dels jurats i del Consell General, el municipi disposava d'uns *consells menors* o comissions especialitzades, que ajudaven per a una administració eficaç. Així, a Girona hi havia els consells de pesta, de guerra, de botiga, de la taula de canvi, d'estudis, etc. Igualment, es fa l'extracció de les persones per als càrrecs de *mostassaf* (responsable dels mercats: pesos i mesures, preu i qualitat dels queviures), de *clavari* o tresorer, d'*oidors de comptes*, de *sobreposat d'obres*, de *missatgers* i *ambaixadors* de la ciutat, etc.

Les reformes del municipi asseguraren el control del poder per part dels ciutadans. Però no consta que a Girona això provoqués protestes com en altres ciutats. El municipi es va anar anquilosant progressivament i esdevingué cada cop més conservador. Hi sovintejaven els conflictes, però només per qüestions de precedència i de protocol.

Jurats uniformats

S'ordena als jurats que no circulin per la ciutat sense el vestit i les insígnies pròpies del seu càrrec i que no continuïn treballant en el seu negoci o ofici mentre duri la seva funció pública. Segons un calendari preestablert que segueix les festes, les gramalles dels jurats són de color vermell, púrpura o de vellut negre.

(Manual d'Acords 1601, fol. 67)

D'altra banda, unes quantes famílies de ciutadans honrats i mercaders rics es van succeir en els càrrecs. La repetició dels noms de certs llinatges —Saconmina, Ferrer, Bas, Bell.lloc, Real, Vivet, Burguès, etc.—, moltes vegades emparentats entre ells, posa en evidència que una oligarquia poderosa mantenia l'hegemonia en el govern municipal.

Pati de l'edifici de la Casa de la Ciutat i porta d'entrada a la sala on deliberava el consell municipal.

Els nobles a la ciutat

A les ciutats, l'aristocràcia tenia l'estatut de classe privilegiada, exempta d'obligacions i d'impostos, i per tant no participava en càrrecs del Comú. La pretensió de la noblesa d'entrar en el govern de la ciutat suposà un capgirament de la base social del municipi i de la seva mateixa identitat.

A partir del segle XVI, els nobles desitjaren ser actius a la ciutat. És més, la burgesia sintonitzà amb la noblesa i constituïren un front comú. Molts llinatges nobles de Girona residien en els casals dels carrers de Ciutadans, de l'Albereda i de la plaça del Vi, al costat dels burgesos rics.

Aquesta «pressió aristocràtica sobre els municipis» estava influïda també per l'impacte ideològic i cultural de la unió amb Castella, que produí la «desocupació nobiliària» (Elliott). Els nobles catalans tenien poques oportunitats per a càrrecs en el govern o en l'administració reial.

A Girona, l'estament nobiliari expressà la voluntat «d'entrar a la casa de la ciutat i de ser insiculats a Jurats i en los demás oficis», i nomenaren uns comissaris, encapçalats per Galceran de Foxà i Miquel de Cruïlles, per negociar l'afer. Però la pretensió dels nobles trobà una oposició forta a la ciutat. Després de mesos de negociacions, en el consell general del 10 de novembre

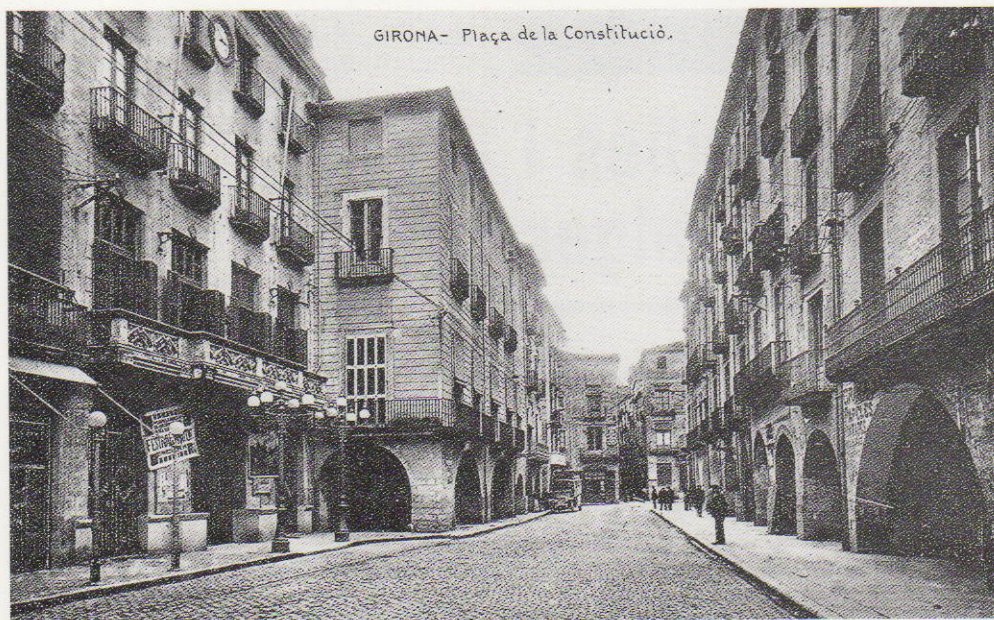

El carrer dels Ciutadans, residència de molts llinatges nobles. Al costat, la plaça del Vi.

de 1595, la major part dels consellers-votaren en contra de l'admissió.

El 1601, quan era jurat en cap Jeroni Saconomina, es tornà a plantejar la qüestió. Es formaren dos partits totalment enfrontats. Saconomina era el cap del grup de ciutadans que afavorien l'admissió dels nobles en els càrrecs municipals.

Però la resistència dels que s'hi oposaven va ser aferrissada. Al capdavant hi havia Rafel Vivet —l'únic ciutadà en l'oposició— i el jurista Bernat Valencas. Aquest partit, minoritari però irreductible fins al final, l'integraven sobretot advocats i mercaders, i també alguns representants de la mà menor, els més audaçs.

La comissió creada per estudiar l'admissió —«la dotzena»— es reuní al convent de Sant Francesc, i és el reflex de les dues opinions enfrontades. El Consell Municipal s'hagué de reunir tres vegades per aquest contenció: el 26 de gener, el 20 de març i, finalment, el 4 d'abril de 1601.

L'oposició presentà una autèntica pluja d'arguments en contra: constitueix una innovació innecessària i perillosa que canviarà la identitat del municipi; els nobles són arrogants, dominadors, bellicosos, incompetents, fomenten les bandositats i estan acostumats als privilegis; la ciutat se sentirà desprotegida, ja que la justícia reial no actua mai en contra d'ells.

Les raons dels qui votaren a favor són aquestes: l'admissió corregeix una anomalia social i afavoreix la convivència; la noblesa, de fet, ja participa en la vida ciutadana, amb càrrecs i tot; ja ha fet prou mèrits en casos de guerra i de pesta, ajuda al sosteniment de

l'hospital, etc.; és bo que tingui drets i deures.

Amb aquestes raons, s'aprovà l'admissió dels nobles en els càrrecs municipals, a la reunió del Consell del 4 d'abril, amb 37 vots a favor i 18 en contra. S'insacularen 12 nobles, i el dia de cap d'any s'havia d'extreure un jurat d'aquest braç i sis consellers. Un any seria jurat en cap un noble, i l'altre any un ciutadà honrat.

L'oposició encara deixà sentir la seva veu obstinada en el consell. Rafel Vivet atacà el pacte entre els poderosos, amb retrets molt durs: es meravellava «que actuïn amb tanta irresponsabilitat, deixant perdre les "universitats" i els béns dels pobres».

Ja era massa tard. El 29 d'abril el virrei de Catalunya signà el privilegi d'admissió de la noblesa. L'any següent, el 1602, Ramon de Xammar, senyor de Medinyà, que vivia a la plaça del Vi (a l'actual Casa Carles), fou el primer noble que exercí el càrrec de jurat a Girona.

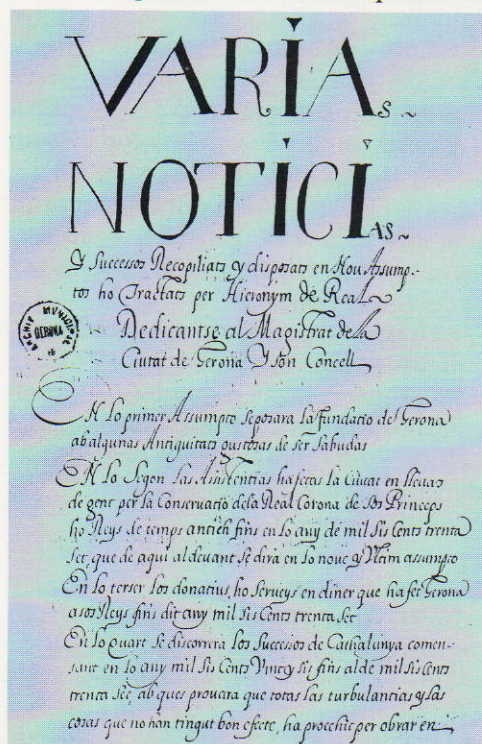
Famílies i personatges

ELS Agullana van ser un llinatge noble, que s'enriquí extraordinàriament per la seva habilitat en afers econòmics i per enllaços matrimonials ben orientats. A cavall dels segles XVI i XVII, el clan familiar dels Agullana era dirigit per eclesiàstics de gran prestigi: els ardiaques Miquel i Jaume d'Agullana. Clergues cultes, doctors en dret, ambdós escriven en un català esplèndid i en bon castellà, alhora que eren omnipresents en la vida política i

religiosa de Girona i del Principat. Administraren successivament el bisbat vacant i, a més, Miquel fou diputat eclesiàstic i Jaume canceller de Catalunya i síndic a Roma. Introduïren la Companyia de Jesús a Girona, van fundar el col·legi de Sant Martí i enviaren els nebots a estudiar a Gandia i a Salamanca amb els jesuïtes.

La pubilla d'Agullana, Lionor, es casà (1604) amb el noble aragonès Martín Sanz de Latrás, que hagué d'adoptar el cognom i les armes dels Agullana (les tres agulles). Martín i Lionor d'Agullana foren el centre de la vida social gironina. En el seu palau, prop de Sant Martí, acollien virreis i organitzaven certàmens poètics i festes ignasianes (1622). La família, però, abandonà progressivament Girona i acabà per domiciliar-se a Barcelona, a la casa que tenia a la plaça de Santa Anna. Allà els va sorprendre l'entrada dels Segadors i el Corpus de Sang.

Els Saconomina eren una família de mercaders que es van establir a Girona al final del segle XV. S'enriquí bàsicament per les activitats mercantils i l'adquisició de finques al Mercadal i a Palau-sacosta. A Girona, els Saconomina esdevingueren ciutadans honrats i una branca assolí l'estatut nobiliari. El veritable cap i organitzador del creixement econòmic i de l'ascensió social és Jeroni Saconomina (+1606). Home de moltes qualitats, ambiciós, amb afany de poder i de protagonisme, posà totes les seves energies al servei dels interessos familiars. Col·locà estratègicament els seus parents i en un moment donat pot afirmar amb orgull que té tres familiars en el govern de la ciutat: un germà (Miquel) i dos cosins, que són respectivament jurat, jutge i batlle de Girona. No solament dominava la política de Girona, sinó que intervenia amb

Escut de la família Agullana, a la façana de la casa del mateix nom. A la pàgina del costat, la crònica de Jeroni Real de Fontclara.

èxit en la del Principat. En efecte, ell personalment va ser jurat en cap de la ciutat, batlle de Girona i diputat de la Generalitat pel braç reial. Si hi afegim els càrrecs que detenien el seu pare (oïdor de la Generalitat), germans i familiars, tots units i sota la seva intel·ligent direcció, tindrem una visió exacta del prestigi social d'aquesta família. També sobresurt pel seu caràcter enèrgic: quan exercí de batlle, s'imposà i prohibí els balls a les places i el joc, que havia arruïnat tantes cases.

Els *Real*, originaris de Fontclara, formaven part de la petita noblesa terratinent que s'havia domiciliat a la ciutat. Pau Real es traslladà de Fontclara a Girona, al Mercadal. Aquí es casà amb Maria Saconomina. Així s'enllaçaren aquestes dues famílies, l'una noble i d'origen rural, l'altra ciutadana

i de rics comerciants; totes dues amb protagonisme polític a la ciutat. El fill de Pau Real, Miquel, morí molt jove i va ser el nét, Jeroni de Real (1596-1683), qui donà prestigi polític i cultural a la dinastia.

Jeroni de Real (de Fontclara, com hi afegeix sovint) prengué part en la reconquesta de Salses (1639), va intervenir coratjosament en la pacificació de la ciutat el 1640 i esdevingué jurat sis vegades (dues jurat en cap). Real és la personalitat de més prestigi polític i de major autoritat moral de la Girona del segle XVII. Autor de la crònica titulada *Sucessos de Catalunya* (de 1626 a 1683), i d'uns *Advertiments a la ciutat de Girona*, que només conservem fragmentàriament, morí als 87 anys (1683), a la seva casa del carrer de l'Albereda, reconegut i admirat per tots els gironins.

Matrimoni noble

EN morir sense successió Rafael d'Agullana, al començament de setembre de l'any 1601, el patrimoni d'aquesta noble nissaga gironina passà a mans de la seva germana Lionor, de dinou anys d'edat. Els oncles de l'hereva, i en especial el canonge Jaume d'Agullana, feren les gestions pertinents per tal de trobar-li marit, cercant informacions sobre els possibles candidats, els quals forçosament havien d'ésser fadristerns disposats a renunciar al seu cognom i escut d'armes. A aquest efecte Jaume d'Agullana elaborà el següent qüestionari, destinat a obtenir dades sobre les virtuts i els defectes dels pretendents de Lionor, la qual finalment es casà amb el noble aragonès Martín Sanz de Latrás.

«Del interrogatorio por donde han de ser examinados los testigos en las dichas informaciones.

«Primeramente si conocen a N., y qué edad tiene y de dónde es natural y cuyo hijo es, y si conocen o conocieron a su padre y a su madre y cómo se laman o lamaron, y de dónde son o fueron vezinos y naturales, y si conocen o conosieron al padre y a la madre de su padre del dicho N. y al padre y a la madre de la dicha su madre, y como se lamavan o lamaron y de dónde son o fueron vezinos o naturales; y respondienddo que los conocen o conocieron, declaren cómo y de qué manera saven que fueron su padre y madre y abuelos, nombrando particularmente cada uno dellos.

«Ítem, sean preguntados si son parientes del dicho N., y si dixeren los testigos que lo son, declaren en qué grado, y si son cunyados o amigos, o enemigos, del susodicho, o sus criados o allegados; y si les han hablado o amenazado o sobornado, dado o prometido que digan el contrario de la verdad.

«Ítem, si saben que el dicho N., su padre, madre y abuelos han sido y son legítimos y de legítimo matrimonio naçidos y procreados, o naturales hijos de soltero o soltera, y si alguno dellos fue o ha sido bastardo; y si los testigos dixeren que lo han sido y hes, declaren particularmente quién es o fue y el género de tal bastardía y cómo y de qué manera lo saven y a quién y cuándo lo hoyeron dezir.

«Ítem, si saben, creen, vieron y oyeron dezir que el padre y la madre del dicho N y el padre de dicho su padre y assimismo el padre

de la dicha su madre, nombrándolos a cada uno de por sí, hayan sido y son aviados y tenidos comúnmente reputadas por personas hijas de algo, según costumbre y fuero de Espanya, y que no les toca mezcla de judío ni moro ni converso en ningún grado, por remoto y apartado que sea. Declaren cómo y por qué lo saben y, si lo creen, cómo y por qué lo creen, y si lo vieron o oyeron dezir, declaren a quién y cómo y qué tanto tiempo; y assimismo digan y declaren en qué opinión han sido y son aviados y tenidos y de la fama y limpieza que hay en sus personas y linage.

«Ítem, si saben que las abuelas de dichos N., assí de parte de su padre como de su madre, son y fueron christianas viejas y que no les toca raça de judío ni moro en ningún grado, como dicho hes; digan lo que desto saben y cómo y por qué lo saben.

«Ítem, si saben que dicho N. y su padre han sido y son mercaderes o cambiadores o hayan tenido algún officio vil o mecánico, y qué officio y de que suerte y calidad; digan y declaren particularmente lo que cerca desto saben o han oydo dezir.

«Ítem, si saben que el dicho N. sabe y puede andar a cavallo y lo tiene, y cómo y de que manera lo sabe.

«Ítem, si sabe que el dicho N. ha sido reptado, y si los testigos dixeren que lo ha sido, declaren cómo y de qué manera se salvó del ripto, y cómo y de qué manera lo saben.

«Ítem, si saben que el dicho N. está infamado de caso grave y feo de tal manera que su opinión esté cargada entre los hombres hijos de algo; declaren los casos en qué y cómo fueren particularmente.

«Ítem, si saben que el dicho N. o los dichos sus padre y madre y abuelos y abuelas y los demás de sus ascendientes, asta el quarto grado inclusive, o qualquiera dellos, ansí por línea recta de varón como por línea fiminina, nascidos después o antes del delicto, hayan sido o fueron condenados por el Santo Officio de la Inquisición por herejes o qualquier especie de heregía que sea, ora sean relaxados al braço seglar, ora sean reconciliados, ora sea por sospechosos en la fe penitenciados públicamente en cadhalso o iglesia o en qualquier otro lugar. Digam y declaren quién y cuál de los susodichos y cómo y cuándo y dónde fueron condenados o penitenciados en la manera que dicho hes, o en otra qualquiera, o si lo oyeron dezir a qué personas y cómo y cuánto tiempo».

Citat per Martí de Riquer, *Quinze generacions d'una família catalana*. Barcelona (1979), pp. 180-181.

Pobres i institucions d'assistència i caritat

UNA gran part de la població de les societats pre-industrials es veia abocada, en distints moments de la seva existència, a les angoixes i els patiments de l'estret límit que hi ha entre la supervivència i la indigència. En tots els nuclis urbans, el nombre de pobres i de població marginada en general era considerablement elevat, i la xifra augmentava espectacularment quan, en períodes de males collites, autèntiques onades de pagesos famolencs cercaven l'empar de les institucions de caritat de les ciutats.

Si fem cas de les estimacions dels jurats gironins, l'any 1639 —en què la ciutat hagué d'afrontar una talla extraordinària requerida per les despeses de la guerra amb França—, s'haurien de deduir «del número de focs de dita Universitat, *deu per cent* per los pobres y miserables». Aquesta proporció ens dona solament un ordre de magnitud del problema de la pobresa, perquè a nivell quantitatiu, a més de no estar basada en cap cens o enquesta, cal considerar que els vaivens de la conjuntura econòmica i la incidència de les epidèmies, guerres o altres calamitats, ben freqüents a la Girona del Sis-cents,

farien oscil·lar sobre manera el contingent de població necessitada. D'altra banda, les tipologies de la pobresa eren ben variades, anant des dels pobres vergonyants, que cercaven el pa de la caritat per a llur supervivència, fins a les donzelles sense recursos, a les quals les institucions benèfiques dotaven per possibilitar llur casament.

Des de l'època medieval, l'assistència i la caritat públiques s'estructuraven bàsicament entorn de la Pia Almoïna del Pa de la Seu i diverses institucions hospitalàries. En el segle XVII, el funcionament i la distribució de rendes de la Pia Almoïna es reorganitzà a partir de tres nous estatuts. El primer fou redactat el 21 de novembre de 1628 entre els comissaris de l'esmentada institució i el Capítol de la Seu; del segon, datat el 23 de juliol de 1629, en donà fe Miquel Mascord, notari públic de Girona i dels negocis de la Seu; finalment, el tercer, de 22 de desembre de 1635, es troba recollit en el *Llibre Gros* de privilegis de la Ciutat de l'Arxiu Municipal. Les disposicions més rellevants d'aquest darrer estatut comprenien els punts següents: reduir a quatre el nombre de comissaris de la Pia Almoïna, estipulant al mateix temps que tots devien ésser canonges de la Seu; dedicar la quantitat anual de 310 lliures al finançament dels hospitals de Santa Caterina o de la Misericòrdia; i augmentar el nombre de dotacions per a donzelles pobres: quinze dots de 80 lliures per a noies nascudes a Girona i quatre dots de 50 lliures per a noies forasteres. Altrament, l'estatut de 1629 havia convingut «que atesos los grans inconvenients, scàndols y poca utilitat dels pobres de Jesuchrist que.s segueixen de distribuir la dita almoyna en pa cuyt en la casa de la dita Almoïna, se devian de aquí al davant

L'Hospital de Santa Caterina.

distribuir, no en pa cuyt, sinó en altra forma, a utilitat y us dels Pobres, conforme las ordenacions fahedoras per dit Capítol».

La institució hospitalària més important de la Girona baix-medieval i moderna fou, sens dubte, l'Hospital de Santa Caterina. Construït al principi del segle XIII a la riba esquerra del riu Onyar —aproximadament on ara és emplaçat el mercat d'abastaments—, aquesta institució complia diverses funcions, tant mèdiques com d'assistència social: acollia pelegrins i rodmons, albergava malalts pobres i vells sense família, recollia infants orfes o abandonats, etc.; el 1645 disposava de més de vuitanta llits per atendre aquestes necessitats.

El 1653, durant la Guerra de Separació de Catalunya, el comandament militar de la plaça decidí enderrocar-lo, tot argumentant que la seva situació extramurs del Mercadal havia servit de protecció i cap de pont a les tropes franceses que assetjaren la Ciutat en aquella data. La construcció del nou hospital

—que correspon a l'actual edifici del carrer de Pompeu Fabra— no fou iniciada fins al maig de 1666. Les obres del nucli principal, inclosa la capella de Santa Caterina, s'acabaren al final de 1679. El dia dels Sants Innocents d'aquest any se'n va fer una solemne inauguració, seguida de grans festes en què participaren, seguint la descripció que es troba a les actes capitulars, «los religiosos, les confraries amb les banderes, gegants, dracs, guila, i los senyors jurats consistorialment amb les trompetes, dues cobles de músics, i la música sorda...».

La xarxa assistencial de la Girona del segle XVII es completava amb l'Hospital de la Misericòrdia, que, inaugurat el 12 de febrer de 1637, estava dedicat a albergar infants i vells desprotegits, i va arribar a tenir més de 120 interns. Així mateix, a extramurs de la Ciutat, l'anomenat Hospitalet dels Belitres (belitre significa vagabund) acollia temporalment rodmons i d'altres persones marginades.

Delinqüència i marginació

LA societat catalana del barroc patí un clima de violència generalitzada. El cronista Jeroni Pujades escrivia el 1603: «És llàstima de tants lladres com hi ha a Cathalunya, les presons estan plenes y no si fa justícia». Criminitat i transgressions de l'ordre que no solament s'expressaven a través de les lluites entre bàndols i faccions, perllongacions de les guerres privades medievals, sinó també amb diverses formes de delinqüència ordinària i comuna. Les extremes desigualtats socials i econòmiques, la proliferació d'armes entre la població civil, les fluctuacions crítiques de l'economia del Sis-cents, els limitats recursos de la justícia, la pluralitat de jurisdiccions i, des de la dècada dels anys trenta, la pressió dels allotjaments i el flagell de la guerra foren alguns dels factors que alimentaren aquesta conflictivitat generalitzada.

A Girona la justícia era impartida en un primer nivell pel veguer, el qual tenia plena jurisdicció civil i criminal i exercia les seves funcions amb l'auxili dels jutges ordinaris, escrivans i corredors de la seva cort; les causes més greus passaven a la Reial Audiència de Barcelona. Però, pels petits delictes que atemptaven contra la convivència pacífica de la comunitat o contra les disposicions de les ordinacions municipals, els algtzirs locals practicaven captures i detencions que restaven consignades

en els Manuals d'Acords sota els epígrafs «Ordinació contra...» o «Ordre de captura...», en els quals es feia constar el nom de l'infractor, l'ordre de captura, el delictes i, en algunes ocasions, la data de la posada en llibertat. Es tractava de casos d'ofenses, desacatament a l'autoritat o petits aldarulls, com el protagonitzat l'1 de febrer de 1608 per Joan Vahí, estudiant natural del Pont Major que fou detingut per haver «mogut grandíssim avalot contra los mestres de

El bandolerisme va ser una de les plagues de la Catalunya Moderna. El dibuix pertany a les Cobles de Pere Giberga i es conserva a la Biblioteca de Catalunya de Barcelona.

Sense armes

En el període previ a la collita de l'estiu, l'arribada a la ciutat de segadors i d'altres treballadors temporers que cercaven feina provocava friccions i alteracions que les autoritats tractaven d'evitar amb crides com la que feren pública, el 20 de juny de 1671, el veguer Jaume Guitart i el jutge ordinari Joan Vilar:

«Attenent y considerant que tots los anys en lo temps de las segas acostuman de venir en dita present Ciutat, de unas y altres parts, moltas personas per segar y dallar y lligar los blats y que axí juntas ditas personas van per Ciutat inquietant, cridant y avelotant, dient paraulas molt desonestas y scandalosas a les dones, tant viudas com casades y donselles en deserverey de Déu, perturbant axí la quietut pública. Per sò, dits Molt Il.lustres Senyors Jurats, desitjant se evite totas ofensas a la Divina magestat y los inconvenients porien seguir-se, en virtud de Reals Privilegis a dita Ciutat concedits y altrament per auctoritat de llur ofici de Jurats deliberan y ordenan que el del die present en avant totes les dites persones que en lo temps de les segas vindran per segar, dallar y lligar, no entren ni puguen entrar en dita present Ciutat tant ab armes com sens armes, ni ab faus, dallas ni altrament, sots pena de quinse dies de presó».

AHMG. *Manual d'Acords de 1671*, fol. 161 i ss.

dits studis y commovent a altres estudiants en fer molts desatinos». Aquests transgressors de la pau ciutadana passaven a una petita presó municipal, comandada per un escarceller, on restaven un temps que no solia ser superior als 15 o 20 dies.

Com a qualsevol ciutat de l'època, a Girona hi havia un segment de població marginada que sovint traspassava la frontera de la llei. Eren els rodamons, els jugadors d'atzar, les prostitutes, els alcavots..., que els jurats, a través d'ordinacions de policia i mesures de força, tractaven de controlar, aïllar o extirpar de la via ciutadana; però la mateixa repetició d'aquestes disposicions és demostrativa de llur ineficàcia. Vegeu-ne l'exemple de la prostitució i del bordell, ben detallat per Narcís Castells. El 1602 les pressions del bisbe Francisco Arévalo de Zuazo i d'altres membres de l'església gironina aconseguiren de Felip III una Reial Ordre per la qual es manava traslladar el bordell —llavors situat a la riba dreta de l'Onyar, prop del convent del Carme— a un lloc llunyà, com a mínim a 400 passes de qualsevol convent o monestir de la ciutat. Els jurats decidiren que era un bon moment per municipalitzar el prostíbul i compraren, al preu de 200 lliures, el dret exclusiu de parar bordell al seu propietari: mossèn Bartomeu Oliva, prevere i beneficiat de la Seu. Els jurats, després d'emplaçar el bordell al carrer de Cugussach —a la riba esquerra de l'Onyar—, sembla que el tancaren pels volts de 1611, quan prop d'aquell indret es construí el convent de Sant Francesc de Paula. Amb tot, la prostitució es continuà exercint d'una manera autònoma i incontrolada, tal com ho demostren diverses ordinacions posteriors contra «les dones escandaloses i profanes».

Gironins del Sis-cents

Pau Escura

Ciudadà i advocat, misser Pau Escura esdevingué jurat en cap el 1640. Era fill del metge Llätzer Escura, que també havia estat jurat. Fou incapaç de frenar la revolta popular, els amotinats li saquejaren les propietats familiars de Caldes de Malavella. El jurat en cap hagué de fugir de la ciutat, igual que el governador i el veguer, que també desaparegueren. L'absència durà més d'un mes. Mentrestant a Girona, només el jurat menor, Antoni Vila, un paraire, es mantingué ferm en el seu lloc i va recórrer tota la ciutat, per salvar vides i restablir l'ordre.

Dr. Baltasar Soler

Metge de molt prestigi que exercí a Girona de 1616 a 1649. Natural de Palamós, havia cursat Medicina a l'Estudi General de Girona i després va esdevenir professor a la mateixa facultat. També presidí el tribunal que examinava els cirurgians. És autor d'un tractat sobre la pesta, de tipus divulgatiu i informatiu. Durant el tràgic contagi de 1650, des del començament, amb honradesa i energia, es va enfrontar als governants i va declarar que la malaltia que es propagava per la ciutat era pesta. El Dr. Josep Duran també era de la mateixa opinió. Però els jurats havian subornat uns metges vinguts de Barcelona perquè declaressin que no es tractava de pesta i així no s'obligués la ciutat a aïllar-se completament.

L'abadessa Copons

Al monestir de Sant Daniel li fou imposada una abadessa de fora per tal que hi restaurés la disciplina monàstica. Joana de Copons (morta el 1610), filla d'un llinatge noble de Vilafranca del Penedès, era religiosa en el monestir de Sant Anton i Santa Clara, a Barcelona. Arribà a Girona amb la missió d'introduir les reformes tridentines a Sant Daniel, però va omplir la comunitat de nebodes i parentes, entre les quals destaquen Maria, Francesca i Margarida de Copons. Francesca es va casar amb Jeroni de Real. Les altres dues van esdevenir monges: Maria fou priora i Margarida abadessa del mateix monestir.

Jeroni de Capmany i de Montpalau

De la noblesa de Girona, sobresurt com a jurista i doctor en ambdós drets. El 1659 entrà com a professor de lleis a l'Estudi General. Tot i ser nascut a Barcelona, formava part de l'estament noble de Girona (1671) i va ser dues vegades jurat de la ciutat (1678 i 1682). Estava emparentat amb l'abat Montpalau, de Banyoles, activista revolucionari i col·laborador de Pau Claris en la separació de Catalunya. Amic i admirador de Jeroni de Real, avalà davant del Consell municipal la seva Crònica, perquè fos sempre guardada a l'arxiu de la Casa de la Ciutat, com s'ha fet fins avui dia. Ell mateix va escriure el pròleg del manuscrit de la Crònica, en un català brillant i carregat, propi del Barroc.

P. Onofre Relles

Va néixer a Girona el 1630. Entrà a la Companyia al col·legi de Sant Martí Sacosta. Encarnava el model de jesuïta actiu i culte. Professor als col·legis de Girona i de Barcelona, és considerat famós com a moralista, confessor i predicador. Destinat a l'església de Betlem, a Barcelona (Rambla dels Estudis), cada any predicava la Quaresma a la catedral i a Santa Maria del Mar, i també moltes missions populars arreu de Catalunya, amb notable èxit. Gaudia de fama de santedat i d'un singular «poder d'atracció sobre les masses» que anaven a escoltar-lo. Morí a Betlem el 1692. És ben significatiu que a Girona, al segle XVII, els jesuïtes fossin coneguts com «els de la religió del P. Relles».

Joan Gaspar Roig i Jalpí

Residí a Girona des de jove, encara que era natural de Blanes. Ingressà al convent de Sant Francesc de Paula, al Mercadal de dalt, i formà part d'aquesta comunitat de frares mínims durant uns quants anys. És autor de la primera història de la ciutat, el cèlebre Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la Ciudad de Gerona (1678), obra molt completa i erudita, encara que poc rigorosa. És famós també per la falsificació d'alguns textos historiogràfics de gran difusió, com el cèlebre Llibre dels feits d'armes de Catalunya, que fou erròniament atribuït a Bernat Boadas.

L'Església al segle XVII

La Catedral és el primer temple de la diòcesi. La seva silueta sobresurt damunt el conjunt urbà.

GIRONA era una petita ciutat episcopal. Com a tantes altres ciutats d'Europa, bona part del caràcter propi i del prestigi la hi ha donat la presència d'un bisbe, amb la seva petita cort. A Girona, la catedral i el palau episcopal dominen la ciutat de dalt estant, mentre les cases atapeïdes i els carrers estrets s'estenen als seus peus, vers el pla.

La diòcesi de Girona era un dels nou bisbats integrants de la Tarraconense, juntament amb Tarragona, l'arxidiòcesi, Barcelona, Vic, Urgell, Elna, Tortosa i Solsona. Solsona era un bisbat de recent creació, el 1593. Elna, el 1602, traslladà la residència del bisbe i la catedral a Perpinyà, a l'església de Sant Joan Baptista.

Des del punt de vista econòmic, Girona era un bisbat modest dins el conjunt dels bisbats catalans. I encara s'ha de tenir en compte que aquests eren molt menys rics que els de Castella. Tarragona, amb una renda de 22.000 escuts, era la diòcesi més rica. Girona tenia només 6.000 escuts; en canvi, era de les més poblades, amb quasi 70.000 habitants, una extensió de 4.700 km² i 348 parròquies. La divisió territorial interna mantenia els quatre ardiaconats: Major, d'Empordà, de Besalú i de la Selva. La ciutat, amb a penes 6.000 habitants, tenia tres parròquies: la Catedral, Sant Feliu i el Mercadal, aquesta només en la part edificada dins la muralla. També cal comptar la petita parròquia del burg de Sant Pere (que utilitza l'esglesiola de Sant Nicolau) i la minúscula de Santa Eulàlia Sacosta (popularment anomenada de Santa Llúcia). El total de clergues i frares a la ciutat podia passar dels 500. A la Girona del XVII, doncs, el 10% dels habitants eren eclesiàstics.

Rendes dels bisbats de Catalunya

<i>Bisbat</i>	<i>Renda en escuts</i>
<i>Tarragona</i>	22.000
<i>Lleida</i>	18.000
<i>Tortosa</i>	16.000
<i>Barcelona</i>	10.000
<i>Girona</i>	6.000
<i>Urgell</i>	6.000
<i>Vic</i>	5.000
<i>Solsona</i>	5.000
<i>Elna</i>	4.000

L'Església gironina del Barroc experimentà l'influx positiu de la reforma tridentina, que comportà una represa religiosa a tots els nivells: sacraments, predicació i catequesi, confraries i congregacions, etc.

Entre les decisions del concili, s'acostuma a destacar l'obligació de crear seminaris per a la formació dels futurs capellans. A Girona el fundà el bisbe Arévalo de Zuazo, el 1599, encara que fou una creació bastant nominal, ja que simplement unia els col·legis de Sobreportes i el d'en Beuda i els donava el nom de seminari.

A partir del concili augmentaren les visites pastorals arreu de la diòcesi. Pel que fa als catecismes, manats i impulsats també per Trento, a Girona s'utilitzava sobretot el de Pere Màrtir Coma (1569). Al segle XVII va tenir gran difusió a tot Catalunya el catecisme del Dr. Orriols, del bisbat de Vic.

La Guerra de Separació (1640-59) va dividir l'Església catalana. Mentre que el papa Urbà VIII mantingué una decida neutralitat, els eclesiàstics del país tenien capteniments oposats: els bisbes

eren partidaris de la fidelitat a Felip IV i es negaren a reconèixer el rei de França, mentre que els canonges i molts religiosos es manifestaren apassionats i actius a favor de la separació. Molts no dubtaren d'agafar les armes contra l'enemic. Ja amb anterioritat a la guerra, l'estament eclesiàstic era conflictiu. Des de 1551 el bisbe de Girona havia estat nomenat «Jutge del Breu» i encarregat pel rei de reprimir els clergues acusats de crims i violències.

Campanar de l'església de Sant Martí Sacosta, encomanada a la congregació dels jesuïtes.

Els bisbes

L'ESGLÉSIA va aconseguir en aquest temps un episcopat molt més vigorós i aplicat a la seva tasca religiosa. Tanmateix, la *Contrareforma* buscà ajut en les monarquies catòliques, especialment en les Habsburg. Els bisbes també eren funcionaris de la corona i fidels a la política del seu rei.

A Catalunya això comportà que molts d'ells fossin castellans, i que exercissin també funcions de tipus polític. Bastants d'aquests bisbes pertanyien a ordes religiosos. El 1640, quan esclatà la Guerra de Separació, només hi havia dos bisbes autòctons, el d'Urgell (Duran) i el de Vic (Sentmenat).

Pel que fa a Girona, en aquest segle, 11 bisbes eren catalans i 4 forasters; 9 pertanyien al clergat secular i 6 a ordes religiosos. Era considerada una diòcesi de pas: 7 dels seus bisbes foren traslladats a una altra (a Barcelona, Tarragona, Lleida, i quatre a Tortosa).

Cap bisbe no destaca, però alguns mereixen de ser esmentats: Francisco Arévalo de Zuazo, canonge de Segòvia que va venir a Catalunya com a inquisidor, era un bisbe actiu i reformador: se'l considera el fundador del seminari tridentí (1599). García-Gil Manrique, originari de Sigüenza i professor de teologia a Salamanca, fou el típic bisbe funcionari, amb càrrecs civils: diputat eclesiàstic (1632-34) i virrei (juliol 1640). El pontificat més llarg el va exercir Gregorio Parcerero: 23 anys. Aquest benedictí gallec, abat general de la congregació de Valla-

dolid, havia estat bisbe a Elna i després ho seria a Tortosa, on va morir passats els 90 anys d'edat. Famós per haver excomunicat els terços del rei per l'incendi dels temples, tanmateix va ser exiliat de Catalunya el 1643, amb gran sentiment dels gironins, que l'apreciaven molt.

Bisbes de la diòcesi (1598-1720)

Bisbe

Anys / Lloc d'origen

*Francisco Arévalo de Zuazo
(1598-1611) / Segòvia*

*Onofre Reart
(1611-1620) / Perpinyà*

*Pere de Montcada
(1620-1621) / Barcelona*

*Francesc Santjust
(1622-1627) / Barcelona*

*García-Gil Manrique
(1627-1633) / Pobo (Sigüenza)*

*Gregorio Parcerero
(1633-1656) / Tüü (Galícia)*

*Bernat de Cardona
(1656-1658) / Girona*

*Francesc Pijoan
(1659) / Maçanet de la Selva*

*Josep Fageda
(1660-1664) / Vic*

*Josep Ninot
(1664-1668) / Santa Coloma de Queralt*

*Francesc Dou
(1668-1673) / Sant Esteve d'en Bas*

*Alfonso Balmaseda
(1673-1679) / Lucena (Còrdova)*

*Sever Tomàs Auter
(1679-1686) / Puigcerdà*

*Miquel Pontic
(1686-1699) / El Voló*

*Miquel Joan de Taverner
(1699-1720) / Barcelona*

El nom del bisbe Miquel Pontic queda lligat a la construcció de l'escalinata monumental de la catedral.

Catalunya va romandre sense bisbes durant un llarg decenni. El rei de França presentava a les diòcesis vacants eclesiàstics lleials: Francesc de Montpalau, abat de Banyoles; Vicenç Margarit, dominic gironí, germà del cabdill Josep Margarit; Dalmau Serra, mercedari olotí, etc. Però mai no van rebre les butlles papals. Com a fórmula interina, van ser enviats al Principat dos bisbes francesos. Tots dos van exercir a Girona: el bisbe de Babilònia (Duval) beneí l'abadessa de Sant Daniel, i el d'Aurenja (Serroni) celebrà ordes a Sant Pere de Galligants el 1648.

Després de la guerra, el nomenament de Bernat de Cardona, ardia major, fou el premi de Joan d'Àustria a l'ajut rebut del capítol de Girona. La nova situació política demanava bisbes catalans, però ben fidels a la monarquia. Miquel Pontic, rossellonès i provincial dels franciscans, fou un bisbe pastor i constructor. Ell mateix predicava i confessava a la seu i a les parròquies, i creà obres d'assistència per als pobres de la ciutat. El seu nom queda vinculat a la construcció de la magnífica escalinata de la catedral.

Els convents

Façana del convent dels carmelites descalços, situat a la plaça de Sant Josep.

LA Girona del Barroc era una ciutat de convents: hi havia deu cases religioses d'homes i quatre de dones. El nombre va augmentar amb l'arribada dels ordes de nova fundació: jesuïtes i caputxins el 1581, agustins el 1584, Carme descalç el 1591 i mínims o de Sant Francesc de Paula el 1611. Pel que fa als ordes femenins, només hi havia una nova fundació: les caputxines (1630), que estrenaren convent i església a la pujada del Rei Martí, on encara són avui.

Sant Daniel continuà essent el gran monestir de Girona, «fora i a prop de les muralles de la ciutat». La vida religiosa, però, hi havia decaïgut força. *Santa Clara* també era un convent amb una comunitat nombrosa. El 1654 fou enderrocat, com tots els altres convents que eren fora muralla, i es començà a construir el nou al Mercadal, vora l'Onyar. El monestir de *Cadins* o de Bernades era conegut com «les monges del Mercadal», per la situació darrere l'església d'aquesta parròquia, que servia també de temple al monestir.

Els ordes masculins tenien més activitat i pes social. *Sant Pere de Galligants* només tenia 12 monjos i, com altres abadies, havia evolucionat cap a una vida relaxada i gens comunitària. Cada monjo podia administrar les seves rendes com una prebenda. *Sant Domènec* era un gran convent, amb més de 40 frares, i amb teòlegs i predicadors famosos. El beat Dalmau de Ciurana hi morí el 1637 amb fama de santedat. El *Carme* es trobava fora muralla, elevat a la dreta de l'Onyar. Al costat mateix, com un altre temple, hi havia el del Crist de la Sang, molt venerat pels gironins. Enderrocat el 1654, els carmelites calçats van edificar el nou convent a la pujada de Sant Martí. La comunitat estava integrada per 25 frares. La

*Claustre de Sant Pere de Galligants.
El monestir era habitat
per una dotzena de monjos.*

Mercè s'alçava a la dreta de l'Onyar, dins les muralles, i tenia 16 frares. Però el més gran de tots era el convent de *Sant Francesc*; gran pel conjunt d'edificis i per la comunitat, la més nombrosa de la ciutat: més de 60 frares i, amb novicis i estudiants, fins 80. Avui, totalment desaparegut, ens costa d'imaginar-lo en aquesta part del Mercadal que travessa el carrer Nou. Els franciscans desenvoluparen una activitat molt arrelada a Girona: tercer orde, confraria del cordó, molts aniversaris i sufragis.

Dels ordes introduïts en aquesta època, sobresurten els *jesuïtes* i els *caputxins*. Aquests, molt més populars, introduïren la devoció al Via Crucis (Monticalvari) des del convent de les

Ermites, a les Pedreres, i a l'Eucaristia, des del convent del Corpus Christi (edificat entre la Rutlla i l'Onyar). Els caputxins, arreu d'Europa, es van fer notar per la seva abnegada caritat en èpoques de pesta, i també fou així a Girona, en la del 1650. Tenien cura de la morberia, i molts frares van morir de contagi. Encara no existia el convent de Sant Antoni, a la Força. Els *carmelites descalços* no van inaugurar l'església de Sant Josep fins al 1631. Uns 24 frares formaven la comunitat, i la seva activitat s'adreçava a gent d'una certa formació, entre la qual difonien els escrits espirituals de santa Teresa i de sant Joan de la Creu.

Els jesuïtes a Sant Martí

ELS jesuïtes s'establiren a Girona el 1581, sota la protecció dels Agullana. Encara no s'havien complert cinquanta anys de la seva fundació per Ignasi de Loiola. Era un orde jove, el col·lectiu religiós més dinàmic i original. Els col·legis, i també la predicació i el catecisme, eren la seva forma pròpia d'apostolat. Obrien els col·legis també a d'altra gent, a més dels propis estudiants. Arreu del món se'n fundaven, d'acord amb una línia educativa més humanista i literària que completava la filosofia i la teologia. Totes les ciutats desitjaven un col·legi de la Companyia, perquè representava la modernitat. Els religiosos, pel seu cantó, eren realment eficaços i sabien injectar l'esperit de la reforma catòlica en els grups cultes i selectes del món urbà.

A Girona, després d'establir-se a Pedret (al Pilar), ocuparen definitiva

Al costat de la casa Agullana, l'antiga canònica de Sant Martí Sacosta va esdevenir la residència de la companyia de Jesús.

ment l'edifici de la canònica de Sant Martí Sacosta. Els ardiaques de la seu Miquel i Jaume d'Agullana havien fet gestions a Roma i havien aconseguit la dissolució de la canònica agustiniana, ja molt decadent, juntament amb la petita parròquia annexa, que només abraçava 65 cases.

Els jesuïtes no foren mai una comunitat gaire nombrosa: al s. XVII arribaren a 20, dels quals només 8 eren preveres i la resta estudiants i coadjutors. El 1599 van obrir el col·legi, amb lliçons de Gramàtica, Filosofia i, més tard, Teologia moral. Potser van arribar a tenir un centenar d'alumnes. Tanmateix, la seva influència era molt més vasta, ja que la pedagogia dels jesuïtes donava també importància al teatre, als certàmens literaris i a les manifestacions culturals i plàstiques pels carrers de la ciutat. Els jesuïtes de Sant Martí també es dedicaven a les missions populars, a donar exercicis espirituals de forma personalitzada (la casa d'exercicis, però, no començà fins al 1745), a la direcció espiritual i a l'ensenyament massiu del catecisme als infants. Les Congregacions Marianes eren un instrument d'apostolat, encara més important que els col·legis, que assegurava formació espiritual a un grup selecte. N'hi havia més d'una a cada ciutat, especialitzades per professions o edats. A Girona, la Congregació d'adults es fundà el 1597, i la d'estudiants el 1602. Jeroni de Real, jurat i cronista, ens explica que ell presidia la congregació a l'església de Sant Martí.

Des del seu col·legi, els jesuïtes difonien els llibres dels autors espirituals del Barroc castellà, com ara Luis de Granada (*El Símbolo de la fe* va ser editat a Girona el 1620) o Pedro de Ribadeneira i Juan Eusebio Nieremberg, els jesuïtes de moda. Ens és conegut el

Col·legi de Sant Martí

Comencen les classes al Col·legi dels jesuïtes de Girona.

«Comensament de llegir. Nota: Com a 18 de octubre, dia de Sant Lluc, de 1599 comensaren de llagir en lo estudi nou de Sant Martí de la present siutat y fou la primera llió de ratòrica. Anaren-y molts cavallés y molt altra gent que tanbé hi foren convidats dels pares de Sant Martí. Nostro Senyor nos fasa gràsia y mercè de dexar perseverar dits estudis per lo que se antén an de fer gran fruit a la siutat y circunvains d'ella, per encaminar en lletras y vertut los qui aniran oir en dits estudis, los quals estudis se són fets y s'an de conservar per orde y voluntat del [...] senyor Miquel de Agullana, ardiaca d'Enpurdà y d'esta Seu, per aver-i dexades tressentas lliures de renda quant morí, que Nostro Senyor li pac tan bona obra».

Jeroni Saconomina, *Memòries*, fol. 82v.

grup social que participava en els certàmens literaris a l'església de Sant Martí: al costat dels Agullana, veritables aliats de la Companyia, hi trobem altres famílies relacionades amb ells per amistat, parentiu o classe social, com ara els Sarriera, Xammar, Desmiquel, Ferrer, Bas, Cartellà, Samsó, Real, etc. La influència i l'esperit dels jesuïtes arribà a Girona a través d'autors castellans i en aquest idioma, ja que era la llengua de cultura que preferia el patriciat urbà. Àdhuc els jesuïtes gironins —Garau, Relles i altres— publicaren les seves obres en castellà.

La religiositat del Barroc

LA cultura del Barroc fomentà els aspectes col·lectius i visibles de la fe que constituïen l'expressió del geni catòlic en contrast amb l'espiritualisme subjectiu conreat pels reformats. L'Església s'accontentava amb una unanimitat exterior que influís en el sentiment popular.

En la religiositat barroca, la manifestació habitual i més repetida era la processó. A Girona, contínuament i per qualsevol motiu —sequera, guerra o pesta, festes o homenatges— es feien processons pels carrers de la ciutat, d'una església a l'altra. Una processó era un espectacle ple de color i de teatralitat, amb les vestidures i les disfresses, els hàbits dels frares, els cadafals, tabernacles, imatges i custòdies. Es feien concursos i es donaven premis per aconseguir la més fastuosa ornamentació. L'any 1650, durant només dos mesos (maig-juny), van sortir pels carrers de Girona més de dotze processons.

D'una banda, hi havia les cerimònies religioses, organitzades per la ciutat i la catedral, que es poden considerar més «oficials» i que es dedicaven a sant Narcís, als quatre Sants Màrtirs, al cap de sant Felíu i a sant Grato i santa Eufrosina, que s'havien posat de moda en ocasió de l'arribada de les seves relíquies des d'Itàlia. Després del setge de 1653, es van fer grans manifestacions d'acció de gràcies per l'auxili que sant

Narcís i sant Dalmau Moner havien concedit a la ciutat. D'altra banda, hi havia unes devocions més vinculades als convents i a les confraries: la del Roser (dominics) i la del Crist de la Sang (Carme), els escapularis del Carme i de la Mercè, el cordó de Sant Francesc, el Via-crucis... Les confraries de la Minerva, del Roser, del Crist de la Sang i dels Dolors, que arribà a Girona al final del segle (1687), són les que tenien més èxit entre els fidels.

La devoció també rebé l'estímul d'esdeveniments de fora que repercutiren en la vida religiosa local: les canonitzacions de santa Teresa i de sant Ignasi es van celebrar amb grans espectacles públics, animats pels respectius ordes i pels seus actius grups de simpa-

Detall d'un retaule del segle XVI, dedicat a sant Narcís. A la pàgina del costat, el bust que guardava les relíquies del cap de sant Feliu.

titzants. Es presentaven amb un estil diferent de les manifestacions de pietat tradicionals, però amb el mateix afany de triomf i d'influència. Per santa Teresa, a Girona es va fer un concurs literari. Per sant Ignasi —dues vegades (beatificació i canonització)—, els jesuïtes i els seus addictes van promoure certàmens poètics i cavallerescos i també una espectacular processó, de nou estil: una cavalcada amb representació dels cinc continents als quals la Companyia havia enviat els seus gloriosos missioners.

La religiositat de la Contrareforma estimulà la devoció a les ànimes del purgatori, amb contínues misses i sufragis, que constituïen un dels actes de pietat més assíduament practicats. A l'esglé-

sia de Sant Francesc hi havia un altar privilegiat, el dels Sants Metges. El cronista Jeroni de Real, en el seu testament, deixà encarregades més de mil misses de sufragi, que s'havien de celebrar a Sant Francesc i a quasi totes les esglésies de la ciutat, en la setmana que anava de l'enterrament al funeral. L'ardiaca i futur bisbe Bernat de Cardona fundà cada any moltes misses quotidianes de sufragi: «per l'ànima més pròxima a sortir del purgatori», «per la més turmentada» o «per la més abandonada», etc. A Girona es va imprimir el 1620 el *Tratado del Purgatorio: contra Lutero y otros hereges*, fet que expressa prou clarament l'actualitat del tema de les ànimes, en la Girona de l'època.

Les festes

Algunes festes van assolir el caràcter de la teatralitat barroca.

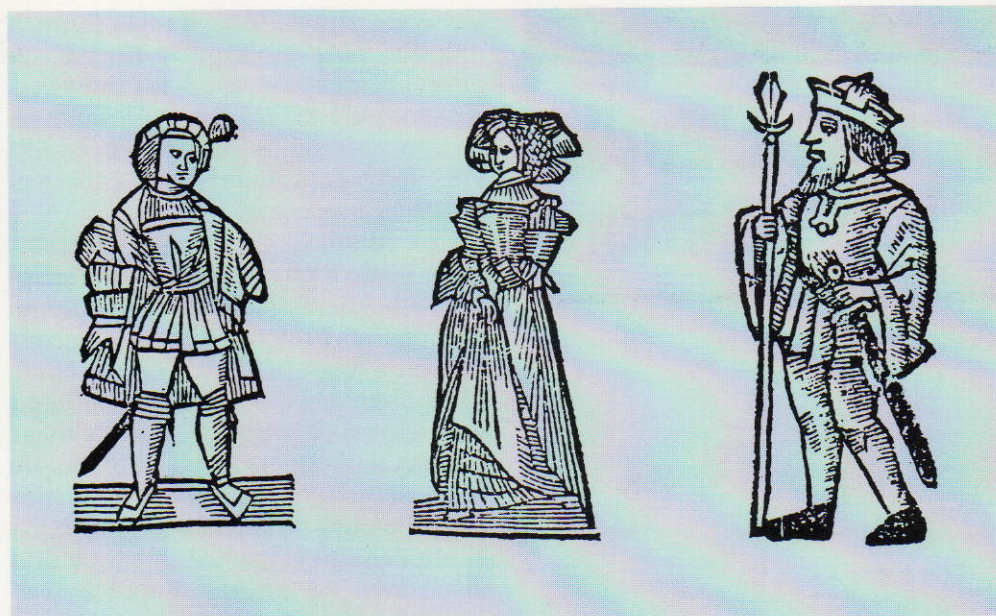
MALGRAT els esforços de purificació per part de l'autoritat eclesiàstica, es donava una profunda osmosi entre les festes religioses i les profanes.

Al començament del segle XVII, a la catedral encara es feia la representació del *Bisbetó*, moltes vegades prohibida pel seu to burlesc. De les peces del cicle pasqual quedaven *Les Tres Maries*, la tarda del diumenge de Resurrecció, i sobretot el *Davallament de la Creu*, el divendres sant, a Sant Feliu. S'havia reformat molt, i eren els mateixos preveres els qui ho representaven, en pietós silenci, mentre el cor cantava. A continuació sortia la processó del *Sant Enterrament*, i la imatge del Crist jacent era posada al sepulcre.

El *Corpus* era la manifestació més popular de la ciutat, amb molts elements profans i teatrals a la processó: gegants, àligues, dracs, mulasses, joglars i músics, al costat de les parròquies, convents, gremis i confraries, amb els seus estendards. Però era la representació dels *Misteris* —autèntiques peces de teatre de carrer— allò que més encantava la gent: a la plaça de les Cols o a la del Vi, la processó es parava i sortien de la comitiva uns clergues que representaven «El sacrifici d'Isaac», «El somni i venda de Josep» o «El martiri de Santa Agnès».

La festa de *la Puríssima*, que a Girona ja se celebrava en el segle XIV, va prendre una gran volada, sobretot a partir de la butlla de Pau V (1617). A Barcelona (1618) i a Girona (1619) es van celebrar grans festes. L'Estudi General de la nostra ciutat obligava professors i alumnes a defensar el dogma de la Immaculada Concepció, i s'ajuntaren a la festa certàmens poètics i literaris. Les celebracions de 1619 van assolir el caràcter propi de la teatralitat barroca:

Personatges que figuren en unes cobles barcelonines del segle XVII.

professors i estudiants, juntament amb les autoritats ciutadanes i eclesiàstiques, sortiren en manifestació des de la casa de la ciutat fins a la catedral. Els estudiants hi van representar un diàleg apològic i van fer desfilar per la ciutat carrosses fastuoses: una amb els déus mitològics, i una altra que representava el triomf de la Verge Maria; tot acompanyat de cobles de músics i cantaires. La processó de la Puríssima emulava la de Corpus, amb gegants i joglars, cavalls i salves continuades de mosquets i arcabussos, les creus i les banderes de totes les confraries, seguides de disfresses de sants i doctors de l'Església, que portaven banderes amb arguments marians i, al peu de la imatge de Maria, un cocodril dissecat.

Respecte al teatre pròpiament dit, es representaven obres castellanes, especialment de Calderón. Coneixem una peça d'èxit, escrita el 1634 per Antonio

Coello: *El catalán Serrallonga*. Al col·legi dels jesuïtes, el teatre tenia lloc en la vida acadèmica. En honor de sant Ignasi, per la festa de la beatificació (1610), es va representar una obra teatral alegòrica. Tres estudiants, amb disfresses esplèndides, personificaven l'Amor, la Fama i l'Ocasíó, i establien un diàleg sobre la ciutat de Girona, de to elogiós, mentre exaltaven la figura de sant Ignasi.

Les festes populars consistien en balls, lluminàries i desfilades alegres. Es ballava del matí al vespre, a vegades amb excessos i amb el corresponent escàndol dels moralitzadors de torn. El 1628, el virrei va prohibir els balls de nit, per «les ofenses a Nostre Senyor que en dites ballades s'acostumen a fer». Igualment, quan Jeroni Saconmina exercí de batlle, va fer suprimir els balls durant tot el seu trienni, fent cas d'alguns predicadors i del que deien els ancians: «per lo gran ballar deshonest que feya lo populatxo per las plassas ballant sardanas».

L'Estudi General

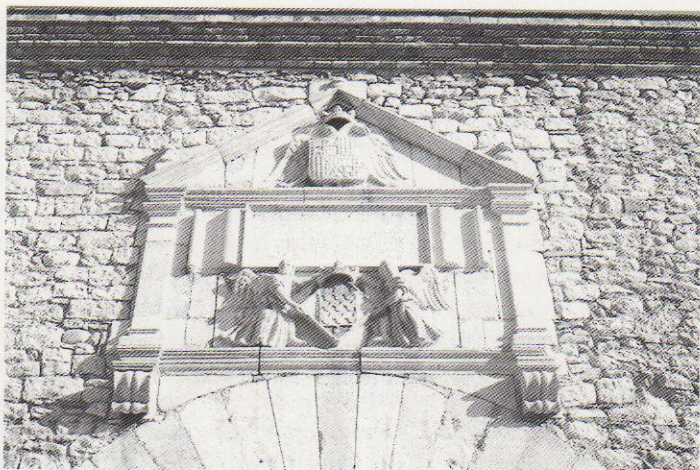
L ÈPOCA millor de la universitat de Girona correspon als últims anys del segle XVI i tot el segle XVII. En efecte, el 1561 es posà la primera pedra per a la construcció de l'Estudi

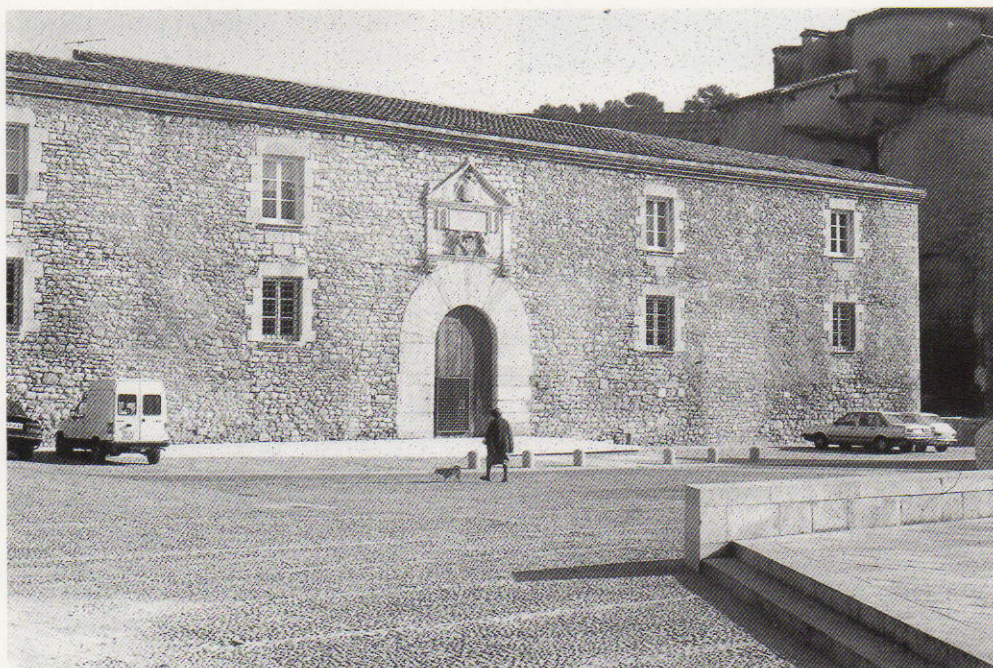
General, situat fora de la primera muralla, prop de la porta Rufina, en direcció cap al convent dels Frares Predicadors. El 1572 s'obriren les classes en una part enllestida del mateix edifici, i foren designats el canceller i el rector de la universitat.

La fundació de l'Estudi General, però, venia d'anys enrere. El municipi gironí ho havia sol·licitat a Alfons el Magnànim. El privilegi reial que concedeix la Universitat a Girona és de 1446. Tanmateix, no es pogué posar en execució en el segle XV, especialment a causa de la guerra civil catalana, de la inestabilitat social que patia la ciutat i, sobretot, de la crisi econòmica. Ni el municipi ni el capítol catedralici no disposaven de mitjans. Finalment, el 1605, Girona va aconseguir la butlla pontificia que confirmava el privilegi reial.

La construcció de l'immoble —les Àligues— va suposar un esforç econòmic molt considerable per a la ciutat, i es van acabar les obres amb molta lentitud. El 1609, amb l'edifici encara no enllestit del tot, es va procedir a la cerimònia de benedicció de l'Estudi General. L'arranjament urbanístic de l'actual

Detall de la façana de les Àligues. A la pàgina del costat, una visió general de l'edifici.

plaça de Sant Domènec —llavors se'n deia Rambla dels Estudis o de Sant Domènec— es perllongà fins a la darrereria del segle XVII.

La tasca docent, però, ja havia començat el 1561 en locals provisionals, i així durà més de deu anys. Simplement s'havien fusionat els estudis impartits pel Capítol i els que organitzava el municipi.

Quan el 1572 s'obriren les aules a l'edifici propi, l'Estudi General només impartí els cursos de Gramàtica i de Teologia. Filosofia va haver d'esperar un temps, i encara més tard van iniciar-se els estudis de Dret i de Medicina.

El pes econòmic el suportaven el comú i l'Església. En efecte, era el municipi que creava i sufragava les càtedres, juntament amb el capítol de la catedral i la Pia Almoïna del Pa de la Seu. Algunes famílies i particulars, eclesiàstics o civils, també hi contribuïen

ocasionalment. La universitat gironina, doncs, era sostinguda amb diners de Girona. Així ho disposava el decret reial de la fundació: la ciutat podia crear totes les facultats universitàries que volgués organitzar i que pogués sostenir.

Al segle XVII, en el moment de més plenitud, Girona tenia 17 càtedres a l'Estudi General: 7 de teologia, 3 de gramàtica, 3 de filosofia, 2 de lleis i 2 de medicina. Que les càtedres de teologia fossin les més nombroses té una explicació: a més de l'abundància de clergues i de convents a la ciutat, també eren les més mal pagades. Aquest fet, però, contribuïa a donar a la vida universitària gironina un caire «clerical i escolàstic». Els càrrecs directius els detenien homes d'Església. Els catedràtics de teologia, filosofia i bastants de dret eren eclesiàstics. El calendari escolar era farcit de festes i commemoracions religioses que marcaven el ritme de la vida acadèmica.

Els estudiants

EL funcionament de l'Estudi General de Girona ens és força conegut, perquè se n'han conservat els estatuts i ha estat explicat en les obres de J.B. Torroella (1906) i Jaume Sobrequés (1978). Les carreres acostumaven a tenir tres anys de duració. L'horari de classes era de 7 a 10 del matí i de 2 a 5 de la tarda. El diumenge al matí també hi havia una hora de classe. El canceller i el rector dirigien l'activitat universitària. El canceller era l'autoritat suprema, en l'ordre acadèmic i institucional. El designaven els jurats, d'entre les dignitats i canonges de la Seu. El rector controlava els professors i els alumnes, visitava les aules i dirigia els diversos estaments. Els càrrecs eren per dos anys. Cada catedràtic tenia notable llibertat de programa i de mètode, llevat del que imposaven els estatuts universitaris. En darrer terme, eren els jurats mateixos que tenien la suprema inspecció de l'Estudi General, i l'exercien a través d'una de les juntes municipals: la Junta d'Estudis.

A la Facultat de Teologia, s'explicava la *Summa* de sant Tomàs i la Sagrada Escriptura. També s'hi exposaven les tesis lul·lianes i les escotistes. A la Facultat de Gramàtica o d'Humanitats es feia servir com a text l'Antonio Nebrija, a la càtedra menor; a la càtedra segona, Erasme i les Epístoles de Ciceró; i a la major, Virgili, Ciceró i altra vegada Nebrija, quant a la preceptiva. A Filosofia, l'orientació i els textos eren aristotèlics i tomistes.

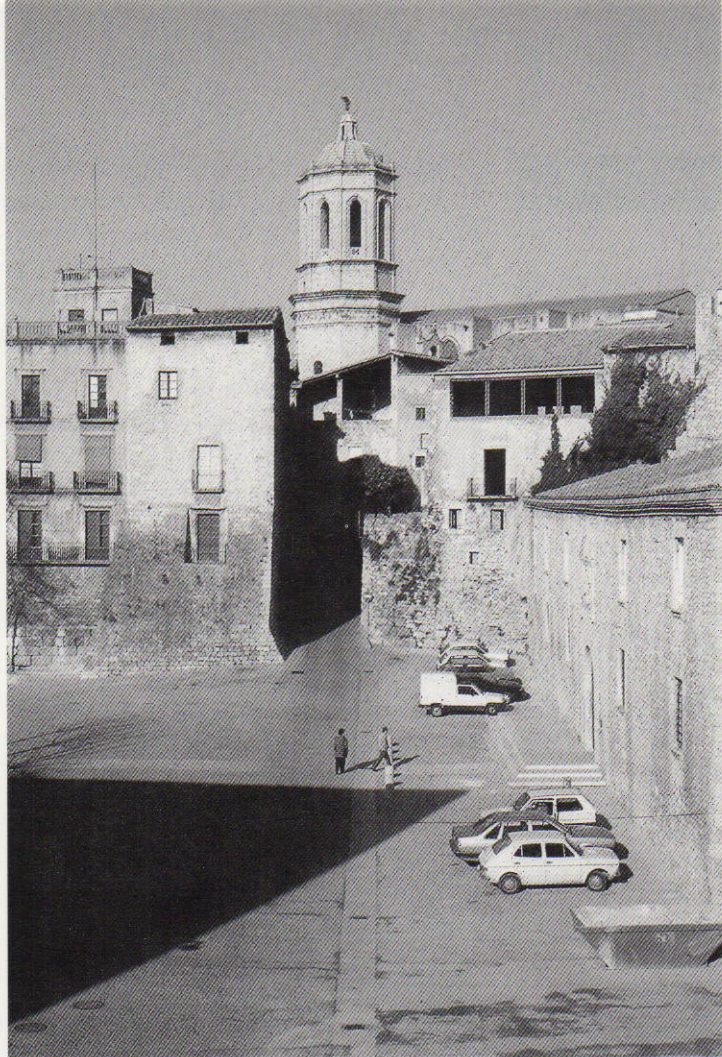
Les facultats de Dret i de Medicina, més tardanes, tenien menys reglamentats els ensenyaments. A Dret hi havia dues seccions: lleis i canons. S'estudiava el dret romà seguint les Decretals, el Digest i el Codi de Justinià. La de Medicina, sempre precària per la competència de Barcelona i Montpeller, ensenyava anatomia, símptomes i malalties seguint Hipòcrates i Galè. A partir de 1626 va tenir sis càtedres. Els

Excessos dels estudiants

Una ordinació dels jurats, del final de 1641, explica la gravetat del comportament negatiu dels estudiants.

«Per quant les llibertats i atreviments d'alguns estudiants de la Universitat de la present ciutat han arribat a tal excés que en lloch d'acudir a l'obligació de llurs estudis (...) se son atrevits i atreixen d'usar llibertats i deshonestedats ab moltes donas honradas que han acudit i acuden molt amenut a freqüentar llurs oracions a Nostre Senyora del Roser i església del monestir de Predicadors (...) Per quant molts belitres i vagabundos més amics de la llibertat i ociositat que de treballar i estudiar (...) van en dita Universitat inquietant i diverteixen los bons que aprofitarien si no es divertissin amb llur mal exemple i companyia (...); i a vegades se cometen furts en cases de molts pobres menestrals; robant-se'ls algunes coses de llurs botigues (...).»

Jaume Sobrequés, *Els estudis universitaris a Girona*, (p. 10).

L'Estudi General era al costat mateix del convent de Predicadors. L'atreuiment dels estudiants comportava problemes a les dones que hi anaven a resar.

alumnes també assistien a classes pràctiques d'anatomia i, unes quantes vegades l'any, havien d'herboritzar, acompanyats del catedràtic o d'un herbolari de confiança.

La vida dels estudiants era agitada i portava desordre a la ciutat. El capteniment rebel, i fins i tot immoral, d'alguns preocupava els jurats, que dictaren diverses disposicions per reprimir-lo. El bidell de l'Estudi General tenia a casa seva un calabós on podia retenir els estudiants massa atrevits.

Força sovint, la rivalitat que els alumnes de l'Estudi General mantenien amb els del col·legi dels jesuïtes afavo-

ria els desordres. La Companyia i els seus estudiants, amb un estil més agressiu, ostentós i dinàmic, desvetllaven antipaties en els altres ordes religiosos, especialment els dominics. Les manifestacions públiques i les obres dramàtiques representades pels estudiants de Sant Martí tenien un notable impacte ciutadà. Si l'Estudi General feia una manifestació, amb les autoritats al capdavant, l'endemà mateix els alumnes dels jesuïtes feien una altra processó, de més lluïment. Així succeí el 1619, per la Puríssima. En algunes ocasions aquesta rivalitat arribà a enfrontaments armats, amb ferits i tot.

Impremtes i llibres

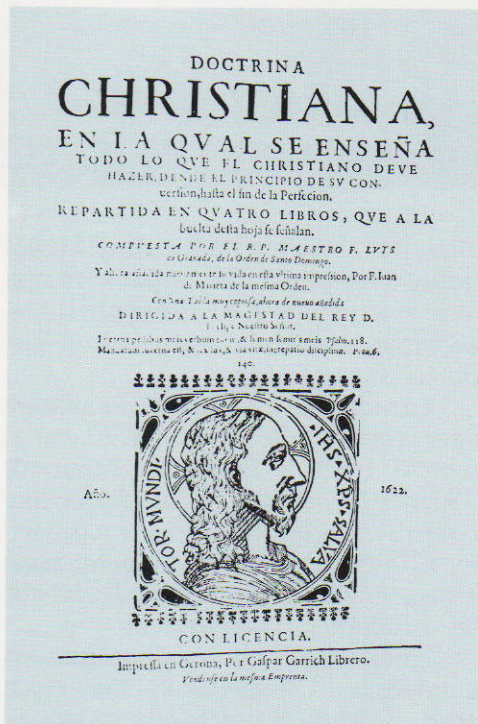
A Girona funcionaren successivament dues impremtes durant el segle XVII: la de Gaspar Garrich i la de Jeroni Palol.

Gaspar Garrich, fill del llibreter Arnau Garrich, fou el primer impressor que tingué un taller estable a la ciutat. Va mantenir la llibreria del seu pare, bo i ampliant-la amb una impremta que instal·là al carrer de l'Argenteria. Segons Enric Mirambell, en el seu excel·lent estudi dedicat als impressors de Girona, Garrich era un home inquiet i molt més que un simple artesà. Els Garrich, pare i fill, eren uns veritables promotors d'edicions. Dirigien la primera editorial gironina que, possiblement, va mantenir-se activa durant vint anys, de 1617 a 1638.

A partir de la meitat del segle XVII van aparèixer com a impressors els Jeroni Palol, pare i fill. Sembla que el primer Jeroni Palol va posar taller propi el 1640, i és probable que hagués treballat en la impremta de Garrich. Els Palol, al començament, tenien el taller dins l'Estudi General, però a partir de 1683 el trobem a la plaça de Sant Feliu, i després a la de Sant Pere. Jeroni Palol, fill, morí el 1703. Sabem que va tenir relació comercial amb un impressor de Tolosa de Llenguadoc, al qual proporcionava matèria primera per fondre i obtenir així els tipus metàl·lics.

Quina classe de llibres s'editaven a Girona? Si resseguim l'inventari dels impresos gironins de la Biblioteca del Seminari, que ha publicat oportunament Josep M. Marquès, podem arribar a algunes conclusions, encara que parcials.

D'entre les 40 edicions del segle XVII que es conserven a la biblioteca, hi ha 8 llibres impresos per Gaspar Garrich i 9 pels Palol. L'obra més interessant de les estampades per Garrich és la del dominic del convent de Girona Vicenç Antoni Domènech: *Historia de los santos del Principado de Cataluña* (1630). També va editar les obres de Pere M. Coma, bisbe d'Elna: la *Doctrina christiana* (1620), en català, i el *Directorium curatorum o instrucción de curas, útil y provechoso para los que tienen cargo de ánimas* (1622), en castellà.

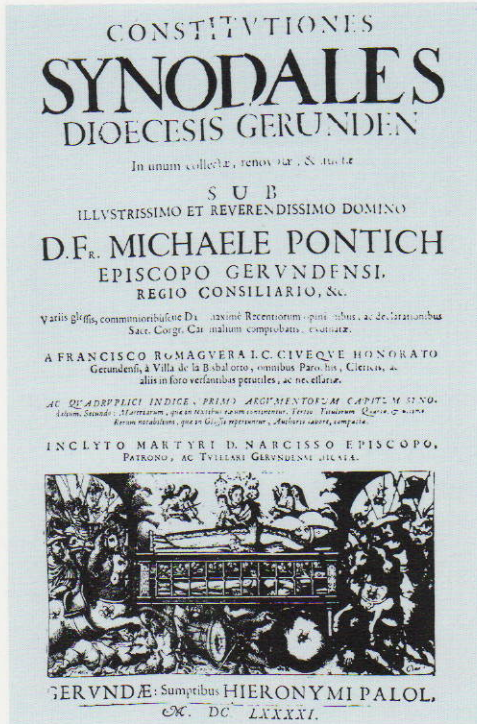
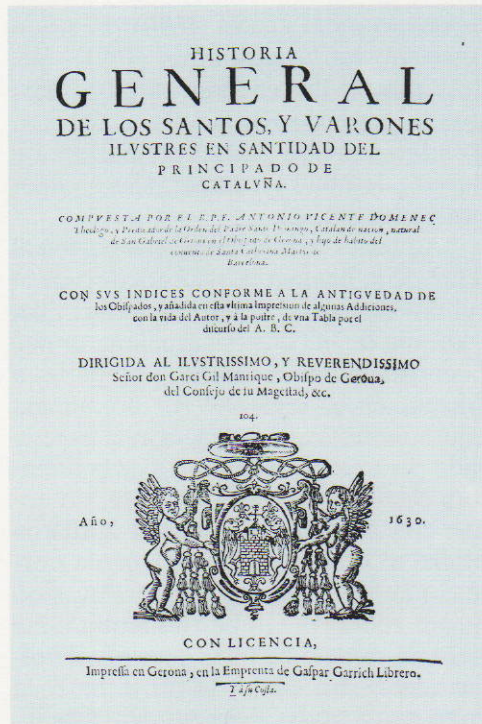

Garrich també imprimí a Girona una obra de fra Luis de León: *La introduccion al Símbolo de la fe* (1620) i el famós *Tratado del Purgatorio: contra Lutero y otros hereges* (1620), del P. Dimas Serpi. A la impremta de Jeroni Palol es va estampar l'obra de Jeroni de Real, sobre ètica política, coneguda amb el títol de *El cielo en la tierra* (1671), l'única obra que el cronista gironí va veure impresa. Tanmateix, el llibre més important sortit d'aquesta impremta és *Constitutiones Synodales Dioecesis Gerundensis*, del jurista Francesc Romaguera (1691), i un ritual del bisbat de Vic (1689). Va veure la llum a Girona, estampada per Palol el 1650, una petita obra de sant Joan de la Creu. És la primera edició en la llengua original castellana, cosa que manifesta l'activitat dels carmelites descalços a la ciutat. Es tracta de *Cautelas que ha de*

menester traer siempre delante de si el que quisiera ser verdadero religioso. (Només n'hi ha una edició anterior a Colònia, però en llatí).

És difícil de tenir una notícia exacta dels llibres que circulaven en els ambients de la ciutat. Si prenem com a base d'aproximació les obres impreses als segles XVI i XVII que es conserven a la biblioteca del Seminari, constatem que, dels 40 llibres editats en aquest temps, 28 són de tema religiós o eclesiàstic, 7 de contingut històric o/i polític, i 5 són tractats jurídics. Pel que fa a l'idioma, hi predomina el castellà, que assoleix el 50% del conjunt d'edicions: 20 obres en castellà, 15 en llatí i només 5 en català.

Tres exemples de llibres publicats a les imprentes dels Garrich i dels Palol.

Cultura i mentalitat

El P. Roig i Jalpí publicà un resum d'història de la ciutat l'any 1678.

ELS gironins del Barroc també llegien altres obres, a més de les estampades a la ciutat i que hem esmentat més amunt. Si considerem els llibres conservats a la biblioteca, podem afirmar que probablement els més desitjats, consultats o llegits són: la *Crònica Universal del Principat de Catalunya*, de Jeroni Pujades (impresa el 1609); les obres principals del savi jurisconsult olotí Joan Pere Fontanella: *De pactis nuptialibus* (1612-22) i *Senatus Cathaloniae Decissiones* (1639-45); el famós *Jardín de María*, del dominic P. Narcís Camós (1657), el *Resumen historial de las grandezas de Gerona*, de fra Joan Gaspar Roig i Jalpí, i la *Vida de San Narciso*, del jesuïta P. Onofre Relles (1679). En teologia, sobresurten la *Teologia Mística*, del dominic Tomàs de Vallgornera, i la *Teologia Moral*, del franciscà Rafel Guitart, i les obres del jesuïta gironí Francesc Garau: *El sabio instruido de la gracia* (1690), *El sabio instruido de la naturaleza* (1691), etc. Tots aquests llibres foren editats a Barcelona, però de Fontanella, a Girona, circulaven també quatre edicions del *De pactis...* fetes a l'estranger (tres a Ginebra i una a Lió).

Aquestes publicacions ens porten al tema de la llengua. La decadència de la cultura catalana a l'Edat Moderna i l'hegemonia de la cultura castellana també es constaten en les obres estampades a Girona en el segle XVII. Tanmateix, aquesta pretesa decadència avui és revisada per una nova valoració de la literatura catalana barroca. El català, no només conservava el seu caràcter d'idioma oficial al Principat i era la llengua normal a la llar familiar i d'ús privat, sinó que es conreava també en l'àmbit culte (tant de creació literària com per divulgar idees). En canvi, la prosa barroca culta quasi exigia l'elecció del castellà.

El pensament del Barroc

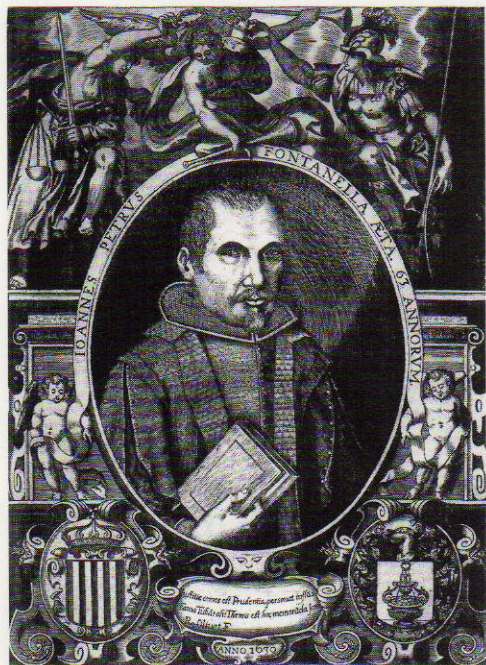
*Fragments de Jeroni de Real,
Crònica, manuscrit de l'Arxiu
Municipal (ps. 42 i 43):*

— «Aquella serà gloriosa
República y afortunada ahont hi
haurà juventut per sos treballs y
ansianitat per los Concells, y
sobretot si hi ha molta disciplina
per los moços y poca cubditia en
los vells».

— «Deu-se considerar que al patir
per la Pàtria el disfavor és favor,

el parill és seguretat, el robo és
riquesa, el desterro és glòria, el
perdre és guanyar, la persecutió és
corona, el morir és viure, perquè
no hi ha mort tan gloriosa com
morir el home per defensa de sa
Pàtria».

— «Los grans ingenis, si no són
modestos y dòcils, són peligrosos
a la república, perquè, superbos y
pagats de si, desprecien los òrdens
y tot los pareix que.s deu governar
segons sos dictàmens».

*L'olotí Joan Pere Fontanella
destacà en el camp del dret.
Els seus llibres van ser editats
a Barcelona i també a l'estranger.*

El cas del cronista Jeroni de Real és exponent del que diem. La *Crònica* i els *Advertiments* a la ciutat (obra conservada només parcialment) són escrits en català, mentre que les altres obres, com el tractat d'ètica política (idees i principis manllevats d'altres autors) i les memòries personals (composició literària barroca) eren escrits en castellà, tot i que en aquesta obra hi intercala versos en català. El català de l'època no menystenia les influències foranes, amb castellanismes i cultismes adaptats al català.

Art monumental

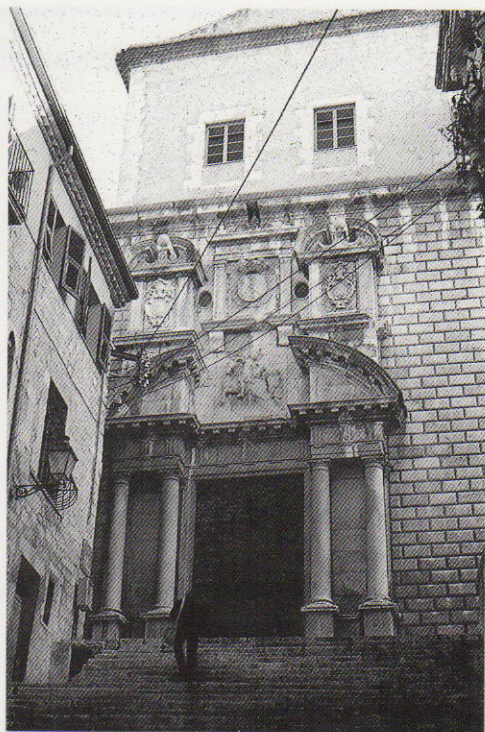
AL segle XVII Girona canvià de fesomia, gràcies a unes quantes construccions barroques molt reeixides. És cert que els principals monuments de la ciutat eren gòtics, però els edificis van ser completats amb acabaments força imaginatius. És l'època de façanes, escales, portalades i retaules. L'Església va entendre la funció didàctica de l'estil barroc i l'influx que tenia en la pietat popular.

Les façanes de Sant Feliu, de Sant Martí i de la catedral són les principals construccions artístiques d'aquest segle. Totes tres segueixen l'estil de façana-retaule, de gran vistositat.

La nova façana de Sant Feliu (1601), dissenyada pel mestre Llàtzer Cisterna, picapedrer del barri de Pedret, és una «obra molt ben resolta, amb una sàvia distribució de l'espai que integra perfectament el gran rosetó» (J.R. Triadó). Té la bellesa discreta del pre-barroc.

El mateix mestre constructor va edificar la façana feta pels jesuïtes a Sant Martí Sacosta, de 1606 a 1610. S'assembla a l'anterior, per la forma de retaule, però és més horitzontal i ornamentada, amb frontó trencat, al mig del qual hi ha un relleu del sant a cavall. Al costat del palau dels Agullana, el conjunt de Sant Martí és un dels més esplèndids de la Girona vella.

El desnivell de la ciutat, a la banda dreta de l'Onyar, ofería la possibilitat

de les escales que visualitzaren i enlairaren aquestes façanes.

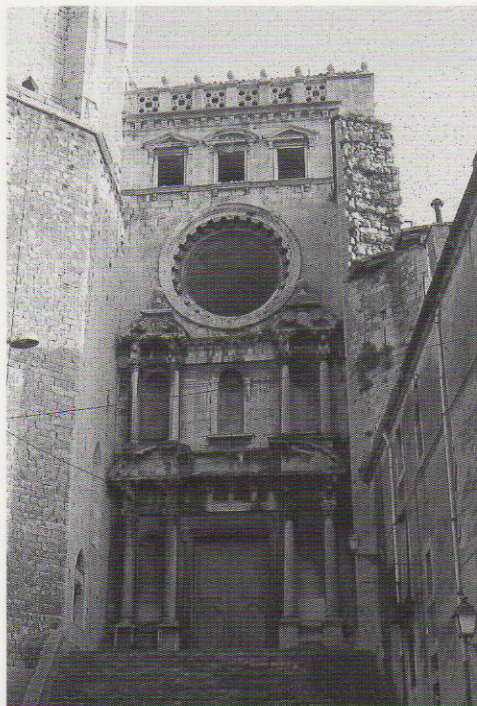
A la catedral, façana i campanar van créixer junts. En canvi, l'escalinata fou una iniciativa a part. El nou campanar fou iniciat el 1582 per Joan Balcells, i el 1607 ja s'hi posaven les campanes, tot i que no està ben acabat. La façana s'inicià el 1606, sota el bisbe Arévalo de Zuazo. Però, a la seva mort, tot quedà parat durant més de 70 anys. La pesta, la guerra i l'agitació social a la ciutat van obligar a interrompre les obres a la seu. La construcció no es va reprendre fins el 1680, segons un projecte de Miquel Llavina, arquitecte de Barcelona. Després d'aquest, van dirigir les obres de la façana els arquitectes Bartomeu Soriano (a partir de 1700) i finalment Pere Costa, que en realitzà el rosetó i les estàtues (1730-1740). La construcció de la magnífica escalinata,

en canvi, es va fer ràpidament. Només durà quatre anys, de 1690 a 1694. El nom de l'arquitecte ens és completament desconegut. L'escala major va ser ideada i costejada pel bisbe Miquel Pontic, franciscà rossellonès, que en aquesta iniciativa actuava al marge del capítol. Es pot pensar en el mateix Llavina com a autor, però és molt aventurat.

Pel que fa als retaules barrocs de la catedral, molts són obra de Pau Costa, escultor de Vic (+1724?), que va treballar llarg temps a Girona. Sobresurt entre tots el retaule de la Puríssima, al primer altar a l'esquerra en entrar a la nau. També és l'escultor d'altres retaules de la mateixa catedral (l'Encarnació, Sant Pere i Sant Pau, Sant Iu i Sant Honorat, Sant Miquel), a la ciutat (esglésies de Sant Francesc i de Santa Clara) i a la diòcesi (Arenys de Mar, Cadaqués, Palafrugell i Cassà, aquests dos darrers destruïts).

També hi ha construccions civils remarcables. Al palau dels Agullana, el 1631, s'hi bastí un pont cobert d'arc rebaixat que simplement tenia la funció d'unir la casa vella amb la nova. Obra del mestre de cases i picapedrer Felip Regí, és una solució parcial però esplèndida, que «dóna unitat i magnificència al conjunt». L'hospital nou de Santa Caterina (amb aquest nom era conegut) fou enderrocat el 1654. Immediatament es va projectar un nou hospital, dins la muralla. Les obres es van iniciar el 1666. És l'actual de Santa Caterina. El pati central i l'escalinata (1678) són solemnes i molt reeixits; la façana és sòbria, amb poca decoració.

Els temples conventuals, encara gòtics, dels quals avui no queda ni rastre, eren els més rics en obres d'art. El Carme, al Poble Sec, enderrocat el 1654, era el primer temple gòtic de Girona, d'una bellesa notable, ric en retaules i

*La façana principal de Sant Feliu
(en aquesta pàgina)
i la de Sant Martí Sacosta
(a la del costat)
van ser les principals
obres artístiques del segle XVII.*

amb sepultures espèndides de les famílies patrícies. Però el més gran de tots, pel conjunt d'edificis, era el convent de Sant Francesc. El gran temple gòtic tenia una sola nau, paral·lela al riu, amb l'absis orientat al nord i l'entrada pel costat, davant mateix del pont de Sant Francesc. Era el de més cabuda de Girona, una autèntica "Catedral del Pla". Tenia doble claustre i el refectori gòtic de pedra. En canvi, els nous convents s'edificaven amb l'estil de l'època: església de Sant Josep del Carme descalç (1591); el nou Carme calçat, a la pujada de Sant Martí (1653); el de la Mercè i el nou de Santa Clara, dins el Mercadal.

Muralles i baluards

AL llarg de tot el segle XVII, Girona i les comarques del nord van esdevenir camp de batalla, especialment durant la segona meitat. Consumada l'annexió del Rosselló, França envaï incessantment l'Empordà, i la ciutat de Girona quedà convertida en la primera plaça estratègica de tota la península.

A la dreta de l'Onyar, la segona muralla encercla totalment la ciutat, per la banda de muntanya i també de l'Areny. El Mercadal disposa igualment d'una muralla que l'envolta. La invasió de 1652 va provocar una sèrie de mesures i disposicions per part de les autoritats militars de Girona. La muralla és completada amb els baluards al Mercadal, i a la part de muntanya amb els fortins.

La primera disposició dels caps de l'exèrcit fou la d'enderrocar tots els edificis fora muralla perquè, en ocasió d'un setge, esdevenien perillosos i eren utilitzats per l'exèrcit atacant. A més de les cases del barri de Pedret, que a cada guerra es manava que fossin ensorrades i tornades a edificar, després del setge de 1653 es van enderrocar tres edificis importants: l'Hospital nou de Santa Caterina i els convents del Carme i de Santa Clara.

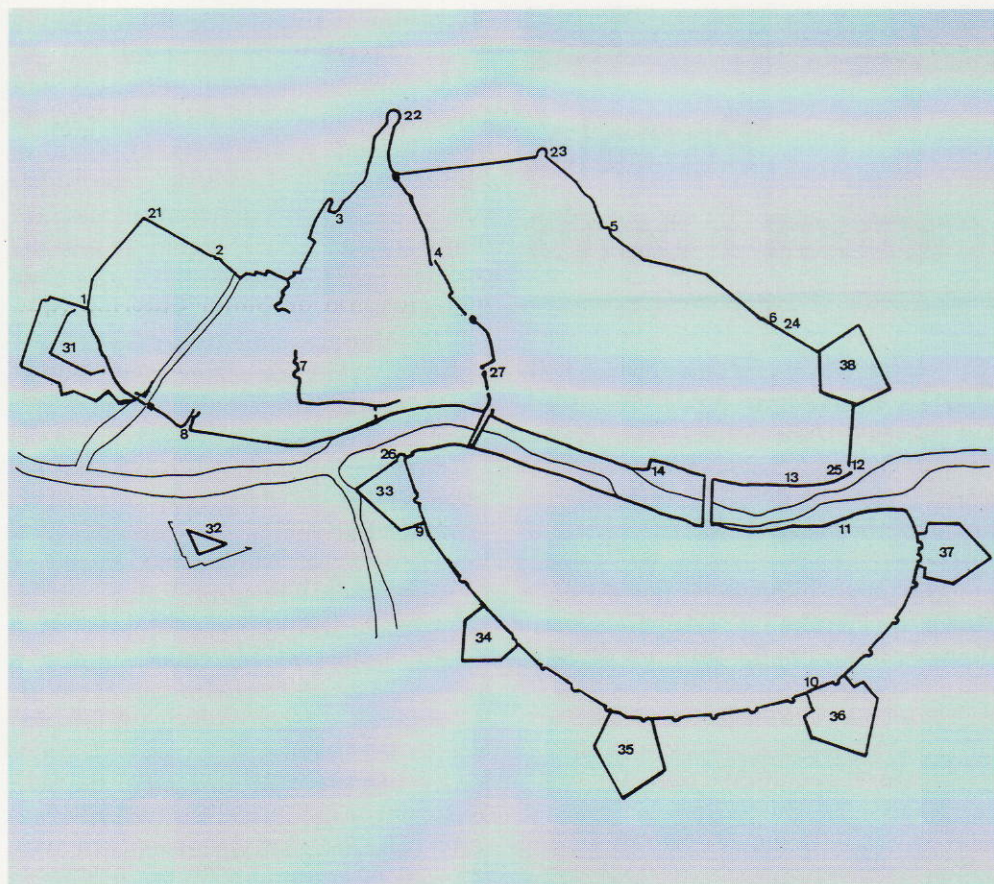
Immediatament es van edificar els baluards a la muralla del Mercadal. El 1654, el de Santa Clara, amb les pedres

del primer convent de clarisses (on hi ha l'actual edifici de la Policia Municipal). També es van demolir el magnífic convent i església del Carme i, al davant mateix, es va edificar el baluard de la Mercè (als actuals jardins de les Pedreres). El 1655 es va construir el baluard de Sant Francesc, amb les pedres del derrocat Hospital nou, és a dir, del primer Hospital de Santa Caterina (que estava en el lloc de l'actual plaça del Mercat). Encara hi ha restes d'aquest baluard que serveixen de base al monument dit del lleó.

A la muralla de la ciutat també es construïren el baluard de l'Areny, prop de la porta d'aquest nom que donava a l'Onyar (l'actual Rambla, Sala d'Exposicions), el de Sant Pere o de Santa Maria (prop del portal de França) i el de Serracines (situat davant la torre Cornèlia). Encara s'hi van fer més reforços a l'últim quart del segle. En efecte, el 7 de gener de 1676 es completà la defensa del Mercadal i s'edificaren els baluards del Governador (aproximadament a l'actual Cambra de Comerç), el de Santa Creu (al Grup Escolar Bruquera) i el de Sant Agustí o de Figuerola (aproximadament on hi ha l'actual edifici de Correus).

Per la banda de muntanya (l'est), en aquesta mateixa època es començà la construcció del castell de Montjuïc, que no va quedar enllestit fins al 1675. Al costat de Montjuïc s'edificaren quatre torres de defensa: la de Sant Joan, de Sant Narcís, de Sant Daniel i de Sant Lluís. Avui no en resta cap, perquè van ser incendiades o volades pels francesos el 1812.

Encara es va arrodonir la defensa per la part de muntanya amb la construcció d'uns fortins a les Pedreres: el del Conestable, iniciat el 1653 i acabat el 1675 (porta el nom del conestable de

Portes, portals, torres i baluards de Girona al segle XVII. 1. Portal de França o de Santa Maria. 2. Portal de Sant Pere. 3. Portal de Sant Cristòfol. 4. Porta Rufina. 5. Porta de Sant Domènec. 6. Porta del Socors. 7. Portal de

Sobreportes. 8. Portal de la Barca. 9. Porta de Figuerola. 10. Porta de Santa Clara. 11. Porta d'en Vila o de Barcelona. 12. Porta del Carme. 13. Porta de l'Àngel. 14. Porta de l'Areny. 22. Torre Gironella. 23. Torre del Peix. 24. Torre del Socors. 25. Torre del Llamp. 26. Torre de Figuerola. 27. Torre de la Presó. 31. Baluard de Sant Pere o de Santa Maria. 32. Llnuneta de Bournonville. 33. Baluard de Figuerola. 34. Baluard de la Santa Creu. 35. Baluard del Governador. 36. Baluard de Santa Clara. 37. Baluard de Sant Francesc. 38. Baluard de la Mercè.

Castella, Íñigo Melchor Fernández de Velasco, un dels militars defensors de Girona en el setge de 1653); el de la reina Anna, el del Capítol o dels Quatre Màrtirs (1575), el de la Ciutat o de Sant Narcís i el del Calvari (polvorí). També és del final del segle XVII el baluard o lluneta de Bournonville, en la primera línia de defensa, prop de la Devesa (a l'actual Firal). El nom que porta és el del virrei de Carles II, Alexandre de Bournonville.

Portals, camins i ponts

LA muralla encerclava Girona, però no la tancava pas a l'exterior. Les portes hi eren nombroses i, en cas de setge, moltes s'havien d'aparedar. Al nord, la muralla de la ciutat s'obria pel portal de França o de Santa Maria, i al sud, pel del Carme. Arran de l'Onyar, al marge dret, hi havia els portals de la Barca, de l'Areny i de l'Àngel, aquests dos a banda i banda del pont de Sant

El portal de Sant Cristòfol permetia la sortida cap a la part est.

Francesc. Pel cantó de muntanya, a l'est, s'hi trobava la porta dels Socors, la de Sant Domènec, el portal de Sant Cristòfol i, passat el Galligants, el de Sant Daniel. A l'altre costat de riu hi havia el portal d'en Vila o de Santa Magdalena, prop del convent de Sant Francesc de Paula, i, seguint la muralla del Mercadal, el de Santa Clara i el de Figuerola.

Els gironins entraven i sortien per aquests portals. Els viatgers tenien accés a la ciutat principalment per tres camins: el de França, que arrencava del portal de Santa Maria i, per Pedret i el Pont Major, es dirigia cap al nord; el camí de Barcelona, que començava al portal de Santa Magdalena, al sud de la muralla del Mercadal, i tirava endavant per la Rutlla; i el portal de Santa Clara, també al Mercadal, mirant a ponent, per on se sortia cap al pla de Girona, en direcció a Salt i a les contrades de l'interior. A la part de la muntanya, a l'est, s'hi anava pel de Sant Cristòfol. Aquests camins eren els naturals, pràcticament vigents encara avui. Durant la pesta de 1650, quan Girona estava totalment isolada, es determinà de posar "pals" en els camins d'entrada a la ciutat; és a dir, assenyalar uns llocs prèviament escollits per recollir-hi queviures i mercaderies. Aquests "pals" es van posar a la Creueta, a Santa Eugènia i al Pont Major.

El camí del nord en direcció a França era assegurat per l'únic pont sobre el Ter, el Pont Major. Encara no existia el pont de la Barca (però sí la barca "d'en Roca") i el pont de Sant Jaume, davant l'hospital vell de Pedret, estava inutilitzat. Sobre l'Onyar, entre les dues ribes de la població, hi havia el monumental pont de Sant Francesc, l'únic de pedra, amb tres arcades apuntades i que en aquest temps encara lluia

al bell mig la seva torre de defensa. El nom li venia del convent franciscà que hi havia al costat mateix i, a part de la qualitat del monument, tenia la funció indispensable d'unir la ciutat i el Mercadal. Aquest pont va subsistir fins al segle XIX. No hi havia cap altre pont sobre l'Onyar, però sí passeres de fusta. Tenim coneixement de les palanques d'en Vila o de l'Areny, en el lloc on es feia la fira del bestiar. Igualment, una palanca unia la Rambla amb el Mercadal, per les Peixateries Velles.

El 1647, a petició dels frares de Sant Agustí, el consell municipal va fer posar una palanca de fusta entre el convent i l'Argenteria. Aquest és l'origen del pont de Sant Agustí, que començà a edificar-se amb obra el 1663.

Els historiadors registren onze aiguats durant el segle XVII, sis del Ter i cinc de l'Onyar (i Güell). La riuada més important del Ter és la de 1617. Tanmateix, quan l'Onyar va desbordar

el setembre de 1678 encara va fer més estralls. El riu rebentà pel portal de l'Àngel, que estava aparedat, i inundà tota la part baixa de la Ciutat, des de la plaça de Sant Feliu fins al carrer de l'Albereda. A la Casa de la Ciutat l'aigua arribà a 9 pams d'alçada, cobrí tots els pilars del pont de Sant Francesc, que era molt alt, i passà pel damunt del portal d'en Vila. Tot el Mercadal de Baix patí la inundació, i els convents de Sant Francesc i de Santa Clara i l'església parroquial quedaren negats. L'aigua s'endugué els pilars del pont de Sant Agustí, en construcció, i el Molí de Baix. Enfonsà 33 cases de la plaça de les Cols, Argenteria i Ballesteries —la zona més densament habitada—, com també algunes del Mercadal.

*El pont de Sant Francesc,
en un gravat del segle XIX.*

1640.

Els Segadors

La mort del virrei

*Així l'explica
la Crònica de Jeroni de Real:*

«Juny. - A set, que fou lo dia de Corpus, volent llevar en Barcelona un padrinyal a un segador la justícia, se comensaren los demás [a] alvorotar, anant a voler posar foch a casa lo virrey y ell escapà a la dressana y, volent-se embarcar, no's pogué acostar la galera y, no obstant que los Concellers y Diputats lo pregaven no.s mogué, no.s volgué detenir, ans se n'anà envés Sant Bertran, hont après lo trobaren mort al mig d'unas rochas, que.s digué no se li coneixia farida apenas».
(ps. 26-27)

LA primavera de 1640 portà la bandera del desordre social. Una sèrie d'alçaments camperols, que havien començat a la comarca de la Selva, es van estendre a tot el país i van culminar amb la irrupció dels segadors a Barcelona, el dia de Corpus (7 de juny), i amb la mort violenta del virrei. La classe dirigent catalana no tenia cap connivència amb la insurrecció dels pagesos, sinó que la reprimí i intentà restablir l'ordre social. No s'ha de confondre la revolta camperola amb la sublevació de Catalunya contra Felip IV.

L'agitació dels camperols responia a una realitat de crisi econòmica. La població rural s'alçà contra l'exèrcit, però també contra les autoritats (reials o catalanes) i contra tots els rics i poderosos.

La ciutat de Girona va viure molt de prop la repressió militar a Santa Coloma i a Riudarenes. L'incendi de les esglésies, on el poble acostumava a dipositar les caixes amb els seus béns, provocà ràbia i escàndol, a l'ensem que era considerat un sacrilegi, propi d'heretges. La solemne excomunió de l'exèrcit a la catedral produí un gran impacte en el poble. L'acció del bisbe de Girona, religiosament ben sincera, no era gaire prudent. Un sentiment religiós fanàtic, sovint atiat per exaltats predicadors, acompanyà sempre la revolta pagesa.

Però l'excitació i la rebel·lió social van passar del camp a la ciutat, i les capes urbanes més humils s'afegiren a la revolta. La protesta camperola arribà a Girona. La ciutat tancà les portes a l'exèrcit reial, que, encaçat pels pagesos revoltats, volia refugiar-s'hi. Aquesta determinació portà una nit de pànic a Girona, la del 16-17 de maig. Els gironins van acudir a les muralles convocats per les campanes de les esglé-

*Pintura d'Antoni Estruch,
que representa el
Corpus de Sang a Barcelona.*

sies de la ciutat. Per tot Catalunya corria la veu que l'exèrcit del rei havia assal·tat Girona i que havia estat rebutjat pels seus habitants. Aquesta notícia —falsa— congregà els camperols de les comarques. Les bandes de camperols constituïen un perill, però tenien partidaris (i parents) dins la ciutat, entre el poble més baix. Aquests van donar suport als revoltats i van provocar aldarulls. La revolta social havia esclatat a Girona.

Els pocs soldats que havien quedat dins les muralles es van refugiar als convents. La ciutat va viure uns dies en completa anarquia, sense cap autoritat. El jurat en cap, Pau Escura, havia fugit després de veure saquejades les seves propietats; el segon, Francesc de Vilanova, havia mort i el jurat tercer, Joan Clapés, estava greument malalt. L'únic en actiu era el jurat de la mà menor, Antoni Vila, un paraire. Amb la mort del virrei, la màxima autoritat era el

governador de Catalunya, Ramon de Calders, que es trobava a Girona. Però també va desaparèixer, igual que el batlle, el veguer i el sots-veguer. El 28 de maig els amotinats van irrompre en els convents. A Sant Agustí i a Sant Pere de Galligants hi va haver diversos morts (soldats i funcionaris que s'hi havien refugiat); l'endemà la presó i l'hospital van ser assaltats i hi van matar tres soldats napolitans. El jurat Antoni Vila actuà enèrgicament, amb l'objectiu de salvar vides i de recuperar la pau ciutadana. Organitzà diverses companyies d'ordre, «amb gent principal», i sobretot va aconseguir fer sortir del seu amagatall el batlle, el veguer i el mateix governador, i els obligà a intervenir.

L'anarquia revolucionària es perllongà a Girona tot un mes, i va costar la vida almenys a deu persones.

La revolta política

Lluís XIII, comte de Barcelona

«Considerant la Província que ni tenia bastant gent ni dinés per sustentat la guerra sens algun socorro y lo enemich apretava tant, determinà, ab parer de la ciutat de Barcelona, anomenar Comte de Barcelona Lluís Tretsè, rey christianíssim de França, ab los mateixos privilegis y exceptions que tenia antes, atès que restava libre del jurament de fidelitat».

Jeroni de Real, *Crònica*, p. 36

LA revolta catalana menada per Pau Claris mai no aconseguí ser un moviment unitari, i força catalans es van mantenir al costat del rei Felip IV —sobretot l'alta aristocràcia— o tornaren a l'antiga obediència, empesos pel desengany i per la repressió francesa. La Guerra de Separació també va ser una guerra civil entre catalans.

La participació de les classes dirigents urbanes en la revolta, al costat dels nobles arruïnats i marginats dels càrrecs, està demostrada. Sobretot els juristes, que havien adquirit un gran prestigi a les ciutats catalanes, i que eren els qui aportaven arguments legals per justificar el trencament amb el rei i donaven cohesió al moviment revolucionari. L'argumentació era la del pactisme: el rei havia trencat el pacte constitucional i Catalunya quedava lliure, abocada a defensar-se contra l'exèrcit que es disposava a envair-la.

Girona seguia un procés de clara adhesió a la revolta, igual que les altres ciutats del Principat (llevat de Tortosa, que tenia l'exèrcit invasor massa a prop). Entre juny i setembre de 1640, Pau Claris va mantenir una assídua correspondència amb les autoritats gironines, molt ben calculada. No s'adreçà només als jurats, sinó també al bisbe Parceró i als canonges. La participació concreta de Girona a la guerra fou la defensa de la frontera pirinenca, perquè l'exèrcit espanyol es trobava confinat al Rosselló.

Claris convocà les corts generals el 10 de setembre de 1640 i escriví a la ciutat de Girona que hi enviés els seus representants. Al mateix temps, en secret, sense cap consulta a les ciutats, Claris començà els contactes amb els francesos. Al convent dels caputxins de Ceret, enviats de confiança van signar el pacte d'aliança amb França.

Pau Claris, canonge d'Urgell, va manar la revolta catalana de 1640 i va proposar que Lluís XIII de França fos proclamat rei dels catalans.

Catalunya no tenia exèrcit propi, i l'havia d'improvisar. Girona participà en la guerra defensiva amb cinc companyies: Ramon de Xammar era el capità de la primera, i Jeroni de Real de la cinquena.

Catalunya s'acostà a França per necessitat. Una república catalana no va ser viable, «ni sembla haver existit mai» (Núria Sales). L'exèrcit espanyol avançà cap a Barcelona i travessà el Llobregat. Davant d'això, Pau Claris, el 23 de gener de 1641, va proposar als Braços que Lluís XIII de França fos proclamat rei dels catalans, si bé a títol personal. El nou rei, pel seu cantó, s'obligà a observar les Constitucions de Catalunya.

Des de Girona el canvi de monarquia era considerat una necessitat, tal

com ho expressa clarament Jeroni de Real a la seva *Crònica*.

Girona animà altres ciutats a sumar-se a la defensa de la terra. El diputat Tamarit va venir a Girona i comarques per organitzar i dirigir la resistència. La ciutat, el bisbe, els canonges i la classe dirigent gironina participaren generosament en la guerra contra l'exèrcit del rei de Castella. L'estament noble de Girona també va prendre part en la defensa del Principat, al nord i al sud; al nord per evitar el pas dels terços espanyols des del Rosselló, i al sud per a la protecció de Tarragona. Els gironins van mantenir la seguretat a la frontera pirinenca i l'exèrcit espanyol no va poder entrar a l'Empordà. Els que sí que van entrar-hi foren els aliats francesos, i s'hi van quedar. S'havia iniciat la "Guerra de Catalunya".

El domini francès 1641-52

DE la mateixa manera que a la major part del Principat, a Girona les autoritats municipals i el poble en general acceptaren serenament els pactes que incorporaren Catalunya a la monarquia francesa de Lluís XIII, el gener de 1641. No hi hagué mostres d'entusiasme, puix que el francès era l'enemic secular, però s'entenia que es tractava de l'única sortida possible per aturar l'exèrcit que, després de la revolta popular, havia enviat el govern de Madrid contra Catalunya; el cronista Jeroni de Real, en el manuscrit dipositat a la Biblioteca Nacional de Madrid, ho explicava així: «Mogué aquesta resolució el pensar que el rei de França a su costa faria la guerra, pagant l'exèrcit, cosa que fins aleshores no havia fet».

Durant el 1641 la guerra contra el rei d'Espanya i la restauració de la justícia i l'ordre públic, desbaratats per la revolta popular de l'any anterior, foren les principals preocupacions dels jurats gironins. En el Consell General del dia 26 de març s'acordà que el jurat en cap, Rafel Raset, exercís les funcions de veguer, ja que no restava a Girona cap dels antics oficials reials. D'altra banda, la junta de guerra de la ciutat intensificava les seves actuacions per reclutar homes i enviar-los al front de guerra de les comarques de Tarragona i del migjorn de Lleida, i també envers l'Em-

pordà, on els castellans encara dominaven la fortalesa de Roses.

Al mateix temps, es prenién mesures de policia a l'interior de Girona per tal de castigar els ciutadans que a casa seva emparessin soldats o oficials castellans «sots pena de si és home, de cinch anys de galera i si és dona de cent assots o de altres majors o menors penas», tal com publicava una crida del Juí de Prohoms de setembre de 1641.

Però ben aviat es trencà l'encanteri de l'aliança amb els francesos. Aquests actuaven a Catalunya com en un país ocupat, explotant-la i utilitzant-la per

Lluís XIII de França, en una pintura de Champagne, guardada al Museu del Prado.

Girona i Lluís XIII

En una carta de la primeria d'octubre de 1641, els jurats de Girona manifestaren la seva adhesió al rei de França, Lluís XIII, amb un estil barroc i retòric:

«De tanta diversitat de treballs y afliccions de que ésta Ciutat de V. Magt. Christianissima de molt temps a ésta part, axí per ocasió de las revolucions passadas com per altres causas a éstas antecedents, ha estat oprimida podía sols ésser (com realment és estat) lo major alivio y alegria en Comú y en los ànimos de sos particulars, fidelíssims vasalls de V. Magt. lo rébrer las dos reals cartas de l'últim de agost y de 16 de setembre pròxim passats, que una après altra de V. Magt. tenim rebudas; de las quals en tot generalment (que és tant general lo amor, quant innata la fidelitat que ésya Ciutat ha sempre tingut a sos Reys y Senyors y de present té y perpetuament tindrà a V. Magt.) ha cabut tan iúbilo y contento y de ellas se ha feta y fa tanta y tal estimació que.ns faltan modos y paraulas pera significarho a V. Magt., axí per les evidents demostracions del singular amor ab què V. Magt. ostenta voler a estos sos humils vasalls».

AHMG. *Manual d'Acords* de 1641, (fol. 188).

als seus objectius militars. Ja el setembre de 1641 els jurats de Girona, en una carta adreçada a Bernat de Cardona, ardiaca major de la Seu i diputat eclesiàstic de Catalunya, es queixaven dels

tropells comesos per les tropes franceses, tot recordant que «una de les coses que comensaren a moure los ànimos dels Provincials, no sols d'esta comarca, però de tota Catalunya, a les revolucions de l'any passat, és indubitat que foren los excessos y desafueros que.s feren ab los paysanos en los alojaments. Ab estas tropas de cavalleria francesa que ara últimament són passadas per assí, hi ha haguts notables desòrdens», i demanaven els jurats que s'hi posés remei.

El 1644 els partidaris de la causa d'Espanya ja manifestaven, escampant per la ciutat opuscles i fulls volants, les seves denúncies contra l'opressió francesa. Segons informaven els jurats a Josep Margarit, governador de Catalunya, a la matinada del dia 20 d'agost «han comparagut en tres cantons de la present Ciutat aficats uns papers contenits uns versos escandalosos (...) ab los quals és cert que los mal afectes qui.ls han posats, volen o intentan desviar y apartar de dit servey los ben intencionats».

Durant aquests anys, les autoritats franceses portaren a terme una dura repressió política que afectà persones significades que eren o es veien com a sospitoses. Així, per exemple, el vicari general de la diòcesi, Francesc Pijoan, fou enviat a l'exili a França, i al final de 1644 l'abat de Galligants, Gispert d'Amat, diputat eclesiàstic, va mantenir un dur enfrontament amb Pere de Marca —el qual després fou virrei de Catalunya— que acabà amb la seva detenció.

El sentiment antifrancès, que va créixer progressivament, va preparar, juntament amb els avanços de l'exèrcit espanyol —que el 1650 ocupà Flix, Miravet i Tortosa, en la seva marxa cap a Barcelona—, el retorn de Catalunya a la monarquia de Felip IV.

El retorn a la monarquia espanyola

PELS volts de 1650 la política francesa a Catalunya s'ensorrava completament. Moltes ciutats i comarques s'alçaven a favor de Felip IV en resposta a l'opressió de l'ocupació francesa i, al mateix temps, l'exèrcit del marquès de Mortara avançava victoriosament des

de les terres de Lleida i posava setge a Barcelona l'agost de 1651.

Girona, com la resta del Principat, estava cansada de la guerra i del domini francès, que havia empobrit els pobles i les viles amb exaccions de tota mena. El 22 de febrer, els jurats de la ciutat —davant una nova demanda de contribucions— enviaren una ambaixada al capità general de Catalunya, mariscal La Mothe, donant a Francesc de Burguès, ciutadà de la mà major, les instruccions següents: «Representarà lo stat de la Ciutat, com ell be sap, que és tal que després de la desditxa del morbo, y ja en aquella, per acudir a les necessitats de la Ciutat se és tinguda de valer del diner que los particulars tenían en la Taula, y ha tancada aquella sens speransa de poder-la tornar obrir fins que estas inclemèntias de la guerra sien remediadas».

Amb aquesta situació de descontentament, no és de sorprendre que Girona desatengués les peticions de Josep Fontanella, Josep Margarit i d'altres catalans pro-francesos de resistir i d'acudir en auxili de Barcelona quan aquesta estava prop de rendir-se; i que en presentar-se, el 8 d'octubre de 1652, l'exèrcit espanyol manat pel marquès de Mortara, virrei nominal de Catalunya, el Consell de la Ciutat s'afanyés a fer-li saber que «estava prompta la Ciutat per donar de boníssima gana la obediència al nostre Rei Catòlich». Per la seva, el marquès de Mortara es comprometé a respectar els privilegis de la ciutat, concedir el perdó general (excepte a Josep Margarit), confirmar els càrrecs dels oficials reials i servir els privilegis de les viles i poblacions del bisbat de Girona que voluntàriament es lliuresin als espanyols.

A les tres de la tarda del dia 10 d'octubre, el virrei entrava solemnement

Joan Josep d'Àustria, fill natural de Felip IV, en una pintura de Ribera guardada al Palau Reial de Madrid.

A la pàgina del costat, el rei Felip IV.

a la ciutat. Immediatament va jurar les Constitucions de Catalunya i, durant deu dies, va rebre l'obediència dels pobles de les comarques, llevat de Roses i Puigcerdà, que restaren de moment unides a França, juntament amb el Rosselló. Aquell mateix dia els jurats gironins enviaren cartes al rei Felip IV, a Joan d'Àustria i a Lluís d'Haro demanant ser acceptats «per los humilíssims y fidelíssims vasalls de Sa Real Magestat de tota sa Monarquia, y més desiyosos de acudir sempre a són real servey que serà la mejor dicha que poden tenir en esta vida, assegurant-se V. Magestat que sacrificam y sacrificarem sempre nostras personas, vidas y aziendas al Real servey de V. Magestat».

El retorn voluntari de Girona fou elogiat pel mateix Felip IV, i fou posat com a exemple a imitar per altres ciutats del Principat. A diferència de Barcelona, que només s'entregà a l'exèrcit castellà després de resistir un setge de tot un any, Girona no veié retallats llurs privilegis i preeminències.

Però la situació en què es veié immersa la ciutat després del retorn a

la monarquia hispànica estigué plena d'adversitats. Amb la capitulació de Barcelona (11 d'octubre de 1652) i de Girona, la guerra no va pas concloure; ni Felip IV controlava tot el Principat, ni Lluís XIV dominava totalment els comtats del Rosselló i la Cerdanya. Setges com els de Girona de 1653, el de Vilafranca de Conflent el 1654, els diversos de Solsona, Camprodon i la Seu d'Urgell aquell any i els següents, o batalles com la de Berga l'octubre de 1655 oposaren catalans contra catalans i tropes franceses contra soldats espanyols. La proximitat de l'exèrcit francès i els aixecaments pagesos de les comarques circumveïnes contra els abusos de les tropes espanyoles que anaven ocupant Catalunya deixaren Girona sovint aïllada i amb greus dificultats per abastar-se de queviures i d'altres proveïments. Així, el 12 de març de 1653 els Jurats, davant la impossibilitat d'aconseguir l'avituellament de carns, sol·licitaren a Joan d'Àustria llicència i passaport per proveir-se «en la frontera de França», és a dir, de l'enemic.

El setge de 1653

JOAN d'Àustria, fill natural del rei Felip IV i de la popular actriu María Calderón, fou nomenat lloctinent i capità general de Catalunya a primers de febrer de 1653. Aquest personatge de sang reial, home intel·ligent i despert que, a la mort del seu progenitor, ocupà un lloc de primer ordre en la política espanyola, va conduir amb bones dosis d'habilitat la reconciliació de Catalunya amb la monarquia espanyola entre 1653 i 1656. Per a Girona, el protagonisme victoriós de Joan d'Àustria esclatà amb l'aixecament que féu del setge de la ciutat pels francesos, l'estiu de 1653.

El juny d'aquell any una poderosa host de quatre mil cavalls i més de set mil infants, sota el comandament del mariscal Hocquincourt, entrà per l'Empordà, i el 12 de juliol posà setge a Girona, convertida aleshores en una plaça d'importància estratègica vital per barrar el pas de l'armada francesa en el seu camí cap a Barcelona. La ciutat respongué amb contribucions generoses a les crides de Joan d'Àustria i del mateix rei, que l'encoratjaven a resistir. Per pagar la guarnició que la defensava —integrada majoritàriament per napolitans, alemanys, borgonyons i irlandesos—, que feia catorze mesos que estava sense cobrar, el Comú i els particulars entregaren trenta-cinc mil unces de plata per encunyar moneda,

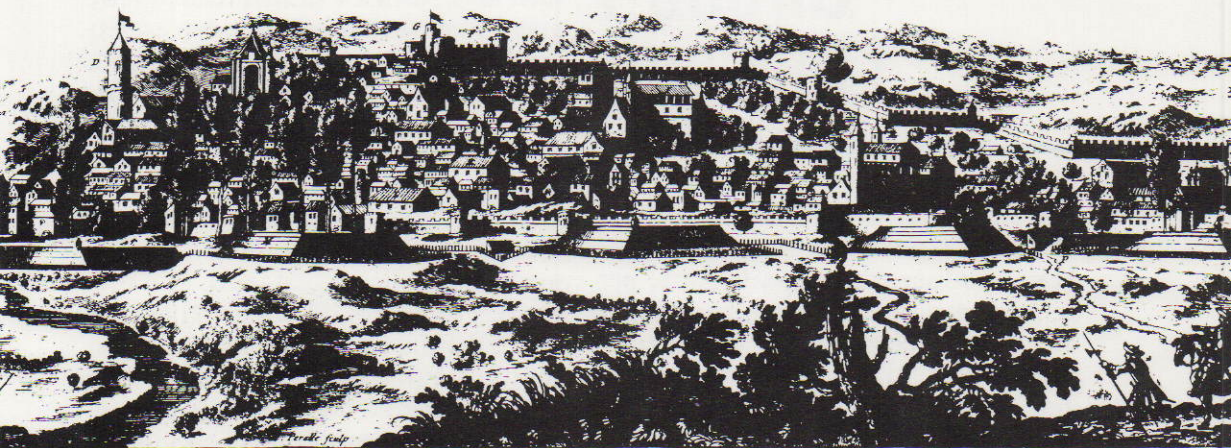
i el capítol de la catedral dues mil unces més.

El dia 22 de setembre, Joan d'Àustria es presentà a Cassà de la Selva dirigint un exèrcit de socors, i poc després —el dia 24— a la batalla de Vila-roja, exactament a la Font de la Pólvora, els francesos van quedar atrapats entre l'exèrcit que arribava i els defensors de la ciutat, que els atacaren per darrera. Després d'aquesta acció victoriosa, que deslliurà Girona, i de perseguir les tropes franceses per l'Empordà, el príncep entrà triomfalment a Girona el dia 6 d'octubre, i la ciutat li tributà una rebuda amb el cerimonial reservat «per Reys ho Emperadors».

Durant els anys del seu govern, Joan d'Àustria va emprendre una política decidida d'atracció dels catalans, particularment dels que considerava més afectes: en línies generals, la burgesia del litoral. El príncep aprofitava totes les ocasions per recordar «lo entranyable amor que sa Magestat té als catalans», demanant a l'estament eclesiàstic que cooperés en l'obra de captació política i procurant resoldre la qüestió dels allotjaments «per evitar los treballs y excessos que de sa naturalesa causen». Però, després del setge de 1653, la relació de Joan d'Àustria amb Girona fou força més problemàtica que la mantinguda amb d'altres viles i ciutats, precisament per causa de la nombrosa guarnició que s'allotjava a la ciutat. El darrer dia de l'any 1653, els jurats li enviaren una carta queixant-se dels danys ocasionats pels soldats, tot atribuint-ne la causa a la manca d'avituellament que patien: «...com dits soldats sols sien assistits ab un sol pa de munició y no pugan vivir d'aquell, és evident hagen de fer y causar dits excessos y danys, y lo major és que molts de dits soldats per causa del poch aliment

GIRONE
en Catalogne.

*Visió ideal de Girona segons
un gravat francès del segle XVII.*

se enmalalteixen y moren en los hospitals de esta Ciutat de hon ve molt a disminuir-se dit real exèrcit». La correspondència dels anys posteriors entre els jurats i Joan repeteix amb insistència aquest i d'altres greuges: la manca de pagament del blat i farina que el Comú i els particulars havien subministrat a l'exèrcit reial, la penúria que es vivia a Girona com a conseqüència de les accions dels miquelets de França que obstaculitzaven l'entrada de queviures a la ciutat, etc.

El mes de juny de 1654, la tensió entre els caps militars i les autoritats municipals arribà a cotes extremes. Juan del Castillo, governador de la plaça, havia reclamat 2.000 lliures de menuts gironins per pagar les obres de fortificació que es feien a les muralles. En dues ocasions, el Consell de la Ciutat s'havia oposat a aquesta demanda tot argumentant «que lo córrer estos menuts per esta Ciutat a de ésser una gran ruyna per los habitants per la experiència tenim que fan de causar altera-

síó en los vivers y mercaderias, que ferà també notable dany per los soldats». Però, la nit del dia 9 de juny, Juan del Castillo es presentà davant la casa de la ciutat amb una companyia de soldats i després de treure el jurat en cap, Miquel Cerdà, del seu domicili, li exigí el lliurament dels diners «y a la vista de la gran porfia de dit Governador y per evitar un scàndol que era molt factible sucehís, per comensar-se de alterar la gent de la Ciutat, férem lo caxer de la Taula li entregàs sinch-centes lliures de dits menuts». Els dies següents hom hagué de lliurar altres quantitats sota amenaces semblants, tal com relataven els mateixos jurats a Joan d'Àustria en les seves missives.

Girona i Lluís XIV

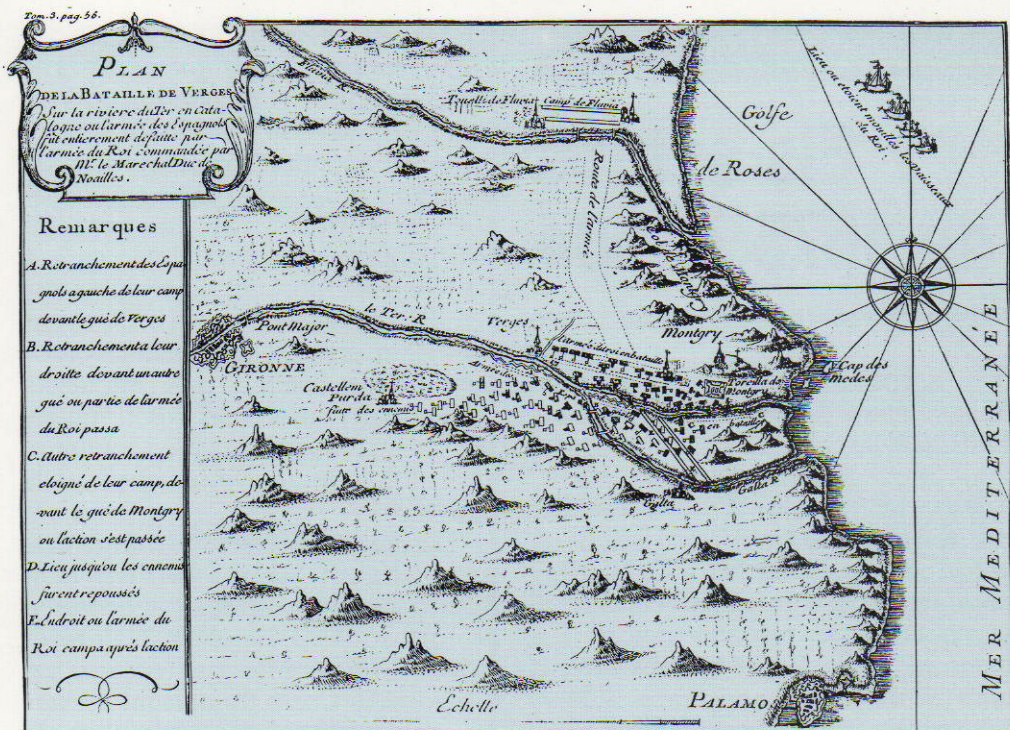
EL tractat dels Pirineus de 1659, que va consagrar l'hegemonia política i militar francesa a Europa, per a Catalunya significà una greu mutilació. Els articles 42 i 43 dels pactes signats pel cardenal Mazarino i Luis de Haro a les vores del riu Bidasoa establiren la cessió a la monarquia francesa dels territoris del Rosselló, el Conflent i una part de la Cerdanya, en convenir «que els Monts Pirineus, que havien dividit antigament les Gàl·lies de les Espanyes, farien també des d'aleshores la divisió dels dos mateixos reialmes».

Les negociacions franco-espanyoles havien estat portades a terme en rigorós secret, i Felip IV en matingué allunyats els consistoris catalans, els quals, en assabentar-se dels termes del tractat, enviaren cartes de protesta al govern de Madrid que no foren contestades. Des de la Guerra de Devolució i la pau d'Aquisgrà (1668) fins a la pau de Nimega (1678) el govern francès va intentar bescanviar els Països Baixos per les terres catalanes sota la seva sobirania, però les autoritats espanyoles s'hi van negar, i van ratificar així la mutilació de Catalunya.

Però, els guanys de 1659 no aturaren l'imperialisme francès. Durant les quatre darreres dècades del segle XVII, tots els països veïns de França sofriren les agressions de la nova gran potència europea, i particularment la monarquia

espanyola, ara feble i decadent, la qual Lluís XIV desitjava subordinar o, si era possible, incorporar a la seva corona. Entre 1667 i 1697 la monarquia hispànica dels Àustries va mantenir quatre guerres amb el país veí, que van acabar amb quatre paus famoses: Aquisgrà, 1668; Nimega, 1678; Ratisbona, 1684, i Rijswijk, 1697. En aquests enfrontaments, Catalunya, repetidament envaïda pels exèrcits del Rei Sol, es convertí en l'antemural per a la defensa d'Espanya, i així ho proclamaven els mateixos publicistes catalans: «Lo veynat de França nos ocasiona lo blasó de ser Cathalunya la muralla incontrastable d'Espanya, ahont ha romput y rom tota la impetud de la furia francesa, desvaneixen-se com la dèbil espuma en las rocas del mar (...) Però, també és nostra major incomoditat, no tant perquè sempre avem d'estar ab las armas en las mans, ocasionats en temps de guerra y previnguts en temps de pau, com perquè som lo camp que tenen més prop per a sembrar sos enredos y cullir nostras desdichas». Però, les incapacitats econòmiques i polítiques de la monarquia de Carles II per tal de controlar, pagar i alimentar les tropes destinades al front de Catalunya es convertiren en una font interminable de conflictes que agreujaren les conseqüències directes de les guerres.

Girona, un cop perdudes les fortaleses del Rosselló, es convertí en la clau de la frontera del nord-est de la Península i en un punt vital per a la defensa de Catalunya. Els consellers de Barcelona així ho reconeixien en una missiva enviada el maig de 1675 a la regent Marianna d'Àustria, mare de l'incapacitat Carles II: «essent senyor lo enemich de Gerona, pot anar seguint la Província (...) cortant las plassas de Puigcerdà y Camprodon, y arribar a la

frontera de Aragó y València, no trobant puesto que li puga fer oppositió». Resulta clar que, si Catalunya era el mur de contenció dels exèrcits francesos per als territoris peninsulars de la monarquia espanyola, l'Empordà i Girona ho eren per a la resta del Principat.

En aquesta qualitat de plaça forta, Girona allotjava, després de Barcelona, la guarnició més nombrosa del país, la qual es dividia en dos cossos: les tropes de la monarquia i les milícies del municipi. Regularment, aquestes últimes exercien funcions de vigilància en els portals de l'Areny, d'en Vila i de Sant Agustí, i constituïen un reforç de les tropes professionals en moments de guerra. Si bé és cert que la permanència dels contingents militars proporcionava un cert desenvolupament a la vida

Durant el regnat de Lluís XIV, els exèrcits francesos derrotaren els espanyols a la batalla del Ter, prop de Torroella de Montgrí.

comercial de la ciutat, aquest aspecte no compensava, ni de bon tros, les contribucions econòmiques i els problemes d'ordre públic que havia d'afrontar el municipi en temps de pau, ni molt menys encara les pèrdues humanes i materials ocasionades per les continuades bel·ligeràncies d'aquestes dècades finals de la centúria.

Els setges de 1675 i 1684

LA guerra anomenada «de la Devolució» de 1667-68 —per la qual Lluís XIV de França reclamava els pretesos drets de la seva muller Maria Teresa, filla de Felip IV, sobre els Països Baixos espanyols— no tingué a penes conseqüències per a Catalunya; però una altra cosa va succeir amb el segon conflicte hispano-francès. La Guerra d'Holanda (1672-78) es barrejà amb un aixecament antifrancès al Rosselló contra l'impost de la sal. Els guerrillers rossellonesos, coneguts amb el nom d'“angelets”, rebien ajut del Principat, on el 1674 una invasió francesa fou rebutjada a les vores del riu Muga pel virrei duc de San Germano.

Aquesta situació inicial, relativament favorable als exèrcits de Carles II, no tardà a canviar. Al final de 1674 la insurrecció de Messina va obligar a desviar cap a Itàlia tropes del front de Catalunya, i el general francès Shomberg va entrar a l'Empordà amb més de 10.000 infants i 3.000 cavalls. Després de saquejar la Jonquera, Agullana i altres poblacions, el 27 de maig plantà setge a Girona. Tal com solia passar en ocasions semblants, la gent de les pagesies dels encontorns es refugià dins la ciutat, com també ho feren les monges de Sant Daniel, les quals s'acomodaren a la casa del comte de Solterra. En els *Annales de Catalunya*, Feliu de la Peña descriu la situació de la ciutat com a

caòtica: «*Avía hallado este asedio tan desprevenida la Plaça que ni las artillerías estaban en sus puestos, ni avia orden ni concierto en quanto se executó*». Però, malgrat això, les forces de les milícies de la ciutat, del regiment alemany de la “Xamberga” i els terços de la Diputació, amb el virrei duc de San Germano al capdavant, foren suficients perquè Shomberg desistís d'ocupar Girona, la qual, d'altra banda, es beneficià de les accions dels miquelets “espanyols”, dirigits per l'olotí Blai de Trinxeria, els quals castigaven contínuament les línies d'avituallament dels francesos.

Després de diverses escomeses pels volts del Pont Major i del puig d'en Barufa, on els francesos s'apoderaren del fortí de Montjuïc, el dia 29 de maig les tropes de Shomberg es retiraren pel Congost i la Costa Roja, camí de Verges. Així, Girona va veure's lliure de qualsevol altre atac francès fins a publicar-se, el 30 de gener de 1679, les paus signades a Nimega a la darrereria de l'any anterior.

Però els afanys expansionistes del Rei Sol no s'aturaren, i el 1683 les dues monarquies tornaven a estar en guerra. El mariscal Bellefonds, després d'haver entrat per l'Empordà, assetjà Girona el dia 12 de maig de 1684, amb més de 14.000 homes. En aquesta ocasió els combats foren llargs i cruents. L'artilleria francesa bombardejà la ciutat amb insistència, i el dia 24 de maig s'hi produí un assalt en tota regla. El paper de la institució eclesiàstica fou importantíssim en la defensa de la ciutat. El capítol de la Catedral contribuí amb 3.000 escuts al manteniment de la guarnició, i al mateix temps companyies de frares empunyaren les armes i donaren alè a les tropes i als ciutadans per resistir l'invasor. Les tropes franceses s'estave-

llaren davant la resistència dels habitants i de la guarnició de Girona, i s'atribuí a sant Narcís l'extraordinari triomf sobre el poderós exèrcit francès, el qual hauria estat víctima d'un nou "miracle de les mosques". En realitat, el principal artífex de la victòria fou el mateix general Bellefonds, el qual es mostrà com un pèssim estrateg en ordenar un atac frontal a una bretxa massa petita i ben defensada, sense tenir assegurades les mitges-llunes que la protegien ni efectuar atacs de distracció en

altres llocs de la muralla, tot i disposar de suficients tropes per fer-ho.

El dia 30 de maig, Bellefonds —el qual, potser per intentar justificar el seu fracàs, elogià els gironins dient que «*si el rey de España tuviera este género de vasallos en Flandes, no se perderían tantas plazas*»— aixecà el setge, amb prop de 5.000 baixes entre morts, ferits i presoners, i es retirà per la part de Domeny. Poc temps després, a l'agost del mateix any 1684, el tractat de Ratisbona posava fi a la guerra.

L'assalt francès

Un fullet coetani titulat

Relación verdadera del feliz suceso que han tenido las armas de nuestro rey Carlos Segundo en el sitio y combate que puso el francés en la Ciudad de Gerona a los 12 de mayo de 1684 *descriu l'assalt francès a Girona de la manera següent:*

«El mismo día 24, a las 7 de la tarde, vino un tambor, y dixo a nuestro general de la artilleria tratasse de rendir la Plaza dentro de una hora, quando no, que hiziesse retirar mugeres y niños porque daria saco general a la Ciudad; haviéndole respondido que viniesse siempre que quisiese que le aguardaria. Antes de las 9 de la noche empeçó el Enemigo a embestir las medias lunas y brechas, dando asalto general, siendo por este efecto comendados 6.000 hombres, la flor de su Armada (...) y hallándose los de los fortines sin municiones por lo mucho que pelearon, y Iuan de Ballaró y de Ramón, sargento

mayor de dicho tercio, herido, entraron en dichas medias lunas los franceses, haziendo prisionero a D. Phelipe Raymundo de Caldés y de Villafranca, que comandava la media luna de Santa Clara (...) Pero los Paysanos del regimiento de dicha Ciudad, y la compañía de los Estudiantes, que estaban a la muralla encima de las medias lunas, disparando con tanta furia, y echando tantas granadas y ollas de pólvora, y dispararon la artillería cargada de balas de mosquete, que al cabo de un grande rato desalojaron al Enemigo de todas las medias lunas tenían ganadas; aunque continuavan los Franceses nuevos avances y los nuestros con grande ánimo estaban invocando siempre el nombre de S. Narcizo.

A la brecha dieron quatro assaltos generales, pero siempre fueron rechaçados; de tal manera que cerca de la una de la mañana se retiraron con tal desorden que dexaron los ataques, hasta llegar a su artillería».

L'odi envers el francès

I. - Les contínues agressions dels exèrcits de Lluís XIV a les terres gironines en particular i a les catalanes en general anaren covant un sentiment antifrancès que la publicística catalana de l'època alimentà amb les relacions dels tropells, saqueigs i violacions comesos per la soldadesca. Una proclama de 1694, escrita pels diputats de Catalunya en resposta a un fullet pro-francès titulat Alerta Catalans, glossa la fidelitat de Catalunya al rei Carles II i relata les malifetes dels francesos a les comarques gironines:

«Es en esta Nació Catalana principal blasó la innata fidelitat a sos Reys y Senyors, de que ha merescut de la real clemència de sos Prínceps los més honorífichs testimonis y elogis que tinga nació alguna, en que aventaja a moltasa y cedeix ninguna (...) Y per lo contrari, qué hostilitats e insolències no s'han vist en las fronteras per Francesos des que dura la Guerra, y en particular esta campanya? Diran-ho, puix que ho ploran, las vilas y llochs d'Ultramort, Sant Iscle, Ullestret, Tor, La Tallada, La Pera y altres en los Empurdà, en la Vall d' Aro, La Selva y cerca Hostalrich, Romanyà, Calonge, Santa Christina, Vilanna, Bescanó, Sant Guillem, Sant Feliu, Fogàs, Campins, Sant Salvador de Breda y altres circumvehins; en los quals, sens poder-se resistir, se sacià la fúria y cobdícia francesa; en matar, robar, saquejar las casas, extorquir grans sumas de diners dels dits Pobles, forçar doncellas, maltractar los sacerdots (colpejant-los y despullant-los), robar y saquejar las iglésias, ornaments y vasos sagrats. Y lo més llastimós, lo execrable sacrilegi de llançar per terra lo Preciosíssim Cos de Jesu-Christ Sacramentat, que milions de vegades sie alabat».

B.C.F. Bon. 201. *Proclama dels Consistoris de Deputats sobre una proclama dels francesos titulada Alerta Catalans.*

II. - Durant les guerres amb França, la publicística catalana s'encarregà de recordar l'opressió a què havien estat sotmesos els habitants del Rosselló des de la seva incorporació, el 1659, a la monarquia de Lluís XIV.

«Així se poguessen deslliurar della (la tirania) los rosellonesos con nos ne podem guardar nosaltres. Aquells sí que són desdichats, pues,

pateixen baix de son domini quantas misèrias se poden imaginar; carregats de allotjaments, pechos y tributs; forçats a servir a la guerra; obligats a deixar sas casas; y compellits a vendre sas hiziendas. No són senyors de dir una paraula, ni de portar un ganivet, ni d'hospedar a un amich, ni de vestir a son gust, ni de mejar lo que ls agrada; pues, a força del gran pecho, los més menjan el pa amb moltas pedras y sense sal. Allà totas las imposicions són del Rey, y los serveix que li fan d'eixir de mà y de bossa. De Constitucions de Cathalunya no se'n parla. Los usos y usatges no estan en ús. Los Privilegis de la Pàtria abolits. No tenen deputats, oidors, justícias, magistrats, tribunals ni altre cosa humana que ls defense de la voluntat del Rey, que allí és l'única lley, y s'observa inviolablement, justa o injusta».

B.C. F. Bon. 4.655. *Informe de verdaderas noticias para a lo major benefiçi, quietut y glòria de Catalunya.*

III. - *Els homes de la Revista de Girona recordaren l'any 1884, en celebrar-se el segon centenari del setge de 1684, la reeixida defensa de Girona contra el setge de l'exèrcit del general Bellefonds. Els versos editats per rememorar l'episodi trasllueixen un sentiment anti francès que, amb les bel·ligeràncies de la Guerra de Successió, la Guerra Gran, els setges de 1808-1809 i la invasió dels Cent Mil Fills de Sant Lluís, el 1823, havien perdurat en la mentalitat de les successives generacions de gironins.*

(...) A Girona dius que vas,
Bellefonds, ab ta gent francesa;
¡anar-hi! no dich que no;
¡tornar-ne! ja tindrás feyna.

Si vols saber lo valor
de la gent d'aquesta terra,
pregúntaho a n'en Shomberg
que ja n'té llissons apresas.

¿Sents la véu de somatent
que las campanas aixecan?
eixa es la véu de Girona
qu' á sos nobles fills alenta.

Es la véu qu' avuy te crida
que t' allunyis d'eixas terras
es la véu de Catalunya
que diu «Estrangers enrera»

(...) —A Girona, avant, avant—,
cridant los de Fransa ab joya;
—enrera, enrera l' francès—
cridant los braus de Girona;
lo rocám del muradal
rés vol dir quan s' enderroca
que 'ls braus pits dels gironins
son las murallas més fortas.

Lluytan tots sense repós
la véu del canó retrona
y un muradal de pits braus
ab sa metralla destrossa.

Los francesos com á llops
van entrant dins de Girona
crits de joy van exalant,
¡ben pres seran crits d'angoixa! (...)

“¡Enrera!”. Poema anònim, *Revista de Girona* VIII (1884), ps. 158-160.

La guerra dels nou anys

EL 1688, el mateix any que s'iniciava a Catalunya un important alçament camperol conegut com la guerra dels "gorretes" o "barretines" —moviment de resistència pagesa contra els allotjaments de tropes i els impostos extraordinaris de la guerra—, Lluís XIV de França empenia un nou atac contra els països que l'envoltaven, començant d'aquesta manera l'anomenada Guerra dels Nou Anys (1688-1697).

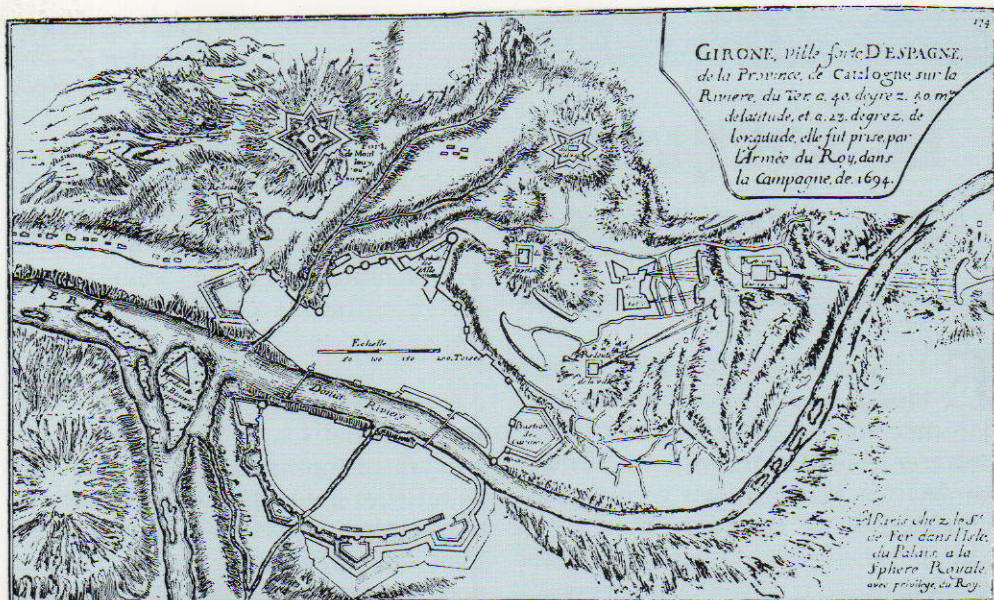
Soldat amb arcabús, segons un dibuix del gremi d'argenters de Barcelona (segle XVII).

Malgrat estar tan malmesa, Girona es convertí de nou en punt de mira dels objectius militars. El febrer de 1689, el virrei duc de Villahermosa, després de visitar la ciutat durant tres dies, informà Madrid que la plaça estava «*en el más miserable estado que se puede ponderar respecto de faltarle de todo, como lo están las demás plazas de aquel Principado*». Durant els primers anys de guerra foren les comarques de l'Empordà, la Garrotxa i el Ripollès les que patiren les incursions i saqueigs de les tropes del duc de Noailles, les quals ocuparen temporalment les viles d'Olot, Camprodon i Sant Joan de les Abadeses, entre d'altres. El juny de 1693 queia la gran fortalesa de Roses, i un any després (el 27 de maig de 1694) el nou lloc-tinent del Principat, el marquès de Villena —que en rebre reforços de l'aves aplegades a Castella havia manifestat que «*con veinte mil soldados, todos españoles, no hay que temer*»—, era derrotat espectacularment a la vora del Ter, entre Ullà i Torroella, on caigueren morts cinc mil soldats espanyols i tres mil cinc-cents foren fets presoners.

Després de la captura de Palamós (el 10 de juny), l'exèrcit francès anà a assetjar Girona, i inicià les operacions el dia 19 del mateix mes. El dia 24 l'artilleria francesa començà a disparar sobre la muralla de la ciutat, especialment al baluard de la Mercè i al tros de la muralla de la porta del Carme. El dia 27, amb la caiguda del fortí del Conestable, les tropes de Noailles ja ocupaven totes les fortificacions enlairades de les muntanyes properes a la ciutat, i la deixaven sense possibilitats d'una defensa eficaç. La situació a dins de Girona havia esdevingut caòtica: hi mancaven tota mena de proveïments, la guarnició no obeïa les ordres dels seus superiors militars i no es tenien espe-

Plànol francès de la ciutat de Girona, confeccionat per tal d'explicar el setge de 1694.

rances de rebre ajut de l'exterior. El dia 29 va tenir lloc una reunió entre el governador de la plaça, Francisco de Copula, el mestre de camp, Carlos Sucre, els jurats de la ciutat, encapçalats per Francesc de Prats, i representants del Capítol de la Catedral; i en aquesta sessió s'acordà que la ciutat capitulés i s'evités d'aquesta manera el saqueig amb què l'havien amenaçada els francesos si havien d'entrar-hi per la força.

El dia 5 de juliol el Consell General designà Josep de Grato i Rasset i Gerònim Fontdevila perquè tractessin amb Raymond Trobat —intendent del Rosselló que acompanyava com a assessor el duc de Noailles— les condicions del lliurament de la ciutat. Trobat imposà quatre demandes: primer, que es prestés sacrament i homenatge al duc de Noailles com a lloctinent i capità general del rei Lluís XIV al Principat; segon, que el mariscal francès entrés a Girona sota tàlem fins arribar a l'església catedral; tercer, que la ciutat pagués

una forta imposició cada mes per mantenir el governador, els oficials d'estat major i la tropa que no s'allotgés a les cases dels particulars; i quart, que s'atorgués al rei de França una contribució de 50.000 lliures barcelonines.

Malgrat les protestes dels jurats Francesc de Prats, Narcís Vidal i Miquel Codina, que s'oposaven a retre homenatge al rei francès argumentant que «havent esta Ciutat de tornar, com axí ho creu, a la obediència de són Rey Cathòlich per via de Paus o altrament, podia esta Ciutat ésser calumniada de haver-o fet», el dia 10 de juliol entrà a Girona el duc de Noailles i, sota l'amenaça de pena d'obediència, es féu prestar sacrament de fidelitat i homenatge en els termes que ell mateix, o l'intendent Trobat, havien redactat.

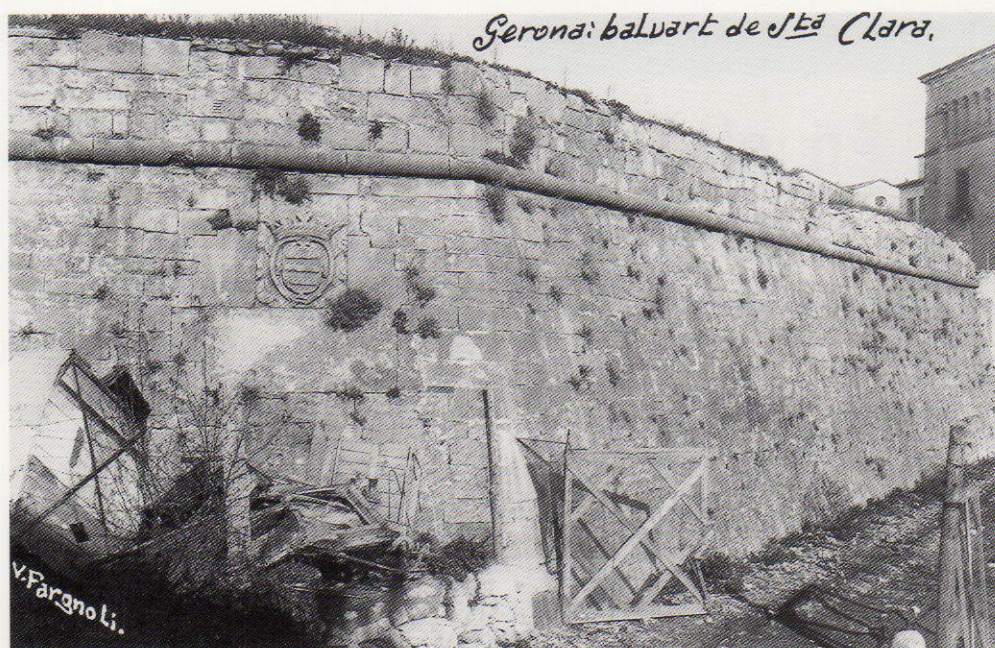
La conquesta francesa

EN els pactes entre l'intendent Raymond Trobat i els representants del consistori gironí es garantí, en iniciar-se el domini francès, la continuïtat de totes les autoritats civils i eclesiàstiques en els seus càrrecs. Això es complí pel que fa a les magistratures municipals, però no fou el cas del bisbe Miquel Pontic, a qui Noailles i Trobat expulsaren pràcticament de Girona. El prelat gironí, que a l'inici del mes d'agost de 1694 abandonà la ciutat, camí de les comarques tarragonines per anar a instal·lar-se al convent franciscà de Reus, escrivia consternat a la Cort de Madrid que, malgrat que les autoritats invasores li havien donat un passaport, durant el viatge les tropes franceses el van robar, a ell i als seus acompanyants, i demanava al Rei una pensió de 700 lliures per manutenció.

L'ocupació francesa —entesa pels mateixos invasors com a temporal— es caracteritzà pel fet de procurar un equilibri entre l'extracció de recursos per mantenir l'exèrcit i acordar, al mateix temps, unes condicions de convivència amb els gironins per tal de no provocar rebel·lions obertes contra les autoritats ocupants. El mateix 11 de juliol de 1694, els jurats lliuraren al duc de Noailles un memorial on s'exposaven una sèrie de peticions encaminades a regular les condicions de la presència francesa. En l'escrit es demanava bàsi-

caament: la confirmació dels privilegis, usos i costums de la ciutat, dels gremis i dels ciutadans; que no es demanés, per part dels oficials i tropa, més contribució que els divuit mil francs acordats a pagar anualment pel Comú; que es prohibissin els jocs dels militars, pels disturbis que podien ocasionar als carrers; que el municipi pogués mantenir els drets d'entrades sobre el vi i altres productes; que cap francès no pogués tenir fleca, taverna, carnisseria o despatx d'altres queviures, i que el donatiu acordat al rei Lluís XIV es pogués satisfer a terminis, segons les possibilitats de la ciutat. Les autoritats franceses acceptaren sense gaires modificacions gairebé totes les peticions, i l'ocupació, que durà tres anys i mig, transcorregué sense grans alteracions, tot i que les càrregues fiscals, els abusos de la soldadesca i l'entorpiment de les activitats mercantils, per la inseguretat ocasionada per la guerra, anaren empobrint una mica més la ciutat de l'Onyar.

D'altra banda, Girona constituí una important base per a les operacions militars franceses, les quals es veieren facilitades per la passivitat dels lloctinents espanyols —el marquès de Gastañaga i el comte de Melgar—, que supeditaren la defensa de Catalunya a les conveniències del partit afrancesat que, en aquells anys, guanyava ràpidament adeptes a la Cort de Madrid. La presa de Barcelona pel duc de Vendôme, el 10 d'agost de 1697, representà el moment culminant de l'ocupació francesa de Catalunya i un nou intent —repetint l'acció de 1641— d'integrar-la a la monarquia borbònica. Però el Principat només era una de les moltes peces del complex joc de la política exterior europea, i la seva sort anà lligada a un nou tractat internacional.

La pau general, signada a Rijswijk (Holanda) el 20 de setembre de 1697, preveia l'evacuació de Catalunya de les tropes franceses. Això es va fer sense grans dificultats i, després d'abandonar Barcelona el 4 de gener de 1698, la matinalada del dia 10 del mateix mes la guarnició francesa sortia envers el Pont Major, en direcció al Rosselló. A les deu del matí d'aquest dia, entraren pel portal de l'Areny les tropes del *tercio* de la ciutat de Toledo, encapçalades pel marquès de la Florida, mestre de camp general de l'exèrcit espanyol, i per Diego Salinas, governador interí de la plaça. L'arribada dels soldats espanyols fou rebuda amb visibles mostres d'alegria per part de la població gironina. Seguint la descripció del *Manual d'Acords* d'aquell any, la plaça de les Cols estava «tota plena, ahont universalment havie acudit tothom que no.s pot explicar lo gran contento i crits de

El baluart de Santa Clara formava part de les defenses que tancaven Girona per la banda de ponent, més concretament entre la zona del carrer Nou i la plaça de l'Hospital de Santa Caterina, la façana del qual es veu a la dreta de la fotografia de Valenti Fargnoli, obtinguda durant els anys vint d'aquest segle.

Visca España; y luego les tres coblas de ministrils que esta Ciutat havia previngudas y estaven al balcó de sobre dit portal, se posaren juntas a sonar diferents ballades». A la tarda se celebrà un solemne tedèum a la Catedral i hi va haver un repicament de campanes de totes les esglésies de la ciutat que durà una hora.

En el canvi de segle

LA situació de Girona en reincorporar-se, el gener de 1698, a la monarquia de Carles II era ben penosa: moltes cases de la ciutat es trobaven derriures o semiderruïdes, la Taula de Canvi presentava un dèficit de 34.000 lliures, la situació monetària era d'un desgavell total, per la gran quantitat de diner francès en circulació de baixa llei; els preus dels queviures eren en extrem desproporcionats al cost de la vida; la manufactura i el comerç estaven abatuts i, consegüentment, les fires i mercats tenien poca concurrència, amb la qual cosa el municipi veia reduïda una de les seves fonts de recursos més importants.

Poc després de l'entrada de les tropes espanyoles, els jurats feren una ambaixada al mestre de camp general, marquès de la Florida, expressant-li el desig que els allotjaments de la infanteria no representessin una nova càrrega per a una ciutat ja molt castigada «per trobar-se abatuda per causa del contratemps passat de haver estat rendida a l'Enemich, y captiva en son poder en lo discurs de tres anys, sis mesos y deu dias, y per consegüent com a forçada, y per no arribar a sa total ruïna y perdició, tenir los heraris vàcuos fins a haver hagut de gastar tots los diners dels particulars en aquells deposats». Però el miserable estat de la guarnició que havia entrat a Girona féu exigir noves contribucions. «E molts portan les nafres ubertes y necessitan remeys», escrivia el governador de la plaça als jurats, tot demanant un subsidi de 800 lliures per tal de procurar llits i indumentària a les tropes, i malgrat les protestes dels jurats, finalment el comú lliurà les 800 lliures, a més de llençols i flassades per als soldats.

Carles II va ser tingut en gran estima a tot Catalunya fins al punt que Feliu de la Peña el considerà el millor rei d'Espanya.

Girona i Carles II

A Girona, com a molts indrets de Catalunya, el rei Carles II era tingut en gran estima i consideració. Recordem que N. Feliu de la Peña no dubtà a afirmar en els seus Annales que l'últim monarca de la Casa d'Àustria fou «el mejor rey de España», elogi que cal situar en el marc de les relacions entre una debilitada monarquia i uns grups dirigents del Principat beneficiats per la relativa represa econòmica del final de segle, els sucosos negocis de la guerra i un col·laboracionisme polític que no significà, però, la renúncia a les bases del pactisme català. Durant els darrers anys de la seva vida els jurats de Girona seguiren amb inquietud les vicissituds de les

malalties que l'afectaven. Així, les notícies enviades el 7 d'octubre de 1700 pel virrei Jordi de Darmstadt informant d'un recobriment temporal del rei foren rebudes amb immensa joia: «Fou tanta la singular alegria se tingué que és imposible explicar-ho, que fou ab moltes llàgrimes als ulls y luego, per aver ja antecedents, tinguda la mateixa notícia lo Molt il.lustre Capítol de la Cathedral, sentiren tocar a trilo todas las campanas». En empitjorar la salut del rei, es feren pregàries per totes les esglésies de la ciutat, i quan va arribar la nova de la seva mort (ocorreguda l'1 de novembre), se celebraren grans cerimònies de dol, que en total costaren 1.567 lliures, 4 sous i 6 diners.

Tot i aquestes dures circumstàncies, des del mateix 1698 les autoritats municipals endegaren una sèrie de mesures i projectes per redreçar econòmicament i urbanísticament la ciutat: gestions per a la reencunyació de la moneda francesa i obertura de la Taula de Canvi; protecció del mercat de Girona davant la competència dels mercats de Cassà de la Selva i Santa Coloma de Farners, que gràcies a l'ocupació francesa de Girona havien prosperat a costa seva; defensa de les manufactures gironines davant de l'intrusisme dels mercaders barcelonins; sanejament de l'economia municipal mitjançant un rigorós control de les despeses; i, sobretot, proposta d'un ambiciós projecte per refer urbanísticament la ciutat. Aquest pla, plantejat en el Consell General del mes d'agost de 1700, essent jurat en cap

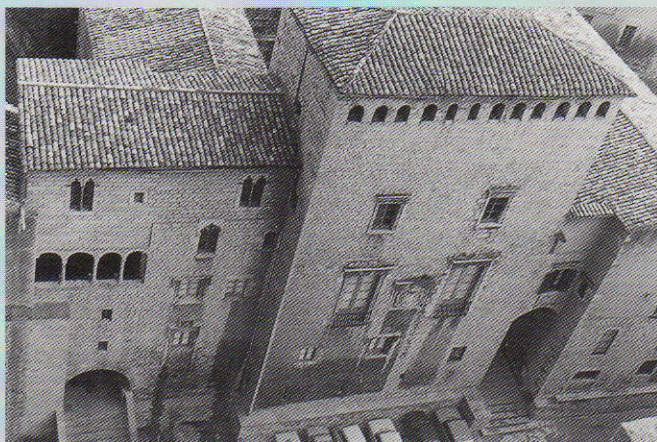
Jeroni Fontdevila, passava bàsicament per reconstruir el barri del Mercadal —el més castigat pels bombardeigs dels setges—, edificar, al costat del portal de Figueroles, una gran caserna de cavalleria per posar fi als problemes dels allotjaments; així mateix, es proposava d'acabar el pont de Sant Agustí i fer dos ponts més entre la plaça de les Cols i el Mercadal per tal d'integrar millor les dues parts de la ciutat dividides pel riu Onyar, tot per un valor de 15.500 lliures.

Els coratjosos esforços i la bona voluntat dels jurats gironins es veieren ben aviat truncats. El malson de la guerra, autèntic genet de l'apocalipsi per a la Girona del segle XVII, va reparèixer el 1705 amb motiu del plet successori per la corona d'Espanya, que enfrontà les Cases d'Àustria i de Borbó.

Vocabulari

- Artista:** *Nom que es donà durant l'Antic Règim a qui es dedicava a una art o professió no mecànica.*
- Batlle:** *Administrador local nomenat pel rei (és el cas de Girona) o per un senyor, amb deures judicials i administratius.*
- Billó:** *En principi moneda d'argent i coure, que s'anà degradant fins a ser únicament de coure, al segle XVII.*
- Braç:** *Estat o estament. Els tres estats de Catalunya els componien la clerecia (braç eclesiàstic), la noblesa (braç militar) i els representants de les ciutats (braç reial).*
- Capítol:** *Collectiu de clergues de la Catedral integrat per dignitats i canonges.*
- Cavaller:** *Membre de la petita aristocràcia, anomenat també en ocasions donzell o militar.*
- Ciudadà honrat:** *Ciudadans distingits. Constituïen la dignitat civil més elevada, hereditària per naturalesa. S'hi accedia per privilegi reial o per elecció.*
- Clavari:** *Tresorer funcionari de l'administració municipal.*
- Confraria:** *Nom donat a les associacions professionals de menestrals sota un patró religiós.*
- Constitució:** *Estatut o llei que proposaven el rei o bé les corts, però que ambdós aprovaven conjuntament en aquestes.*
- Corts Generals:** *Organisme representatiu o parlament de Catalunya, convocat pel rei per votar subsidis i legislar.*
- Crida:** *Edicte o proclamació promulgada pel virrei.*
- Diputat:** *Un dels tres delegats de les corts que dirigien la Diputació o Generalitat.*
- Fogatge:** *Imposició que les Corts Generals establien per convenença amb el rei, a raó d'una quantitat per foc o casa habitada.*
- Generalitat:** *Més correctament, "Diputació del General de Catalunya"; comissió permanent de les corts de Catalunya integrada per tres diputats i tres oïdors.*
- Insaculació:** *Procediment d'elecció implantat a les corporacions públiques. S'introduïen el noms en una bossa o urna i eren tretos a la sort.*
- Jurat:** *Magistrat municipal amb facultats rectores i executives.*
- Jutge de cort o de cúria:** *Jutge ordinari de qualsevol cort reial, de vegueria, batllia o cort baronial.*
- Mestre racional:** *Funcionari reial responsable de fer que les rendes i drets del rei a Catalunya fossin degudament cobrats.*

L'edifici del Palau Episcopal, residència del bisbe, sembla una fortalesa renaixentista.

Miquelet: *Membre d'alguna milícia, a vegades mercenari, altres cops voluntari reclutat per la Generalitat o una junta de guerra. El primer cos fou creat durant la Guerra dels Segadors.*

Mostassaf: *Funcionari municipal responsable de vigilar els mercats: pesos i mesures per a la venda, qualitat i preu dels productes, etc.*

Oïdor: *Un dels tres funcionaris, coneguts amb el nom d'"oidors de comptes", responsables de l'examen de les despeses de la Generalitat.*

Ordinació: *Norma de govern. Les ordinacions municipals eren dictades pels jurats.*

Pedrenyal: *Arma de foc molt emprada a la Catalunya del segle XVII; es disparava amb pedra foguera.*

Prohom: *Persona notable o principal de la ciutat.*

Quint: *Una cinquena part dels ingressos d'algunes ciutats catalanes que la corona reclamava.*

Sagramental: *Unió feta entre diversos pobles mitjançant un jurament per garantir la seguretat davant de perills (bandolerisme, per exemple).*

Síndic: *Agent amb poders limitats per representar una altra persona o bé una corporació.*

Talla: *Repartiment d'un impost o contribució, de manera proporcional als béns, entre els qui l'han de pagar.*

"Tercio": *Regiment d'infanteria característic dels exèrcits de la monarquia hispànica. Era compost aproximadament de mil cinc-cents homes.*

Veguer: *Funcionari reial amb competències governatives, judicials i administratives sobre una de les disset vegueries en què es dividia Catalunya.*

Virrei: *També lloctinent general. Alta magistratura amb funcions militars, administratives, judicials i de govern que substituïa el rei en la seva absència.*

BIBLIOGRAFIA

- ALBERCH, R.; BUSQUETS, J.; CASTELLS, M.; CLARA, J., i SIMON, A.: *Girona a l'època moderna. Demografia i economia*. Girona, 1982.
- ALBERCH, R., i CASTELLS, N.: *La població de Girona (segles XIV-XX)*. Girona, 1985.
- ALBERCH, R., i altres: *Gremis i oficis a Girona*. Girona, 1984.
- BOTET i SISÓ, Joaquim: *Les monedes catalanes*. Barcelona (3 vols.), 1908-1911.
- BUSQUETS, Joan: "Revolta popular i religiositat barroca: l'excomunió de l'exèrcit espanyol a la catedral de Girona en 1640", dins *Treballs d'Història*. Girona, 1976, ps. 63-87.
- "De la revolució a la guerra de Catalunya. Correspondència entre Pau Claris i la ciutat de Girona (1640-1641)", *Estudi General*, núm. 1-I (1981), ps. 149-159.
- "Bisbes espanyols i francesos a Catalunya durant la Guerra dels Segadors", dins *El Barroc català*, Barcelona, 1988, ps. 61-88.
- Una ciutat catalana del Barroc. Girona segons la crònica de Jeroni de Real*. Tesi doctoral, UAB, 1990.
- CASTELLS, N.: *Canvistes i banquers*. Girona, 1988.
- CASTELLS, N., i PUIGDEVALL, N.: *L'Hospital de Santa Caterina*. Girona, 1989.
- CHÍA, Julián de: *La festividad del Corpus en Girona*. Girona, 1985.
- Bandos y bandoleros en Gerona*. Girona (2 vols.), 1888-1890.
- CHÍA, Manuel de: *Contribución a la Epidemiología Histórica de la provincia de Gerona*. Girona, 1901.
- CLARA, Josep: *Introducció a la Història de Girona*. Salt, 1983.
- "La façana principal de la col·legiata de Sant Feliu de Girona", dins *El Barroc català*. Barcelona, 1989, ps. 161-174.
- CRUSAFONT, Miquel: *La moneda catalana local (s. XIII-XVIII)*. Barcelona, 1990.
- ELLIOTT, J. H.: *La revolta catalana, 1598-1640*. Barcelona, 1966.
- GARCIA CÁRCEL, Ricardo: *Historia de Cataluña. Siglos XVI-XVII*. Barcelona (2 vols.), 1985.
- Pau Claris. La revolta catalana*. Barcelona, 1985.
- GRAHIT, Emili: "Gerona bajo la dominación francesa de 1640 a 1652", dins *Revista de Gerona XV* (1891).
- "El sitio de Gerona en 1653", dins *Revista de Gerona XVI* (1892).
- "Noticias para la historia de Gerona de 1653 a 1675", dins *Revista de Gerona XVI* (1892).
- "El sitio de Gerona en 1684. Estudio histórico", dins *Revista de Gerona XVII* (1883).
- "El sitio de Gerona en 1694. Extracto de documentos inéditos", dins *Revista de Gerona XVIII* (1894).
- LALINDE ABADÍA, Jesús: *La jurisdicción real inferior en Cataluña (corts, veguers, batlles)*. Barcelona, 1966.
- MARQUÈS i CARBÓ, Lluís: *La Taula de Canvi i comuns dipòsits de la Ciutat de Girona*. Barcelona, 1935.
- MARQUÈS CASANOVAS, J.: "La fachada de la Catedral de Gerona", *AIEG X* (1955), ps. 285-316.
- MARQUÈS PLANAGUMÀ, Josep Ma.: *Cristians de Girona*. Girona, 1990.
- Impresos gironins de la Biblioteca del Seminari Diocesà 1502-1936*. Girona, 1987.
- MIRAMBELL, Enric: *Història de la impremta a la ciutat de Girona*. Girona, 1988.
- NADAL, J. i GIRALT, E.: *La population catalane de 1553 à 1717*. París, 1960.
- PUJOL i CAMPS, Celestino: *Gerona en la revolució de 1640*. Girona, 1881.
- REGLÀ, Joan: *Els virreis de Catalunya*. Barcelona, 1956.
- RIQUER, Martí de: *Quinze generacions d'una família catalana*. Barcelona, 1979.
- SALES, Núria: *Els segles de la decadència. Segles XVI-XVIII. Història de Catalunya*, dirigida per Pierre Vilar. Barcelona, 1989.
- SANABRE, Josep: *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa 1640-1659*. Barcelona, 1956.

SÁNCHEZ MARCOS, Fernando: *Cataluña y el gobierno central tras la Guerra de los Segadores 1652-1679*. Barcelona, 1983.

SIMON TARRÉS, Antoni: *La crisis del Antiguo Régimen en Girona*. Bellaterra, 1985. *Ciudadans i cavallers a la Catalunya del Cinc-cents*. Barcelona, 1991.

SOBREQÜÉS i CALLICÓ, Jaume: *Els estudis universitaris a Girona al llarg de la història*. Girona, 1978.

SOBREQÜÉS i VIDAL, Santiago: *Societat i estructura política a la Girona medieval*, Barcelona, 1975.

TORROELLA, Joan Baptista: *El Estudi General o Universitat Literària de Girona*. Girona, 1906.

TRIADÓ, Joan Ramon: *L'època del Barroc. Història de l'Art català*, vol. V. Barcelona, 1984.

VICENS VIVES, Jaume: "Gerona después de la paz de Riswick (1698)", dins *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, II (1947), ps. 5-49.

VILAR, Pierre: *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, vol. II, Barcelona, 1973.

PROCEDÈNCIA DE LES FOTOGRAFIES

De l'Arxiu d'Imatges de la Diputació de Girona són les fotografies de les pàgines 12, 28, 29, 32, 39 i 89.

De Josep Clara, les de les pàgines 35, 44, 45, 47, 54, 56, 57, 59, 64, 65, 68 i 93.

De J. Segur, les de les pàgines 20 i 48.

De la col·lecció del redactor en cap, les de les pàgines 21, 22, 33, 49, 50 i 53.

De Jordi S. Carrera, la de la portada.

TÍTOLS PUBLICATS

Girona abans de Girona

(Prehistòria)

Per Eudald Carbonell i Enriqueta Pons

Girona romana

(De la fundació a la fi del món antic)

Per Josep Maria Nolla

Girona goda i sarraïna

(476-785)

Per Narcís M. Amich i Josep M. Nolla

Girona carolíngia

(Del 785 a l'any 1000)

Per Gabriel Roura

Girona medieval

L'etapa d'apogeu (1285-1360)

Per Christian Guilleré

Girona medieval

Crisis i desenvolupament (1360-1460)

Per Christian Guilleré

Girona al segle XVII

Per Joan Busquets i Antoni Simon

Girona sota el franquisme

(1939-1976)

Per Josep Clara

PROPER S TÍTOLS

Girona baix-medieval

(1460-1516)

Per Jaume Portella

Girona 1874-1923

Per Joan Puigbert

Quaderns d'història de Girona és una col·lecció de llibres que posen a l'abast d'un públic ampli, de manera ordenada i rigorosa, tota la informació existent sobre el passat de la ciutat. Els millors especialistes de cada període hi ofereixen el resultat de noves investigacions i obren nous camins a la interpretació sobre els orígens i el desenvolupament de l'àrea urbana de Girona. La col·lecció aplega una valuosa informació gràfica, en bona part poc coneguda.

Joan Busquets i Dalmau (Girona, 1934), estudià Teologia i Història al Seminari de Girona i a la Universitat Gregoriana de Roma. Es doctorà a la Universitat Autònoma de Barcelona amb un estudi sobre la Crònica de Jeroni de Real i la Girona de la seva època. Ha publicat treballs sobre la Guerra dels Segadors i el llibre Martí Luter, valoració actual de la Reforma (1984). És professor a la Universitat de Girona i a la Facultat de Teologia de Catalunya.

Antoni Simon i Tarrés (Girona, 1956) es llicencià en Filosofia i Lletres a la Universitat Autònoma de Barcelona l'any 1978, amb premi extraordinari, i s'hi doctorà el 1983, també amb premi extraordinari. Entre les seves publicacions recents destaquen Cavallers i ciutadans a la Catalunya del Cinc-cents (1991) i 1640. La Monarquia Hispànica en crisi (1992) en col·laboració amb J.H.Elliot, R. Villari i altres. És professor d'Història Moderna a la Universitat Autònoma de Barcelona.